

บทที่ 5

การก่อตัวของสำนักท้องถิ่น

การก่อตัวของเมืองแบบใหม่ ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมล้านนา โดยในเมืองลำปาง แพร่ น่าน ประชาคมในสังคมเมือง* ได้แสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และสถานภาพทางสังคมของประชาคมในเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นของกลุ่มผู้นำ และประชาคมต่างๆ ในเมืองในรูปของจังหวัดในระยะต่อมา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในเมืองแบบใหม่ มีรากฐานอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้กลุ่มประชาคมต่างๆ ได้ปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเอง โดยกลุ่มข้าราชการและพ่อค้าได้ร่วมกันยกฐานะเป็นชนชั้นหลักในสังคม ภายใต้กิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจ และกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองซึ่งมีสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมชั้นสูงในอดีต ก็เริ่มเสื่อมอำนาจลง แต่ในขณะเดียวกันนโยบายของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่ยังคงไว้ซึ่งอำนาจทางสังคมแก่เจ้านายพื้นเมือง ทำให้กลุ่มเจ้านายพื้นเมืองได้อาศัยช่องว่างทางสังคม เข้าไปรวมกลุ่มกับกลุ่มข้าราชการและพ่อค้าในเมืองแบบใหม่ กลุ่มประชาชนพื้นเมือง ได้รับการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคมที่มีความหลากหลายจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและระบบราชการแบบใหม่ ผ่านระบบการศึกษาซึ่งมีผลผลักดันให้กลุ่มประชาชนพื้นเมืองที่เคยเป็นไพร่ ได้เข้าไปมีบทบาทในระบบราชการและระบบธุรกิจการค้ามากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มประชาคมต่างๆที่เกิดขึ้นในเมือง ส่งผลให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ถึงศักยภาพของความเป็น “มนุษย์” อันเกี่ยวพันอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมเมือง ที่มุ่งเน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมเมืองในฐานะที่เท่าเทียมกันของกลุ่มชนต่างๆ โดยผ่านกิจกรรมที่แสดงออกถึงความทันสมัยที่ผ่านเข้ามาในสังคมเมือง เช่น การแต่งกาย ภาษา ศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์และดนตรี จนกลายเป็นการก่อตัวของ “วัฒนธรรมเมือง” ที่ประชาชนในกลุ่มต่างๆ ในสังคมเมืองมีส่วนร่วมกันของความ เป็นเจ้าของวัสดุ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความทันสมัยและศูนย์กลางของเมือง ขณะเดียวกันก็แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของตนต่อประชาคมเมือง เช่นการก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ จนนำไปสู่การก่อตัวของสำนักเกี่ยวกับท้องถิ่นในระยะต่อมาและปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะหักเหทางสังคมในท้องถิ่น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่

* ประชาคมเมือง หมายถึง ข้าราชการ พ่อค้า เจ้านายพื้นเมือง และไพร่ในอดีตที่ปรับเปลี่ยนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองแบบใหม่ ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เน้นเงินตรา

กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2475 ได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเมือง ภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มผู้นำในประชาคมเมือง โดยแสดงออกถึงสำนึกร่วมกันของประชาคมในท้องถิ่นในกรณีต่างๆ เป็นลำดับขั้นต้นจากสถานะที่ต่ำไปสู่สถานะที่สูงขึ้น ตามสภาพของบริบทต่างๆที่เข้ามากระทบต่อประชาคมท้องถิ่น

5.1 การก่อตัวของ “วัฒนธรรมเมือง” ของประชาคมเมือง

การก่อตัวของวัฒนธรรมเมือง ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มประชาคมต่างๆ ในเมืองแบบใหม่ ที่ยอมรับเทคโนโลยีและความเจริญจากส่วนกลางที่แผ่เข้ามายังท้องถิ่น ที่เรียกว่า “ความทันสมัย” ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ และการขยายตัวของระบบราชการ อันนำไปสู่การรับรู้ และเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนทางสังคมของกลุ่มชนพื้นเมือง เช่น “เจ้า” ได้หันมาประกอบธุรกิจการค้าเข้ารับราชการ หรือกลุ่มประชาชนในสังคมที่อดีตเคยเป็น “ไพร่” บางส่วนได้เข้ามาเป็นแรงงานอิสระในเมือง เช่น อาชีพ ครู พยาบาล และช่างฝีมือต่างๆ ในขณะที่บางส่วนหันมาประกอบธุรกิจการค้า แต่อย่างไรก็ตามไพร่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นชาวนา เพียงแต่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการเปิดเส้นทางรถไฟสายเหนือถึงลำปาง ในปี พ.ศ. 2459 ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ทางการเกษตรของชาวนาออกไป เพื่อตอบรับกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเพื่อขาย

การขยายตัวของจำนวนผู้เข้ารับราชการ หรือประกอบอาชีพเฉพาะในสังคมเมือง ตลอดจนการขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าที่เพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือเข้ามายังเขตล้านนา มีผู้ประกอบการ การค้าและอาชีพต่างๆ เพิ่มมากขึ้นในเมืองลำปาง แพร่ น่าน* เช่น มีการขยายตัวของธุรกิจการค้าของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในมณฑลมหाराษฎร์เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในการตรวจราชการของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาในการตรวจราชการในเขตเมือง ลำปาง แพร่ น่าน ได้กล่าวถึงสภาพของตลาดร้านค้าของเมืองต่างๆ เต็มไปด้วยกลุ่มธุรกิจของพ่อค้าชาวจีนแทบทั้งสิ้น¹ นอกจากนั้นบรรดาเจ้านายพื้นเมืองและข้าราชการท้องถิ่น และพ่อค้าชาวไทยบางส่วนได้เข้าดำเนินการกิจการการทำป่าไม้ และขยายกิจการของตนโดยการเข้ามาดำเนินการในอุตสาหกรรมไม้แปรรูป (การแปรรูปไม้โดยใช้เลื่อยมือ) เช่น ในเมืองลำปาง เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต เจ้าราชสัมพันธ์ ณ ลำปาง หลวงประสานไมตรีราษฎร์ ในเมืองน่าน เจ้าราชบุตร ณ น่าน ในเมืองแพร่ นายบุญมี กิจโกศล เป็นต้น

* ดูรายละเอียดใน บทที่ 3.4 การก่อตัวและขยายตัวของนายทุนพ่อค้าในมณฑลมหाराษฎร์

¹ หจข. ร.6 ม. 27/10 “รายงานการเสด็จตรวจมณฑลภาคพายัพของเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา” (15 ธันวาคม 2463).

ในการประกอบอาชีพอิสระตามความสามารถเฉพาะ ในสังคมเมืองแบบใหม่ของประชาคมเมืองลำปาง แพร่ น่าน มีเพิ่มมากขึ้น เช่น การเข้ามาทำงานของผู้หญิงในเมืองลำปางในกิจการหัตถกรรมทอผ้าของเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต ถึง 40 คน หรือบรรดาผู้หญิงชาวนาในหมู่บ้านต่างๆ ได้เข้าร่วมในอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าของ แม่ไต้ย จิวะสันติการ นอกจากนั้นบรรดาชาวจีนในเมืองลำปาง เมืองแพร่บางส่วนได้ประกอบอาชีพอิสระต่างๆ เช่น เป็นช่างทำฟัน ช่างรับเหมาก่อสร้าง พนักงานธนาคาร เสมียนบริษัทห้างร้าน ทำงานในสถานบันเทิงต่างๆ เช่น โรงภาพยนตร์ โรงละคร นอกจากนั้นประชาชนบางกลุ่มได้เข้าไปรับราชการเป็นครู แพทย์ พยาบาล และ เสมียนในอำเภอ สมุห์บัญชีอำเภอ*

การขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประชาคมเมืองในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น การดำเนินธุรกิจการค้า ประกอบอาชีพอิสระในสังคมเมือง และการเข้ารับราชการ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายที่สำคัญต่อความคิดของตัวผู้ประกอบการและสังคมโดยรวมของท้องถิ่น เพราะการขยายตัวดังกล่าวมีนัยยะที่สำคัญที่สะท้อนถึง การเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทักษะคน และโลกทัศน์ ของประชาคมท้องถิ่นที่เริ่มมีความรู้สึก คิดคำนึงถึงศักยภาพในความเป็น “มนุษย์” มีความเชื่อมั่นถึงความสามารถในการพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้า

เนื่องจากในส่วนของผู้ประกอบการอิสระต่างๆ ในสังคมเมืองนั้น สิ่งที่เป็นลักษณะสำคัญ และจำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ก็คือความสามารถเฉพาะ หรือศักยภาพของตัวผู้ประกอบการเอง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ธุรกิจของตนเองดำเนินต่อไป เจริญรุ่งเรือง หรือล่มสลายลงจากการดำเนินกิจการของผู้ประกอบการ จำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะในการดำเนินกิจการ ทำให้บรรดาผู้ประกอบการต่างๆ พยายามขวนขวายหาความรู้ที่จะพัฒนาหรือเพิ่มศักยภาพของตนในการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสและความเจริญก้าวหน้าแก่อาชีพการงานและธุรกิจของตนเอง ดังปรากฏในคำบอกเล่าของนายอุทัย วุฒิกุล** ได้กล่าวว่า “พ่อผมเป็นพ่อค้า

* ดูรายละเอียดใน บทที่ 4.2 การก่อตัวของสถานภาพ “ประชาชนในสังคมเมือง”

** นายอุทัย วุฒิกุล เกิดปี พ.ศ. 2454 ที่บ้านลำปางกลาง อ.เกาะคา จ.ลำปาง บิดาเป็นพ่อค้าชาวจีนที่บ้านลำปางกลาง และได้อพยพมาทำการค้าที่ ตลาดสบตุ๋ย ในช่วงปี พ.ศ.2459 เมื่อรถไฟสายเหนือถึงลำปาง โดยเข้าศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนเคเน็ดแมคเคนซี จ.ลำปาง เมื่อปี พ.ศ. 2461-2466 จบจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนปรีณสร้อยส์ จ.เชียงใหม่ จบจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเข้าศึกษาที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย จบจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเข้ารับราชการในปี พ.ศ.2479 ตำแหน่งสูงสุดก่อนปลดเกษียณ ในปี พ.ศ.2514 คือปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

มีส่วนกระตุ้นให้ผมได้รับการศึกษาโดยส่งเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเคนเน็ตแมคเคนซี ซึ่งเป็นโรงเรียนของพวกมิชชันนารี โดยเฉพาะการศึกษาภาษาอังกฤษซึ่งมีความจำเป็นในการประกอบอาชีพ² หรือในคำกล่าวของนายชิน ทิวารี ว่า

“ มูลเหตุที่ทำให้ผมได้รับการศึกษาเนื่องจากพ่อเห็นความสำคัญของการศึกษาต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ... คนในรุ่นผมเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก โดยคนที่จะเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นบุตรพ่อเลี้ยงไม้ พ่อค้า³

ประกอบกับปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้การรับรู้ของกลุ่มนายทุนพ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยพ่อค้าชาวจีนและพ่อเลี้ยงไม้ในเมืองลำปางที่เป็นผู้นำในประชาคมเมือง เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาแบบใหม่ เป็นแนวทางในการส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพในการดำเนินกิจการค้าของตนให้ประสบความสำเร็จ เพราะในการประกอบกิจการและดำรงชีวิตในสังคมแบบใหม่ที่กรุงเทพฯ⁴ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับระบบธุรกิจของนายทุนพ่อค้าท้องถิ่น ได้เรียกร้องให้ผู้ประกอบการหรือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในอาชีพต่างๆ ในสังคมเมือง เช่น เสมียนในบริษัทห้างร้านไม่ว่าของคนไทยเองหรือของฝรั่ง พนักงานธนาคาร และอาชีพต่างๆ ที่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษต่างๆ การใช้ภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ การทำบัญชี

จากปัจจัยทั้งสองประการ คือการเรียนรู้และเชื่อมั่นถึงศักยภาพและความสามารถของตนเองในการสร้างความเจริญของธุรกิจ และความสัมพันธ์กับระบบธุรกิจการค้าจากกรุงเทพฯ ของนายทุนพ่อค้าท้องถิ่น ทำให้บรรดาพ่อค้าท้องถิ่นตระหนักถึงการพัฒนาศักยภาพ โดยผ่านการศึกษาดังเช่นกรณีเมืองลำปางมีพ่อค้าชาวจีนในท้องถิ่น จำนวนมากส่งลูกหลานไปเรียนต่อกรุงเทพฯ หรือบางส่วนก็ส่งลูกหลานไปศึกษาต่อในวิชาค้าขายในต่างประเทศ ทั้งประเทศจีนและประเทศฟิลิปปินส์ เช่น พ่อค้าชาวจีนในเมืองลำปางตระกูลวุฒิกุลได้ส่ง นายอุทัย วุฒิกุล เข้าศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตระกูลเสาจินดารักษ์ ได้ส่งนายต่าย เสาจินดารักษ์ บุตร

² เฉลิมศักดิ์ แห่งมงาม, “คุยกับรัฐมนตรี, ปลัดกระทรวง, อธิบดี ชาวลำปาง,” รายงานปฏิบัติการอำเภอเมืองลำปาง (ธันวาคม, 2526) : 75.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2547, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 213

ชายไปเรียนต่อทางการค้า ณ ประเทศฟิลิปปินส์⁵ ตระกูลทิวารี ซึ่งเป็นพ่อค้าขายปลีกที่มีชื่อเสียงของเมือง ได้ส่งบุตรชาย นายชิน ทิวารี* ไปศึกษาต่อทางการบริหาร ณ ประเทศฟิลิปปินส์ ในเมืองแพร์และน่านบรรดาพ่อค้าชาวจีนได้ส่งลูกหลานไปศึกษาต่อในระดับสูงเช่นเดียวกัน⁶

การขยายตัวของกลุ่มพ่อค้า และผู้ประกอบการอาชีพอิสระในสังคมเมืองย่อมหมายถึงการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจที่เน้นเงินตราในระดับสังคม ได้ขยายตัวตามไปด้วย เนื่องจากจำนวนประชากรในสังคมเมืองจำนวนมากถูกดึงเข้าสู่ระบบการดำเนินชีวิตด้วยระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในเมืองลำปาง แพร์ น่าน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ ในประชาคมเมืองซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มพ่อค้า ผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ข้าราชการ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลดังกล่าว ย่อมตระหนักถึงความสำคัญของเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้วัดความสำเร็จของบุคคลในสังคมเมือง คือการครอบครองทรัพย์สินหรือเงินตราที่มีจำนวนมากขึ้น เพราะเงินตรากลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตมากขึ้นทุกขณะ

ขณะเดียวกันกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเดิมในท้องถิ่น ก็รับรู้และตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในเมืองเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงแนวคิด และทัศนคติในเรื่องกฎเกณฑ์ของสังคมเมืองแบบใหม่ ที่มีเงินตราในการเป็นมาตรฐานในการวัดสถานภาพในสังคมของตน ถ้าหากปราศจากเงินตราแล้วสถานภาพทางสังคมของตนก็ลดน้อยลงไปเช่นเดียวกัน เนื่องจากความร่ำรวยในสังคมเมืองแบบใหม่เป็นเครื่องแสดงถึงความทันสมัยและความสามารถในการสร้างสรรค์ความเจริญแก่ตนเองและสังคม ทำให้กลุ่มเจ้านายพื้นเมืองหันมาประกอบธุรกิจตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อแสวงหาเงินตราและอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นเพื่อรักษาสถานะทางสังคมของตนไว้ เช่น เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต

⁵ จากบัญชีรายชื่อของสมาชิกสภาจังหวัดพบว่า มีสมาชิกสภาจังหวัดจำนวนมากได้เข้าศึกษาต่อในกรุงเทพฯ เช่นที่ โรงเรียนฝึกหัดครูเทพศิรินทร์ โรงเรียนสุนันทา และโรงเรียนการปกครองของกระทรวงมหาดไทย หจช. มท.5.16.3/12 " บัญชีรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัดแพร์ " (2479) และ หจช. มท.5.16.3/12 " บัญชีรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัดน่าน " (2479)

* นายชิน ทิวารี เกิดเมื่อปี พ.ศ.2451 เป็นลูกพ่อค้าชาวจีนที่มีกิจการค้าปลีกที่มีชื่อเสียงของเมืองลำปาง ที่ย่านตลาดจีน อ.เมือง จ.ลำปาง เรียนชั้นประถมในเมืองลำปาง และเข้าศึกษาต่อในชั้นมัธยมจนจบการศึกษาจากกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย และเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ณ ประเทศฟิลิปปินส์ และกลับมาในปี พ.ศ. 2473 และเข้าทำงานที่กรมไปรษณีย์โทรเลขแผนกบัญชี ในปีเดียวกัน และเกษียณอายุราชการโดยตำแหน่งอธิบดีกรมอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2512

ได้เห็นมาดำเนินกิจการทางการค้าและอุตสาหกรรมต่างๆ เช่นการสร้างโรงงานทอผ้า โรงฟอกหนัง โรงเลื่อย และกิจการป่าไม้ หรือเจ้าทิพย์วรรณ ณ เชียงตุง ได้มาดำเนินกิจการตลาดสดในเมืองลำปาง ตลอดจนกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองในเมืองลำปางก็แสวงหาโอกาสในการประกอบกิจการการค้าโดยอาศัยช่องทางต่างๆ เช่น เจ้าราชสัมพันธ์ เปิดเดินรถสายลำปาง - เชียงราย เมื่อภายหลังการตัดถนนลำปาง - เชียงราย ผ่านทางอำเภอองาว เสร็จ*

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประชาคมเมือง ผ่านการกระตุ้นและรุกเข้าของกลุ่มพ่อค้า และข้าราชการ ที่ขยายตัวเข้ามาในสังคมเมือง ได้ก่อให้เกิดความสำนึกในศักยภาพของตนเองในฐานะผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสามารถของตน โดยประชาชนสามารถที่จะเลือกวิถีชีวิตและดำเนินชีวิตของตน ได้ตามความต้องการ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบใหม่และขยายตัวของระบบราชการได้เปิดช่องทาง และทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ประชาชนในสังคมเมือง ตลอดจนโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นเงินตราจะยังประโยชน์ให้ประชาชนในสังคมเมืองแสวงหาโภคทรัพย์บนพื้นฐานของโอกาสและความสามารถที่ประชาชนทุกคนสามารถจะแสวงหาได้โดยผ่านการเรียนรู้ และความพยายามในการพัฒนาศักยภาพของตนให้เพียงพอต่อความต้องการของสังคมแบบใหม่ หรือแม้แต่ว่านาสวนใหญ่ในชนบทจะตกไปอยู่ภายใต้การแสวงหาผลประโยชน์จากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคมเมืองแต่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว เนื่องจากบรรดาพ่อค้าและข้าราชการได้เข้าไปกระตุ้นให้เกิดการผลิตเพื่อการค้า จนส่งผลให้ชาวนาบางกลุ่มเกิดการเรียนรู้และรับรู้ถึงศักยภาพของตนเองที่จะสามารถเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนได้ อันนำมาซึ่งผลประโยชน์และกำไรในรูปเงินตรา

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ได้หล่อหลอมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่กับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวให้เกิดความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง ในฐานะมนุษย์ที่แตกต่างไปจากเดิม คือก่อให้เกิดสำนึกถึงศักยภาพของความเป็นมนุษย์และเชื่อมั่นในความสามารถที่จะกำหนดสิ่งต่างๆ เช่นเดียวกันกับมนุษย์คนอื่นๆ ในสังคม คือ บุคคลที่มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ และเป็นผู้ที่กำหนดวิถีทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง การก่อตัวของสำนึกในเรื่องศักยภาพของประชาชนในสังคมเมืองที่ผูกพันอยู่กับระบบเศรษฐกิจที่เน้นเงินตรา ที่มีความทันสมัยและความสามารถในการสร้างความเจริญในอาชีพการงาน และตัวเองเป็นเครื่องวัดสถานภาพทางสังคมของประชาคมเมืองแบบใหม่ ให้ปรากฏเด่นชัดในการแสดงออกของประชาคมสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของตนเองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่เชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน คือการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในประชาคมเมือง ซึ่งใน

* ดูรายละเอียดใน 4.2.1 การเปลี่ยนแปลงสถานะของเจ้านายพื้นเมือง

สังคมเมืองแบบเดิมมีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างกลุ่มเจ้านายพื้นเมือง และไพร่ ส่งผลให้ประชาคมเมืองในสังคมเมืองแบบใหม่แสดงออกทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนความทันสมัยและเท่าเทียมกัน เช่นการแสดงออกถึงการครอบครองสินค้า การแต่งกายที่ทันสมัย ซึ่งในอดีตเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความแตกต่างของชนชั้นอย่างชัดเจน เช่น การแต่งกาย เครื่องใช้บางอย่าง ประชาชนไม่สามารถมีไว้ในครอบครองหรือกระทำได้นอกจากเจ้านายพื้นเมืองหรือขุนนางท้องถิ่นเท่านั้น เพื่อสะท้อนถึงความสามารถในการแสวงหาเงินตราซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการของความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่เป็นผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน และยังได้ขยายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมภายในสังคมเมืองไปสู่การแสดงออกทางความเชื่อ ประเพณี ต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสังคมเมือง ภายหลังจากเปิดเส้นทางรถไฟสายเหนือถึงเมืองลำปางในปี พ.ศ.2459 ส่งผลให้วิถีการผลิตพอยังชีพค่อยๆ เสื่อมลง และเกิดการขยายตัวทางการค้าเพิ่มสูงมากขึ้น เป็นผลทำให้ประชาชนในสังคมเมืองมีความต้องการสินค้านำเข้าจากกรุงเทพฯ และต่างประเทศเป็นจำนวนมากและหลากหลายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทสินค้าสำเร็จรูปหรือสินค้าฟุ่มเฟือย อาทิเช่น กระเบื้อง เครื่องแก้ว บุหรี่ น้ำหอม เข้ามาในสังคมเมืองลำปาง แพร่ น่านเป็นจำนวนมากและขยายวงกว้างไปสู่ประชาชนในสังคมมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ (ดูรายละเอียดในตารางที่ 14,15) อย่างเช่นกรณี เมืองแพร่จากบันทึกของข้าราชการที่ไปทำงานที่เมืองแพร่ ในปี พ.ศ.2480 ได้กล่าวถึงประชาชนในเมืองแพร่มีความต้องการสินค้าสำเร็จรูปประเภทเครื่องกระป๋องเป็นจำนวนมาก ทำให้ร้านค้าที่มีขายเครื่องกระป๋องแห่งเดียวในเมืองแพร่ คือ ร้านเจ๊กปั้นประตูลัย ขายสินค้าในราคาแพงมากเพราะเป็นที่ต้องการของประชาชนในเมือง จนตนเองไม่สามารถจะหาซื้อได้ ต้องคอยสั่งเครื่องกระป๋องมาจากกรุงเทพฯ ผ่านทางรถไฟเอง⁶

นอกจากสินค้าฟุ่มเฟือยแล้วความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังเป็นเครื่องแสดงออกของประชาชนในประชาคมเมืองล้าหน้าถึงความเท่าเทียมทางสังคม และเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนที่มีความสามารถในการแสวงหาเงินตราและความร่ำรวย มีโอกาสที่จะครอบครองสิ่งต่างๆ ได้ ดังกรณีในเมืองลำปางบรรดาพ่อค้าและแม่ค้า ได้ใช้จักรยานเป็นพาหนะในการดำเนินชีวิต จากคำบอกเล่าของ แม่ไต้ย จิวะสันติการ ที่กล่าวถึงการติดต่อระหว่างอำเภอกับจังหวัดว่าในช่วงปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา บรรดาพ่อค้าแม่ค้าจากต่างอำเภอที่จะเดินทางเข้าขนส่งสินค้าจากสถานีรถไฟไปขาย

⁶ ประชุม อัมพุนันท์, เที่ยวไปในอดีต เมื่อเจ็ยวปล้นเมืองแพร่และเมืองนครลำปาง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 32 - 33.

ยังหมู่บ้านของตนในเวลาปกติ ซึ่งวิธีที่สะดวกและรวดเร็วที่สุด คือการใช้จักรยานเป็นพาหนะเข้ามาจังหวัด โดยพักค้างแรมบริเวณเกาะคาหรือที่พักค้างแรมริมทางตามแต่จะหาได้ ดังปรากฏว่า

“...ก็ต้องผัดกันเข้าเวียงละฮ้านมาพร้อมกันตั้งสองคนบ่อได้...เวลาจะเข้าเวียงก็ต้องถีบรถถีบเข้ามาเหมือนกัน แต่มาได้มาคนเดียวมาที่ก็มาพร้อมกันเป็นหมู่มีแม่หญิงหลายๆ คนนอนพักก็พักตวยกัน...”⁷

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางทางสังคมของประชาคมเมือง ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน ภายใต้แนวความคิด ทศนคติ ที่แปรเปลี่ยนไปของประชาคมในสังคมเมืองที่เชื่อมั่นในศักยภาพความสามารถของตนเองในการกำหนดวิถีชีวิต ได้ส่งผลให้เกิดการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของคนในประชาคมเมือง โดยเฉพาะการแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างกรุงเทพฯ ที่เรียกกันว่า “ความทันสมัย” เป็นเครื่องแสดงออกถึงความสามารถและศักยภาพของตนเองในการดำเนินการประกอบธุรกิจการค้าและการประกอบอาชีพของตนเอง ดังปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเมื่อคราวเสด็จตรวจมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2467 ได้ทรงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามอย่างกรุงเทพฯ ที่เกิดขึ้นในเมืองลำปางว่า

“...คนในเมืองลำปางนี้ทั่วไปรู้สึกว่าจะอยากจะทำประเพณีอย่างชาวกรุงเทพฯ ทุกอย่างขนบธรรมเนียมอย่างใดถ้าไม่เหมือนชาวกรุงเทพฯ ควรเลิกได้เป็นเลิกหมด เช่นการแต่งกาย เสื้อ กางเกงน้ำเงินของผู้ชายพลเมือง ที่แพร ที่น่านเห็นไปทั่วทุกแห่งที่ลำปางนี้ไม่มีเลยเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้า กางเกงจีนและอื่นๆ ตัวเจ้าหลวงนั้นขนบธรรมเนียมเมืองนี้ เช่น การเลี้ยงดูเป็นต้น หรือการรับรองอย่างอื่นๆ ทำโดยเต็มใจทั้งนั้น การแห่การเชิญขวัญสำหรับเจ้านายนี้ ถ้าแกมีทางจะเลิกเสียได้เมื่อไหร่ น่ากลัวว่าจะเลิกเสียเป็นแท้ ที่ติดอยู่เดี๋ยวนี้ก็เป็นเพราะเมืองอื่นเขายังทำ จะเลิกแห่งเดียวไม่ได้เท่านั้นเอง ที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้เป็นแต่เฉพาะที่เวียงลำปาง แต่ถ้าเป็นตามบ้านนอกก็ไม่รู้แปลกกว่าที่อื่นมากนัก...”⁸

⁷ สถาบันศิลปวัฒนธรรมโยนก สถาบันวิจัยโยนก, อัตชีวประวัติแม่ไต่ย จิวะสันติการ (ลำปาง: กิจเสวีการพิมพ์, 2537), หน้า 12

⁸ หจข. ร.6 ม. 27/10 “เรื่องสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเสด็จมณฑลพายัพ” (31 ตุลาคม 2463 - 29 มีนาคม 2467).

จากข้อความข้างต้นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมเมือง ที่เกิดขึ้นในเมืองลำปาง ซึ่งอาจเหมือนเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านแฟชั่นเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น มีนัยยะที่มีความหมายอย่างมากต่อการแสดงออกถึงสำนึกต่อศักยภาพในความ เป็นมนุษย์ที่จะกำหนดวิถีทางให้แก่ชีวิตตนเอง และความเท่าเทียมกันของคนในสังคม ที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการขยายตัวของ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ และระบบราชการในสังคมเมือง โดยการขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าและข้าราชการไปสู่กลุ่มประชาคม ที่เข้ามาเกี่ยวพันในสังคมเมือง ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองแบบใหม่ เช่น กลุ่มเจ้านายพื้นเมือง ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนตนเองเข้าสู่ เมืองแบบใหม่ที่มีความทันสมัยและความสามารถของคน ในการแสวงหาเงินตราเป็นเครื่องวัด สถานภาพทางสังคม โดยหันมาประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อสร้างรายได้และรักษาสถานะทางสังคม ของกลุ่มตนเอง ทำให้กลุ่มเจ้านายพื้นเมืองเริ่มยอมรับในสถานภาพทางสังคมของกลุ่มต่างๆ ที่ ประกอบขึ้นเป็นประชาคมเมือง ที่มีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันคือความทันสมัย และกลุ่มประชาชนในเมืองได้ปรับเปลี่ยนตนเองเข้าสู่สังคมแบบใหม่

ส่งผลให้การการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของกลุ่มประชาคมเมือง ที่ทุกคนมีความ เชื้อต่อศักยภาพของตนเองในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพและนำไปสู่ความสำเร็จและสร้างความ เจริญให้แก่ตนเองและสังคมได้ ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้ปกครอง และผู้ใต้การปกครองตามแบบ สังคมเมืองแบบเดิม ในสังคมเมืองแบบใหม่ที่ก่อตัวขึ้นประชาชนทุกคนในประชาคมเมืองมีความ เท่าเทียมกันสามารถที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่างๆและเป็นเจ้าของประชาคมเมืองร่วมกัน ส่งผลให้เกิด การแสดงออกในเรื่องการแต่งกายของคนในสังคมเมือง ซึ่งจะเป็นทางออกของประชาชนในประชา คมเมืองที่จะแสดงออก เพื่ออธิบายถึงความเท่าเทียมกันโดยผ่านการลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรม ที่เชื่อว่าเป็นความทันสมัยจากกรุงเทพฯ อันเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแสดงออกถึง ความเท่าเทียมกันในสังคมของประชาคมเมือง ดังปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง นครราชสีมาเมื่อคราวเสด็จตรวจมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2467 ได้ทรงกล่าวถึง การแต่งกายของ ประชาคมในเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามแบบกรุงเทพฯข้างต้น ซึ่งมีนัยยะที่น่าสนใจ คือ วัฒนธรรมการแต่งกายตามแบบของกรุงเทพฯ เช่น กางเกงแพรเป็นลักษณะร่วมกันของประชาคม เมืองแบบใหม่ ที่มีความเป็นกลาง ที่ทุกคนในประชาคมสามารถซื้อหาและครอบครองได้ โดยไม่มี ลักษณะพิเศษใดๆ ที่จะแบ่งแยกความเป็นเจ้า ความเป็นไพร่ เช่น ชุดเสื้อผ้าสีน้ำเงินในแบบเดิม โดยลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของประชาคมเมืองจะแสดงออกอยู่เสมอจากเหตุการณ์ที่สำคัญที่ เกิดขึ้นในเมืองลำปาง แพร่ น่าน ในระยะต่อมา

การก่อตัวของวัฒนธรรมร่วมทางด้านการแต่งกายของประชาคมในเมือง มีการเปลี่ยนแปลงในหลายระดับและหลายช่วงระยะเวลา ตามบริบททางสังคมที่เข้ามากระทบต่อประชาคม

เมือง ดังกรณีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายของชนชั้นนำของประชาคมเมืองลำปาง โดยในระยะแรกการเปลี่ยนแปลงในเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกายเป็นเรื่องของชนชั้นเจ้านายพื้นเมืองของเมืองลำปาง เช่น การแต่งกายของเจ้าหญิงสะเปาคำ (เจ้าศรีนวล ณ ลำปาง) ในช่วงปี 2459 - พ.ศ.2464 ธิดาเจ้าบุญญาฤทธิ์วงษ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางคนสุดท้าย (ดูภาพประกอบที่ 5.1) ซึ่งมีลักษณะเด่นคือเป็นการผสมผสานการแต่งกายระหว่างตะวันตกผสมกับพื้นเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการแต่งกายของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อภายหลังเสด็จกลับมาประทับที่เชียงใหม่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2457 คือ การนุ่งซิ่นลายละคอนตีนคำ (ผ้าพื้นเมือง) เสื้อเมืองผ่าอก แขนสามส่วน เหวหนีบใน ครองสไบแบบลายสไบสวยข้าง ดังปรากฏในวันสงสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่สถานีรถไฟลำปาง เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2459⁹ การแต่งกายของเจ้าหญิงศรีนวล ณ ลำปาง ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวน่าจะสะท้อนถึงปฏิกิริยาของกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองในระยะแรกที่จะดำเนินการปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสังคมเมืองแบบใหม่ เพื่อที่จะรักษาสถานภาพทางสังคมของกลุ่มตนเองไว้ โดยการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกรุงเทพฯกับท้องถิ่น ตามแบบอย่างของกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองในเมืองเชียงใหม่

ลักษณะที่สำคัญอีกประการ เมื่อภายหลังเจ้าดารารัศมีเสด็จกลับเชียงใหม่ ได้นำความนิยมบางอย่างจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปเผยแพร่ยังสังคมล้านนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองและผู้นำในสังคมเมืองแบบเดิมในเมืองลำปาง แพร่ น่าน คือ ผมทรงญี่ปุ่นหรือผมโป่ง ที่นิยมกันในหมู่หญิงสาวในกรุงเทพฯ ในสมัยพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทำผมทรงผมโป่งคือปล่อยผมให้ยาวแล้วดัดเป็นมวยไว้ที่ท้ายทอย สำหรับผู้ที่ผมสั้นจะใส่ซั้งผมไว้ข้างในเพื่อดันให้ผมม้วนนั้นโป่งออกมา จึงเรียกว่า “ผมโป่ง” หรือผมญี่ปุ่น เพราะคล้ายกับการไว้ผมของสตรี¹⁰ ซึ่งปรากฏว่าผมโป่งหรือผมญี่ปุ่นนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก และแพร่ไปทั่วล้านนาอย่างรวดเร็ว ทั้งในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายในระยะต่อมาก็คือในช่วงปี พ.ศ.2466-2469 ได้ปรับเปลี่ยนไปตามการแพร่กระจายของอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯเป็นส่วนใหญ่ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในกลุ่มพ่อค้า ข้าราชการ และบุคคลที่เข้ามามีบทบาททางสังคมเมืองแบบใหม่ เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทศนคติที่เกิดขึ้นในประชาคมเมืองในเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกาย ย่อมสะท้อนการปรับเปลี่ยนและการยอมรับของประชาคมในสังคมถึง

⁹ ศักดิ์ รัตนชัย, เสื้อผ้านุ่งเมืองวัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง (ลำปาง : วัชรกิจการพิมพ์ ,2539), หน้า 76.

¹⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, สมุดภาพวิวัฒนาการการแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ ,2535), หน้า 38.

รูปภาพประกอบที่ 5.1 การแต่งกายของผู้หญิงในเมืองลำปาง (เจ้าหญิงศรีนวล ณ ลำปาง)
ในปี พ.ศ. 2459

ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัยและคณะ เสื้อผ้าถุงเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง, หน้า 79.

อิทธิพลของกระแสทางวัฒนธรรมที่ส่งมาจากส่วนกลาง ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในเขตเมือง คือการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางสังคมที่วัดสถานภาพของบุคคลในสังคมด้วยความสามารถในการแสวงหาเงินตรา ดังนั้นความเท่าเทียมกันในการครอบครองสิ่งต่างๆ ตลอดจนการแสดงออกถึงความทันสมัยย่อมแสดงถึงความสามารถและศักยภาพของตนเองในการแสวงหาเงินตราดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายเป็นทางหนึ่งเพื่อที่จะแสดงออกถึงความสามารถของประชาคมในสังคมเมืองที่จะปรากฏตัว และดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองแบบใหม่ที่ก่อตัวขึ้นในเมืองลำปาง แพร่ น่าน

กระแสของการเปลี่ยนแปลงได้ขยายออกไปเรื่อยๆ จากกลุ่มประชาคมที่มีบทบาทในสังคมเมืองแบบใหม่ เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ไปยังกลุ่มปัญญาชนและประชาชนทั่วไป ที่อาศัยอยู่ในเมือง เช่น เมืองลำปางการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมเมืองแบบใหม่ ทำให้นายแสง ธรรมยศ ปัญญาชนคนหนึ่งของเมืองลำปาง ซึ่งในอดีตเคยอยู่ที่เมืองลำปางได้กล่าวไว้ในบันทึกการเดินทางการเยี่ยม “ดินแดนโยนกเดิม” ในปี พ.ศ. 2491 ในตอนที่เกี่ยวข้องกับเมืองลำปางไว้ในบรรทัดแรกว่า “ลำปางที่เข้าใจยาก” พร้อมกับเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมชาวลำปางเมื่อสมัยที่ตนอยู่ที่เมืองลำปางไว้อย่างน่าสนใจ แม้คำกล่าวของนายแสง ธรรมยศ เกี่ยวกับสภาพสังคม แนวคิดของประชาคมชาวล้านนาจะห่างไกลจากระยะเวลาที่ศึกษา แต่ได้สะท้อนภาพความต่อเนื่องของการปรับเปลี่ยน และชี้ชัดทางวัฒนธรรมที่ตกผลึกในสังคมเมืองลำปาง ความว่า

“...ลำปางเป็นเมืองผ่านทุกสิ่งทุกอย่างเร็วสปอร์ตและฟรี ว่าโดยส่วนสังคมชาวลำปางภายในเมืองมีมาตรฐานการครองชีพเทียบๆ พระนคร ของแต่งกาย ชอบโอ้อวดอย่างที่ว่าชาวเมืองผ่านจะพึงโอ้อวด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลำปางนิยมการให้และการตอบแทนอย่างสุภาพบุรุษ ไม่ชอบเอาเปรียบ ไม่ชอบดูถูกใคร และทนให้ใครดูถูกมิได้ แต่ก็ไม่ยอมเสียเปรียบ...ผู้คนที่ต้องเตรียมตัวตามสภาพของบ้านเมือง...”¹¹

นอกจากกระแสของความนิยมในเรื่องของวัฒนธรรมการแต่งกายที่แพร่กระจายจากกรุงเทพฯ ที่เข้ามาในสังคมล้านนาแล้วนั้น จากการศึกษาของ ศักดิ์ รัตนชัย เรื่องเครื่องแต่งกายของชาวลำปาง ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีชาวล้านนาในเมืองลำปางเป็นไปตามกระแสแฟชั่นที่ล้นไหลเข้ามาจากส่วนกลางเป็นระยะเช่น ในช่วงปี พ.ศ. 2464-

¹¹ อสิธรา, งานและชีวิตของ ส ธรรมยศ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2531), หน้า 447

2466 การแต่งกายแฟชั่นหมวกแบร์เลย์ฝรั่งเศส เสื้อคอมาแตร์¹² โดยการสวมหมวกเป็นที่นิยมใน กรุงเทพฯ ได้แผ่กระจายมายังเมืองลำปางดังปรากฏใน วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2466 ในการจัดงานรับขวัญเครื่องบิน โดยมีสตรีชั้นสูงในเมืองลำปางเริ่มปรากฏตัวขึ้นในงานสังคมต่างๆ เช่น คุณหญิงปรุง ราชเสนา ภริยาของพระยาสุเรนทร์ราชเสนา ข้าหลวงเมืองลำปางในช่วงปี พ.ศ. 2453 – 2470 นอกจากนั้นยังมีสตรีในประชาคมเมืองแต่งกายตามแฟชั่นหมวกแบร์เลย์ฝรั่งเศส ขณะนั้นมาร่วมงาน (ดูภาพประกอบที่ 5.2)

ในช่วงปี พ.ศ. 2478 มีการจัดการประกวดนางงามเมืองลำปางได้สะท้อนถึงการแต่งกายของสตรีในเมืองลำปาง โดยชุดของผู้เข้าประกวดนางงามชาวลำปางเป็นลักษณะชุดที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ ดังเห็นได้จากชุดของนางสาวตัวหลั่น เตียวตระกูล นางงามเถิน ผู้ซึ่งพิชิตตำแหน่งนางงามลำปางคนแรกได้แต่งชุดราตรียาวสีเหลือง มีระบายจีบเป็นกุหลาบรอบแขน¹³ ในขณะที่เดียวกันผู้เข้าประกวดนางงามลำปางส่วนใหญ่จะแต่งตัวคล้าย ๆ กับนางสาวตัวหลั่น เตียวตระกูล เช่นนางสาวแฉล้ม ไสมวงศ์ รองนางงามลำปางได้แต่งชุดราตรียาวสีชมพู แขนปีกมีจีบพับเป็นกลีบลอนโดยรอบ หรือนางสาวจันทร์เที่ยง เตียสุวรรณ รองนางงามอีกคนหนึ่ง ซึ่งแต่งตัวแบบเดียวกับนางงามลำปาง แต่เป็นสีกรมท่า¹⁴ (ดูภาพประกอบ 5.3) หรือชุดที่นางสาวตัวหลั่นได้แต่งอีกครั้ง ในคราวไปขึ้นเครื่องบิน ๆ ไปรยลูกปากกระดาศีเหนือเมืองลำปาง นางงามลำปางได้แต่งชุดแมกซีสีกรมท่า สวมหมวกบิน ขึ้นเครื่องบินเพื่อฉลองตำแหน่งนางงามคนแรกของจังหวัดก็เป็นการแต่งกายที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ¹⁵ (ดูภาพประกอบ 5.3) นอกจากนั้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวการแต่งกายของแม่ค้า และผู้หญิงชาวบ้านที่โดยสารรถประจำทางสายลำปาง – เชียงราย ในปี พ.ศ. 2480 ได้สะท้อนถึงการแพร่กระจายของวัฒนธรรมการแต่งกายที่แสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของประชาชนกลุ่มต่างๆในประชาคมเมือง คือมีลักษณะตามแฟชั่นของกรุงเทพฯ ในขณะนั้น (ดูภาพประกอบ 5.4) หรือการแต่งกายของแม่เลี้ยงป้อม ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของเมืองลำปางในขณะนั้นที่ปรากฏภาพในจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีชุม เมืองลำปาง ในขณะตรวจไร่อ้อย ซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของเมืองลำปาง (ดูภาพประกอบ 5.5)

จากรายชื่อผู้ชนะการประกวดและนางงามลำปาง (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน) การประกวดและนางงามลำปางได้ขึ้นเครื่องบิน และการแต่งกายของผู้โดยสารประจำทาง ระหว่างเมืองลำปาง-เชียงราย สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคมเมือง คือ การยอมรับบุคคล

¹² ศักดิ์ รัตนชัย, เสื้อผ้ามุ่งเมืองวัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง, หน้า 35.

¹³ ศักดิ์ รัตนชัย, ประวัติศาสตร์ยุทธเวหาเมืองลำปาง (ม.ป.ท. : ม.ป.ป) , หน้า47.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า150ข.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า150ข.

ต่างๆ ที่ผ่านกฎเกณฑ์และมาตรฐานของสังคมเมืองสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับสิทธิต่างๆ จากสังคมเมือง นั่นคือมาตรฐานของความทันสมัย ความสามารถ และศักยภาพเฉพาะของบุคคล ซึ่งนำไปสู่การประสบความสำเร็จในสังคม บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันที่บุคคลต่างๆ มีสิทธิที่จะแสดงออกในสังคมเมือง ในฐานะส่วนหนึ่งของประชาคมเมือง

ไม่ได้มีแต่สตรีเท่านั้นที่แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างของกรุงเทพฯ บุรุษเองก็ได้ปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการแต่งกายเช่นกัน ดังปรากฏว่า บรรดาเจ้านายพื้นเมือง และข้าราชการ ประชาชนได้เปลี่ยนแปลงการแต่งกายจากชุดพื้นเมือง ที่เคยนุ่งกางเกงเมือง (ดังรูป 5.5) ไปเป็นการนุ่งชุดรับเสด็จโดยนุ่งผ้าต้อยแทน¹⁶ (ดังรูป 5.6) โดยมีลักษณะคล้ายกับการนุ่งจุกกระเบนแบบกลุ่มข้าราชการและประชาชนในกรุงเทพฯ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมเมือง ในลักษณะการเลียนแบบและถ่ายทอดจากสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ เพื่อแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของกลุ่มประชาคมในเมือง ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเมืองใหญ่ๆ ที่การคมนาคมทางรถไฟไปถึงเท่านั้น เมื่อเครือข่ายการคมนาคมที่โยงใยเชื่อมต่อระหว่างถนนกับสถานีรถไฟได้ทำให้กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในประชาคมเมืองแบบใหม่ได้แพร่กระจายไปตามเมืองต่างๆ ขยายวงกว้างยิ่งขึ้น เช่น เมืองน่าน พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมเมืองได้เริ่มเกิดขึ้นภายหลังจากการเจริญเติบโตของเมืองแบบใหม่ เมื่อถนนสายแพร่ - น่านสร้างเสร็จ ในปี พ.ศ. 2478 ดังปรากฏในคำกล่าวของข้าหลวงประจำจังหวัดน่าน ในตอนหนึ่งของการประดิษฐ์ฐานกับราษฎรในปี พ.ศ. 2479 ความว่า

“...ความเจริญขึ้น นอกจากจะได้มีกำเนิดขึ้นจากแหล่งเดิมแล้วโดยตรงยังย่อมได้รับการถ่ายทอดมาจากแหล่งอื่นๆ โดยบุคคลเป็นผู้นำและอาศัยทางไปมาเป็นเครื่องดำเนิน สิ่งซึ่งเป็นผลในปัจจุบันตามนี้ จะเห็นได้ง่าย ๆ หลายอย่าง เช่น การแต่งกายขนบธรรมเนียมแบบใหม่ๆ ความรู้สึกนึกคิดของคน เป็นต้น จังหวัดน่านเดี๋ยวนี้มีสภาพผิดกับจังหวัดน่านเมื่อครั้งก่อน ก็เพราะโดยจากคนต่างถิ่นได้นำแบบอย่างความนิยม ความรู้ ความคิด ในสิ่งที่ถือว่าเป็นความเจริญมาถ่ายทอดให้...”¹⁷

¹⁶ ศักดิ์ รัตนชัย, ประวัติศาสตร์ยุทธเวหาเมืองลำปาง หน้า 10.

¹⁷ หจช. มท. 5/48 “ส่งหนังสือเรื่องการประดิษฐ์ฐานกับราษฎร” (2479)

แฟชั่น "หมวกแหม่ม" สมัย เรือบินฯ ถึงนครลำปาง ยุค ร.6

กุลสตรีสมัยคุ้มหลวงลำปาง

เจ้าหญิงศรีนวล กับ

"หมวกแหม่ม" วันรับเรือบิน

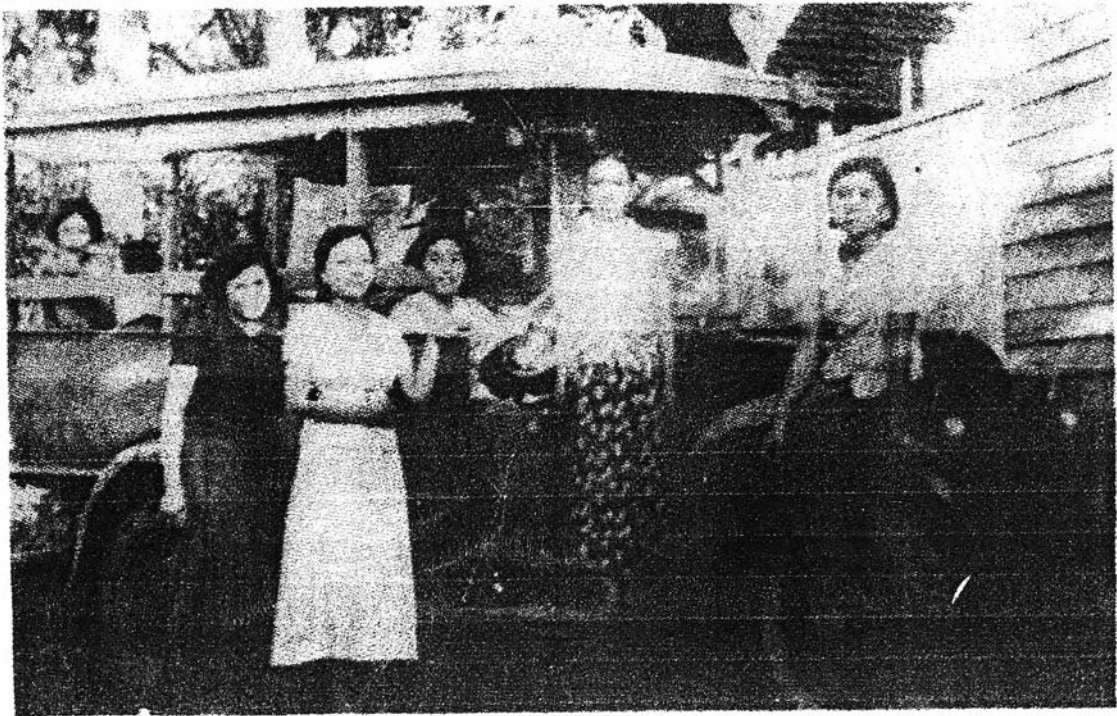
รูปภาพประกอบที่ 5.2 แบบจำลองการแต่งกายของผู้หญิงในเมืองลำปางในปี พ.ศ. 2466 จาก การแต่งกายของ เจ้าศรีนวล ณ ลำปาง และคุณหญิงปราง ราชเสนา ภริยาพระยาสุเรนทร์ราชเสนา ข้าหลวงเมืองลำปาง

ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัย ประวัติศาสตร์ยททเวหาเมืองลำปาง. หน้า 87.

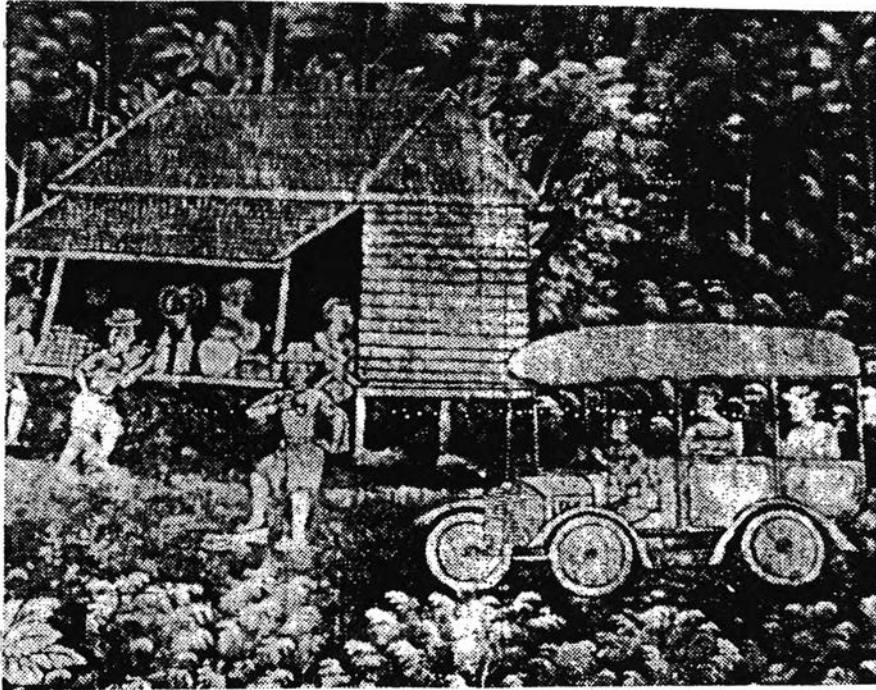

ตัวหลั่น เดี่ยวตระกูล นางสาวลำปางคนแรก
พ.ศ.๒๔๗๘ ชาวลำปาง รุ่นปีมะเส็ง ๒๔๖๐
ในชุดแมกซี่ สวมหน้ากากนักบินขึ้นร้อนฟ้า

รูปภาพประกอบที่ 5.3 แบบจำลองการแต่งกายของผู้เข้าประกวดนางงามในเมืองลำปาง และการ
แต่งกายของนางสาว ตัวหลั่น เดี่ยวตระกูลนางงามลำปางขึ้นเครื่องบิน ในปี พ.ศ. 2478
ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัยและคณะ, เสื่อผ้าเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง, หน้า 79,87.

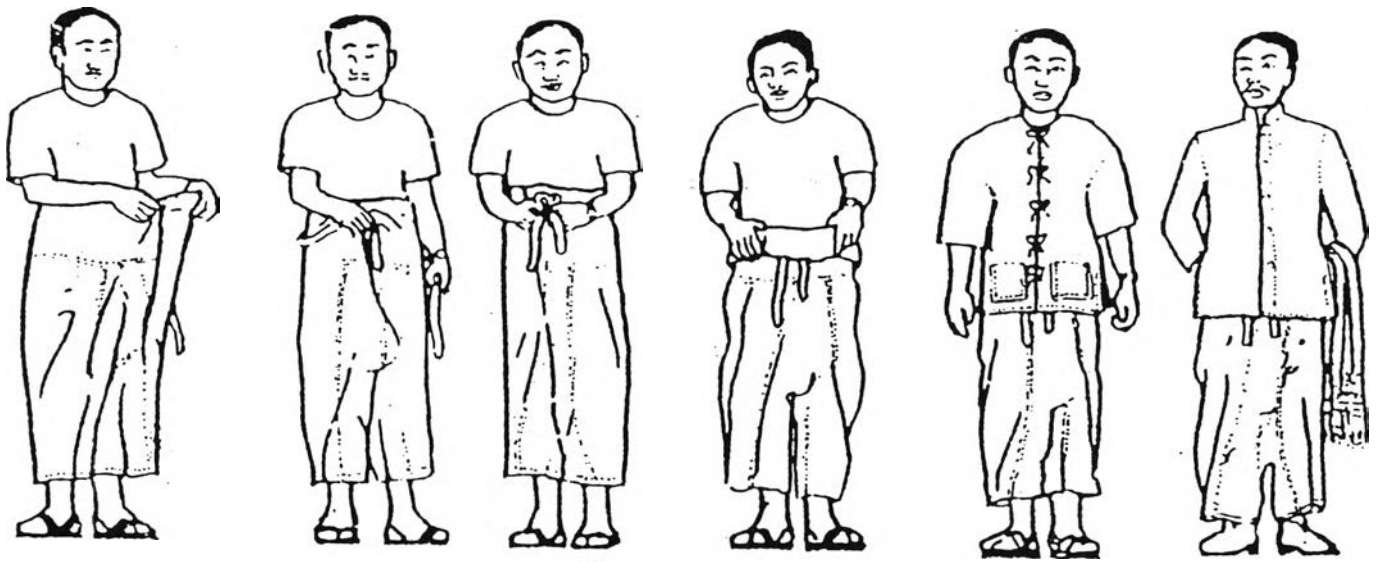

รูปภาพประกอบที่ 5.4 ภาพผู้หญิงชาวบ้านที่เดินทางโดยสารรถประจำทางสายลำปาง-เชียงใหม่
ในปีพ.ศ. 2480

รูปภาพประกอบที่ 5.5 การแต่งกายของแม่เลี้ยงป้อมขณะตรวจไร่ในจิตกรรมฝาผนัง วัดศรีชุม
ก่อนไฟไหม้ จังหวัดลำปาง

ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัยและคณะ, เสื้อผ้าถุงเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง หน้า 58

รูปภาพประกอบที่ 5.6 ภาพจำลองวิธีการแต่งกายของผู้ชายในเมืองลำปางในชุดนุ่งเมือง
ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัยและคณะ, เสื้อผ้านุ่งเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง, หน้า 79.

รูปภาพประกอบที่ 5.7 การแต่งกายของชายในเมืองลำปางในชุดรับเสด็จหรือการนุ่งผ้าตั๋อย
ที่มา : ศักดิ์ รัตนชัยและคณะ. เสื้อผ้านุ่งเมือง วัฒนธรรมการแต่งกายเมืองลำปาง. หน้า 79.

ในขณะเดียวกันเมืองแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในเมืองลำปาง แพร์ น่าน ยังเป็นศูนย์กลางของความทันสมัย เช่น การสร้างศูนย์ราชการ สถานศึกษา และโรงพยาบาล ได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนภายในสังคมเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการรักษาพยาบาล ซึ่งในอดีตนั้น ระบบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านที่สืบทอดกันมายาวนาน จะมีวิธีการรักษาที่ซับซ้อน และผู้รักษาจะมีวิธีการวิเคราะห์โรคตามแบบของชาวบ้านและเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางสังคมมากกว่าการเน้นว่าโรคเกิดจากสภาพของระบบชีวภาพตามแบบการแพทย์สมัยใหม่¹⁸

เมื่อการรักษาพยาบาลแบบใหม่แพร่หลายในเมืองลำปาง แพร์ น่าน เช่นกรณีเมืองน่าน การแพร่กระจายและการยอมรับในการรักษาโรคแบบใหม่ได้ขยายไปอย่างรวดเร็ว ภายในปี พ.ศ. 2470 โรงพยาบาลของมิชชันนารี ในเมืองน่านก็สามารถสร้างอาคารชั้นเดียว โดยกล่าวกันว่าได้รับการยกย่องเป็นอาคารโรงพยาบาลเดี่ยวที่ดีที่สุดในเมืองไทย* ดังปรากฏว่าความนิยมต่อการแพทย์สมัยใหม่มีมากขึ้นตามลำดับ ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2471 มีคนไข้ที่เข้ามารับการรักษาโดยการแพทย์สมัยใหม่เพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่า ตั้งแต่เปิดมา¹⁹ จนกระทบต่อการรักษาแบบดั้งเดิม คือ การรักษาโดยหมอพื้นเมือง ดังปรากฏในรายงานของมิชชันนารีเมืองน่าน ได้กล่าวถึงการที่หมอพื้นเมือง ได้ปรับเปลี่ยนการรักษา โดยบรรดาหมอพื้นเมืองได้ทำการเลียนแบบการรักษาของหมอมิชชันนารี ในการปลูกฝี โดยนำเอาลูกยางไม้ชนิดหนึ่งไปหลอกปลูกฝีให้ชาวบ้านและเรียกเก็บเงินค่าปลูกฝี แล้วอ้างว่าสามารถปลูกฝีจากเชื้อหนองได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อชีวิต ทำให้ประชาชนจำนวนมากที่ปลูกฝีโดยหมอพื้นเมืองเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก²⁰ ซึ่งไม่ใช่มีแต่เมืองน่านเท่านั้น ยังพบจากบันทึกของหมอคอรท์ ได้กล่าวว่าที่เมืองแพร์ บรรดาหมอพื้นเมืองก็อ้างว่าสามารถปลูกฝีได้เช่นกันโดยทำวัคซีนปลอมขึ้นมาจากนมข้นผสมกรดคาร์บอลิคแล้วใช้ปลูกฝีให้ราษฎร²¹

¹⁸ จลาดชาย รมิดานนท์, ระบบความเชื่อและพิธีกรรมกับการรักษาพยาบาลในล้านนา (เอกสารประกอบ สัมมนาวิชาพฤกษศาสตร์สุขภาพ ณ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล 4-7 เมษายน 2532).

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, นันทบุรีศรีนครน่าน (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์คริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2539).

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168

²⁰ บุญทา นันทิยา, "สภาพของโรงพยาบาลแพร์คริสเตียน สมัย ดร.อิชิต คอรท์," ใน อนุสรณ์งานบรรพศพ คุณพ่อบุญทา นันทิยา หน้า 73.

²¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, นันทบุรีศรีนครน่าน หน้า 168-169.

การปรับเปลี่ยนวิธีการรักษาจากเดิมไปสู่การเลียนแบบการรักษาแบบใหม่ ที่แพร่กระจายเข้ามาในสังคมขณะนั้น ได้สะท้อนถึงการยอมรับในมาตรฐานทางสังคมที่เน้นความทันสมัย และความชำนาญเฉพาะ และความสามารถของมนุษย์ในการขับเคลื่อนและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การแพทย์สมัยใหม่ที่ขยายวงมากขึ้นในสังคมเมืองลำปาง แพร่ น่าน สะท้อนถึงการยอมรับของประชาคมในเมืองที่มีความเชื่อมั่นต่อความสามารถของมนุษย์ ที่จะขจัดโรคร้ายไข้เจ็บ ขณะเดียวกันการเลียนแบบทางการรักษาโดยการแพทย์แผนใหม่ ได้แสดงถึงการปรับเปลี่ยนความเชื่อ ของประชาชนในประชาคมเมือง โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนวิธีการรักษาพยาบาลของหมอพื้นเมืองมาเป็นการแพทย์แผนใหม่ ถ้าเชื่อว่าวัฒนธรรมทางความเชื่อและพิธีกรรมในการรักษาพยาบาล เป็นผลผลิตของการต่อสู้ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสังคมรอบ ๆ ตัวแล้วนั้น ถือได้ว่าหมอพื้นเมืองในอดีตเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่สามารถกำหนดบทบาททางสังคมและมีอำนาจทางศีลธรรมในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคมเมืองแบบดั้งเดิม โดยอาศัยอำนาจในการรักษาพยาบาล และการบันดลความสุขมาสู่ประชาคมในสังคมได้ การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีในการรักษาโรคของหมอพื้นเมือง ที่พยายามเลียนแบบการรักษาของหมอมิชชันนารี ประกอบกับหมอพื้นเมืองจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงการรักษาพยาบาลจากเดิมที่ทำการรักษาเป็นครั้งคราว มาเป็นการทำเป็นอาชีพแทน ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติทางสังคมผ่านการเปลี่ยนแปลงวิถีการรักษาของหมอพื้นเมืองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเมืองแบบเดิมที่ได้เข้าสู่สังคมแบบใหม่ ในการยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สัมพันธ์อยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และความทันสมัยเป็นเครื่องวัดมาตรฐานของคนในสังคม

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมของประชาคมเมืองในบริเวณเมืองลำปาง แพร่ น่าน ส่งผลให้ประชาคมเมืองเกิดการรับวัฒนธรรมการแต่งกายที่ทันสมัยจากกรุงเทพฯ เป็นแบบอย่างในการแต่งกาย ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภายในสังคมเมืองแบบใหม่ของประชาคมเมือง ตลอดจนในประชาคมเมืองมีการปรับเปลี่ยนความเชื่อ และพิธีกรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมของสังคมเมืองแบบเดิมเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเมืองแบบใหม่ที่เน้นความทันสมัย เป็นเครื่องกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันของประชาคมในสังคมเมือง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ที่มีความสามารถและมีศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างความเจริญให้แก่ตนเองและสังคมได้

ในอีกด้านหนึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิดเรื่อง ความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ที่มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนในการประกอบกิจการต่างๆ ของตนให้ประสบความสำเร็จได้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางสังคม คือการก่อตัวของ

“วัฒนธรรมเมือง”^{*} ซึ่งประชาชนในประชาคมเมืองต่างมุ่งเน้นที่จะแสดงออกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมือง เป็นเจ้าของพื้นที่ทางสังคมเมืองแบบใหม่ ที่ในเมืองแบบเดิมประชาชนไม่มีโอกาสแสดงออกมาก่อนถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของสิ่งสาธารณะต่างๆ ในสังคมเมือง หรือมีส่วนร่วมก็เป็นเพียงภายใต้บุญบารมีของเจ้านายพื้นเมืองเท่านั้น แต่ในสังคมเมืองแบบใหม่ พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชนที่ประกอบอาชีพอิสระได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเมือง โดยผ่านมาตรฐานที่สำคัญของประชาคมเมืองที่มีกฎเกณฑ์วัดสถานภาพของคนในสังคมคือ ความทันสมัยและความสามารถในการแสวงหาเงินตราจากความสำเร็จในหน้าที่การทำงานและประกอบอาชีพของตน ซึ่งเป็นหนทางที่ทำให้ประชาชนในสังคมเมืองแบบใหม่ที่เคยเป็นไพร่สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมจนกลายเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาท และเป็นที่ยอมรับทางสังคม มักจะแสดงออกถึงสำนึกร่วมกันในฐานะคนกลุ่มหนึ่งในประชาคมเมืองที่ตนอาศัยอยู่ โดยแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในสังคมเมืองผ่านการร่วมบริจาคให้แก่งานสาธารณะกุศลต่างๆ เช่น การสร้างและทำนุบำรุงรักษาสาธารณะประโยชน์แก่สังคม และงานกิจกรรมที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับประชาคมเมือง เพื่อแสดงออกถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมของตนเองในประชาคมเมือง

การแสดงออกถึง “วัฒนธรรมเมือง” เกี่ยวกับสำนึกร่วมกันของประชาชนในเมืองในเรื่องการสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคมเมือง เริ่มแสดงออกอย่างชัดเจนเมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2459 ซึ่งแต่เดิมการแสดงออกของประชาชนในการสร้างสาธารณะสมบัติแก่บ้านเมืองอาจจะอยู่ภายใต้การผลักดันของกลุ่มเจ้านายพื้นเมือง ซึ่งเป็นชนชั้นที่สำคัญของท้องถิ่นในสังคมเมืองแบบดั้งเดิม ดังเช่นในปี พ.ศ. 2451 ครูใหญ่ โรงเรียนบุญวาทย์ได้ขอเรียกรายเงิน จากประชาชนในเมืองลำปางเพื่อนำมาทำโต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องใช้ต่างๆ สำหรับโรงเรียน มีบรรดาเจ้านายพื้นเมือง ข้าราชการ พ่อค้า แพทย์ ครู ได้ร่วมบริจาคเงินเป็นค่าใช้จ่ายของโรงเรียนดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในบัญชีรายชื่อผู้ออกเงินเรียรายบำรุงโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย²² ดูรายละเอียดในตารางที่ 35 โดยในบัญชีรายชื่อนั้นส่วนใหญ่เป็น เจ้านายพื้นเมือง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากกรุงเทพ ฯ และข้าราชการในกระทรวงธรรมการ กระทรวงมหาดไทยที่ถูกส่งไปในท้องถิ่น และกลุ่มพ่อค้า คือ ห้างกิมเฮง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเจ้านายพื้นเมืองลำปางอย่าง

^{*} วัฒนธรรม คือ ผลผลิตของการต่อสู้ของมนุษย์ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมและปรับตัวเองในการต่อสู้กับธรรมชาติเพื่อการยังชีพ มนุษย์เราจะสร้างและสะสมผลผลิตเหล่านั้นขึ้นมาเพื่อช่วยหาทางออกให้อนาคต การต่อสู้ดังกล่าวนี้จะมีศักยภาพและสามารถเคลื่อนไหวได้ เพราะมีองค์ประกอบของอารมณ์และความรู้สึกที่ตกผลึก กล่าวคือ มนุษย์สามารถทำได้เป็นธรรมชาติได้โดยไม่ต้องคิด เพราะเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกมีความหมายที่กินใจและมีคุณค่าในตัวเอง อานันท์ กาญจนพันธ์, จลาตชาย รมิตานนท์, “พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา : การ

²² บุญวาทย์วิทยาลัย, โรงเรียน, 100ปีบุญวาทย์วิทยาลัย (ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์, 2541) หน้า 40

มากเพียงตระกูลเดียว จากบัญชีรายชื่อผู้ร่วมบริจาคเงินในครั้งนี้ เป็นผู้มีอำนาจในสังคมเมืองแบบดั้งเดิมแทบทั้งสิ้น ไม่มีประชาชนในเมืองคนใดร่วมบริจาคเงินในการซ่อมแซมโรงเรียนและซื้ออุปกรณ์การเรียนเลย ย่อมสะท้อนถึงลักษณะทางสังคมของประชาคมเมืองแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างดีว่า การก่อตัวของวัฒนธรรมเมืองที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาคมเมืองแบบใหม่ยังไม่ได้เกิดขึ้นในบริเวณเมืองลำปาง แพร่ น่าน จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และทางสังคมจนนำไปสู่การก่อตัวของเมืองแบบใหม่

เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของระบบราชการ ทำให้เกิดการผลักดันของข้าราชการและนายทุนพ่อค้า ให้ขยายขอบเขต และพื้นที่ของสำนักเกี่ยวกับประชาคมเมืองออกไปทดแทนบทบาทของกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองในฐานะผู้นำในการก่อตัวของสำนักร่วมภายในประชาคมเมืองแบบดั้งเดิม แม้ว่ากลุ่มเจ้านายพื้นเมืองจะพยายามปรับตัวเองเข้ากับสังคมเมืองแบบใหม่ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในระบบราชการและระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นเชื้อสายตรงของเจ้าผู้ครองเมืองไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบกิจการการค้า และทางราชการ ยังส่งผลให้ประชาชนในเมืองเกิดความรู้สึกว่า เจ้านายพื้นเมืองไม่มีความสามารถในการประกอบกิจการการค้าและการรักษาอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเองได้ ตามเกณฑ์มาตรฐานของสังคมเมืองแบบใหม่ที่วัดสถานภาพทางสังคมของประชาคมเมืองด้วยศักยภาพและความสำเร็จในการทำงาน

การรับรู้เกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมของกลุ่มเจ้านายที่เสื่อมอำนาจทางสังคม ส่งผลให้การเป็นผู้นำในการสร้างสาธารณะประโยชน์และสิ่งต่างๆ แก่ประชาคมเมืองในสังคมเมืองแบบใหม่ตามคติความเชื่อเดิมในสังคมเมืองแบบดั้งเดิมได้ลดน้อยลง ดังปรากฏว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2466 ประชาชนในเมืองลำปาง ได้ร่วมบริจาคเงินในการจัดซื้อเครื่องบินประจำจังหวัดเป็นจำนวนมาก เจ้าหญิงศรีนวล ณ ลำปาง ได้ร่วมในการจัดซื้อโดยการจัดละครเก็บเงินจากผู้ชมในเมืองได้เงินกว่า 1 หมื่นบาท ร่วมบริจาคเงินซื้อเครื่องบินแทนการร่วมบริจาคด้วยเงิน โดยให้ชื่อเครื่องบินว่า “จังหวัดลำปาง 1”²³ แต่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในบริเวณมณฑลมหาสารบุรี ยังไม่มีผลกระทบต่อเมืองน่านการแสดงออกของประชาชนในเมืองน่านยังคงเป็นไปในแบบเดิม คือมีเจ้านายพื้นเมืองเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งต่างๆ เช่น กรณี การซื้อเครื่องบินประจำเมืองน่าน ได้ชื่อว่า “เจ้านครน่าน 1”²⁴ จากชื่อของเครื่องบินนำที่จะสะท้อนถึงบทบาทและสถานะของผู้นำในการออกเงินบริจาค และจัดซื้อเครื่องบินระหว่างสังคมเมืองน่านกับสังคมเมืองลำปางในคราวเดียวกัน ได้อย่างชัดเจนถึงสถานภาพเจ้านายพื้นเมืองในขณะนั้น

²³ ศักดิ์ รัตนชัย, ประวัติศาสตร์ยุทธเวหาเมืองลำปาง, หน้า 45

²⁴ เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 35 บัญชีรายชื่อผู้ที่ออกเงินบำรุงโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัดลำปาง

ลำดับที่	ตำแหน่ง	นาม	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ
1	เจ้าผู้ครองนคร	เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิตย์	500	
2	ข้าหลวงประจำนคร	พระอาทรธนพัฒน์	25	
3	ข้าหลวงผู้ช่วย	เจ้าราชสัมพันธ์วงษ์	44	เงินรูเปีย
4	นายพันตรี	เจ้าราชภาคิกวงษ์	20	
5	เสนาตำแหน่งนา	พระยาไชยสงคราม	20	
6	พนักงานอัยการ	หลวงรัฐกิจวิจารณ์	20	
7	พนักงานพระคลัง	ขุนราชธนพ่ายพิทิศ	20	
8	กรมการพิเศษ	ขุนจ่าณรงค์จินารักษ์	20	
9	นายห้างกิมฮง	จิมกิมเขียน	20	
10	รองเสนาตำแหน่งนา	ขุนวิมลทรงประสาธน์	15	
11	ครูใหญ่โรงเรียนบุญวาทย์	นายหวาน	10	
12	พนักงานไปรษณีย์โทรเลข	ขุนสนิทโทรการ	6	
13	รองเสนามหาดไทย	นายแม่น	6	
14	ทำการนายร้อยเอก	นายอิม	10	
15	ผู้ช่วยรองเสนามหาดไทย	นายเปลี่ยน	5	
16	ผู้ช่วยพนักงานอัยการ	พญาพลหาร	5	
17	ผู้ช่วยพนักงานไปรษณีย์	นายเจริญ	5	
18	พ่อค้า	หนามปัญญา	5	
19	แพทย์	นายแม่น	5	
20	ครูรองโรงเรียนบุญวาทย์	นายมาก	5	
21	ว่าที่นายร้อยตรี	นายเงิน	3	
22	รั้งนายอำเภอสบปราบ	นายเล็ก	3	
23	เลขานุการ	ขุนประสิทธิ์อักษร	3	
		รวมเงินทั้งสิ้น	775	

ที่มา : บุญวาทย์วิทยาลัย .โรงเรียน. 100ปี โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย หน้า38

ขณะที่กลุ่มของบรรดาพ่อค้าและข้าราชการ และประชาชนเมืองกลุ่มต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จในกิจการการค้า และประกอบธุรกิจต่างๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเมือง ได้แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ เช่น การร่วมบริจาคเงินของประชาคมเมืองลำปาง ในปี พ.ศ.2462 สร้างถนน 2 สายและสะพานจำนวน 5 สะพานในเมืองลำปางโดยเฉพาะในเส้นทางที่เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสายสำคัญของจังหวัด เช่น เส้นทางลำปาง – เชียงรายผ่านอำเภอเวียง²⁵ ประชาคมเมืองได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำในการสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ แก่สังคมเมืองแทนกลุ่มเจ้านายพื้นเมือง ดังปรากฏในตารางที่ 36 ซึ่งเป็นรายชื่อและอาชีพของผู้บริจาคทรัพย์มีความหลากหลายโดยประกอบไปด้วยกลุ่มพ่อค้า ข้าราชการระดับท้องถิ่น เช่น ตำรวจระดับนายสิบและพลตำรวจ ปลัดอำเภอ และกำนัน และประชาชนหรือปี พ.ศ. 2462-2464 ในเมืองแพร่ มีประชาคมเมืองกลุ่มต่างๆ เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชนในประชาคมเมืองแบบใหม่ได้ร่วมกันซื้อหินถม ถนนสายสี่แยกศาลาว่าการมณฑลมหาสารากร²⁶ ไปถึงตลาดวัดเจ็ยวสีแยกบ้านทุ่ง ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟเด่นชัยโดยมีผู้เข้าร่วมบริจาคเงินถึง 504.50 บาท²⁶ ดังปรากฏในตารางรายชื่อผู้บริจาคเงินเข้าร่วมเงินซื้อหินถมถนน ดูรายละเอียดในตารางที่ 37 และสร้างสะพานจากถนนในเขตในเมืองไปทางอำเภอร้องกวาง ซึ่งเป็นทางเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอร้องกวาง และจังหวัดน่าน เป็นจำนวน 9 สะพาน*

รายชื่อผู้บริจาคจากสร้างถนน และสะพานดังกล่าว ได้สะท้อนถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาคมเมืองที่มีต่อท้องถิ่นของตนเอง ผู้บริจาคส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการประกอบอาชีพการค้าและแรงงานอิสระต่างๆในสังคมเมืองแทบทั้งสิ้น และแสดงออกถึงความสามารถของตนในความสำเร็จในอาชีพการงาน โดยการบริจาคเงินสร้างสาธารณะประโยชน์บริจาคในนามห้างร้านของตน เช่น ร้านหยงแสงฮวด ร้านเคงแสง บริษัทอิสเอเซียติก ผู้จัดการห้างเองโกลด์สยาม (แองโกลสยาม) และผู้บริจาคเงินในการสร้างสาธารณะประโยชน์บางส่วนเป็นผู้ที่ประกอบกิจการและทำงานในเมือง เช่นนายบุญสม ไชยวัฒนา พระแสงสะท้อน ขุนศรีนครานุกล นายทอง กันทาธรรม และนายพรม มหาวงศ์นันท์ ในระยะต่อมาภายหลังการเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 จะเข้ามาเป็นสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ และฐานคะแนนที่สำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดน่าน

²⁵ หจข. ร.6 คค. 6.1/16 "มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ถึงพระยาจักรปาณิศรศิลาวิสุทธิ์ ที่ 37/7221(ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2464)

²⁶ หจข. ร.6 คค. 6.1/19 "สร้างสะพานในมณฑลมหาสารากร" (10 มิถุนายน 2462 – 20 กรกฎาคม 2463)

การแสดงผลทางสังคมในการร่วมบริจาคเงินและมีส่วนร่วมในการสร้าง และบำรุงรักษาสิ่งสาธารณะประโยชน์แก่ท้องถิ่นของประชาคมเมือง เช่น เส้นทางคมนาคม โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นลักษณะที่สำคัญของ “วัฒนธรรมเมือง” ที่ก่อตัวขึ้นในสังคมเมืองแบบใหม่ โดยบรรดาพ่อค้า ข้าราชการ และประชาชนที่อยู่ในสังคมเมืองแบบใหม่ที่เกี่ยวพันกันระหว่างระบบการปกครองและระบบเศรษฐกิจเน้นเงินตรา มีความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนเองที่จะเป็นผู้นำความเจริญมาสู่ตนเองได้ โดยผ่านความรู้และความสามารถในการประกอบกิจการการค้าและการดำเนินชีวิต ส่งผลให้ประชาชนในประชาคมเมืองเชื่อมั่นในความสามารถสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้า ได้แสดงผลโดยการมีส่วนร่วมทางสังคมในการสร้างและพัฒนาสังคมท้องถิ่นของตน เช่น การดำเนินงานของหลวงประสานไมตรีราษฎร์ต่อสังคมเมือง เป็นตัวอย่างหนึ่งของประชาคมเมืองที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมเมือง ในบริเวณเมืองลำปาง โดยหลวงประสานไมตรีราษฎร์เป็นอดีตข้าราชการตำแหน่งรองเสนาวังเมืองลำปาง ที่หันมาประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้างจนมีฐานะร่ำรวย ได้เป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการช่วยเหลือในกิจการที่เป็นผลประโยชน์ของประชาคมเมือง โดยเฉพาะการก่อสร้างสิ่งต่างๆที่เป็นสาธารณูปโภคของจังหวัด ดังปรากฏออกมาในรายงานการเปิดโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2474 ความว่า

“ ตามรายงานการตรวจปรากฏว่า บรรดาตัวไม้ต่างๆโดยมากผู้รับเหมาทำการก่อสร้างได้ใช้ไม้หน้าใหญ่กว่ารายการตัวไม้ในสัญญา และเราต่อขอหม้อคอนกรีตตามสัญญาให้ใช้ไม้สักที่เสาเฉลี่ยแต่ก็ได้ไม้สักนอกจากเสาเฉลี่ยเป็นส่วนมากตลอดจนเครื่องเหล็กมี กุญแจ กลอน ขอบรับ ขอสับ บานพับ ก็ใช้ของชนิดใหญ่และดีกว่ารายการที่ปรากฏในสัญญา ในที่สุดผู้รับทำการก่อสร้างได้ทำสีให้เป็นพิเศษโดยไม่คิดราคาเลยตลอดทั้งชั้นนอก ชั้นในซึ่งสิ้นเงินค่าทาสีประมาณ 1,800 บาท

ทั้งนี้ เท่าที่สังเกตเห็นว่า รองอำมาตย์โทหลวงประสานไมตรีราษฎร์ผู้รับเหมาทำการก่อสร้างไม่ได้ตั้งใจที่จะรับทำการก่อสร้างโรงเรียนให้เป็นไปตามสัญญาและเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว ได้พยายามทำการก่อสร้างให้แข็งแรงทนทานมีใช้ไม้หน้าใหญ่กว่าสัญญาโดยมาก และพยายามให้สง่างามยิ่งขึ้น นับว่าเป็นการเอื้อเพื่อต่อการศึกษาเป็นอย่างดียิ่ง ...”²⁷

²⁷ บุญวาทย์วิทยาลัย, โรงเรียน, 100 ปีบุญวาทย์วิทยาลัย, หน้า 51.

ในความอีกตอนหนึ่งได้กล่าวถึง สภาพของความร่วมมือร่วมใจของประชาคมกลุ่มต่างๆที่อยู่ในประชาคมเมืองที่ประกอบกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ของจังหวัดเช่น กรณีการสร้างอาคารสโมสรลูกเสือจังหวัดลำปาง อันสะท้อนให้เห็นถึงสำนึกร่วมกันของประชาชนเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนดังความว่า

“คณะละครปราโมทย์นครมีจิตศรัทธาแสดงละครเก็บเงินบำรุงกิจการลูกเสือ 1 คืบ และรองอำมาตย์โท หลวงประสานไมตรีราษฎร์ให้ยืมโรงมโหรีสพตลอดจนโคมไฟ ฯลฯ ...ขุนพิพัฒน์นันท์ภูมิพะทำมะรงเรือนจำจังหวัดลำปางได้อุตสาหะตรวจตรากิจการการก่อสร้างตั้งแต่ รื้อ ขน ปลูก การซื้อสิ่งของมาจัดทำในจำนวนเงินที่มีอยู่เล็กน้อยทำการก่อสร้างขึ้นจนสำเร็จ...รองอำมาตย์โท หลวงประสานไมตรีราษฎร์ช่วยเหลือกิจการหาเงินมาปลูกก่อสร้าง...คณะบริษัทภาพยนตร์ตั้งก๊กจังหวัดลำปางและคณะละครปราโมทย์นคร ตลอดจนข้าราชการ พ่อค้า คฤหาสน์ ราษฎร ครูและนักเรียน ลูกเสือจังหวัดลำปาง ที่ได้บริจาคแรงและทรัพย์คนละเล็กละน้อยช่วยเหลือกิจการก่อสร้างสโมสรลูกเสือหลังนี้...”²⁸

อาจกล่าวได้ว่า การก่อตัวของ “วัฒนธรรมเมือง” ที่เกิดขึ้นจากการรุกเร้าและผลักดันจากภายนอกคือการขยายตัวของระบบราชการและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมท้องถิ่นบริเวณเมืองลำปาง แพร่ น่าน ให้เข้าสู่สังคมเมืองแบบใหม่ที่เน้นความทันสมัย ความสามารถ และศักยภาพของบุคคล เป็นกฎเกณฑ์ในการวัดและเลื่อนสถานภาพของคนในสังคม ทำให้ประชาคมเมืองที่ประสบความสำเร็จเริ่มเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนในการประกอบกิจการต่างๆ ได้แสดงออกในความเท่าเทียมกันของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในประชาคมเมือง ในขณะที่เดียวกันภายใต้แนวความคิดดังกล่าวได้ขยายไปสู่ความเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถที่จะพัฒนาและสร้างความเจริญให้แก่สังคมของตนได้เท่าเทียมกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ทำให้เกิดการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของตนเองต่อประชาคมเมืองในการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมของตน โดยการบริจาคเงินและทรัพย์สินต่างๆเพื่อสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคมของตนเอง

²⁸ บุญวาทย์วิทยาลัย, โรงเรียน, 100 ปีบุญวาทย์วิทยาลัย, หน้า53.

ตารางที่ 36 บัญชีรายชื่อผู้ออกทรัพย์และสิ่งของในการสร้างสะพานในตำบลนาแก หลวงเหนือ
บ้านแหง จ.ลำปาง ในปี พ.ศ. 2462

ลำดับที่	รายนาม	ตำแหน่ง	รายการ	จำนวน	จำนวนเงิน	
					บาท	รูปี
1.	นายสว่างอ่อน	พ่อค้า	เหล็ก, ตะปู	1 ถัง	-	-
2.	นายสว่างนุ	"	"	"	-	-
3.	นายอ่องคำ	"	"	"	-	-
4.	นายจิกดีะ	"	"	"	-	-
5.	นายน้อยชื่น	"	"	"	-	-
6.	นายน้อยตา	"	"	"	-	-
7.	นายน้อยจันทร์ตา	"	"	"	-	-
8.	ห้างแอ่งโกลสยาม	"	"	3 ถัง	-	-
9.	นายสว่างโลน	"	เงิน	-	-	20
10.	นายสว่างศรีวงษ์	"	"	-	-	20
11.	นายสว่างโต	"	"	-	20	-
12.	หลวงประเทศอุดรทิศ	"	"	-	10	-
13.	ขุนประสานสุขประชา	นายอำเภอ	"	-	10	-
14.	นายสิบลพลตำรวจ โรงพักเมืองงาว	"	"	-	8	-
15.	นายบุญแบ่ง รุกกกิจ	ปลัดอำเภอ	"	-	2	-
16.	นายพุ่ม ศรีชุม	ปลัดอำเภอ	"	-	-	2
17.	นายเทพ ธรรมวงษ์	สมุหบัญชี	"	-	-	2
18.	นายน้อย เครือปัญญา	เสมียน	"	-	-	2
19.	ท้าวนาลัย ใจเย็น	กำนันนาแก	"	-	2	-
20.	พวกราษฎรทำบุญฉลอง ต่ำกว่า 1 บาทลงมา		"	-	3	-
รวมเป็นเงินทั้งสิ้น					55	46

ที่มา : หจข. คค. 6.1/16 "มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ถึงพระยาจักรปาณิศรีศีลวิสุทธิ์ ที่
37/7221 (ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2464)

ตารางที่ 37 บัญชีรายชื่อผู้ออกเงินช่วยเหลือหนี้นาถนตั้งแต่สี่แยกศาลารัฐบาลมณฑล
ถึงตลาดวัดเจ็ย อำเภอมือง จังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2463

ลำดับที่	รายนาม	จำนวนเงิน(บาท)	รวมเงิน(บาท)
1	บริษัทฮอสเอเชียติก	100	
2	อำมาตย์ตรีพระยาบุรีรัตน์	40	
3	นายพันตำรวจโทพระแสงสท้าน	40	
4	ร้อยตรีขุนศรีนครานุกุล	30	
5	นายเลื่อม	20	
6	นายทองดี	20	
7	หมอปีก	10	
8	นายคาลันเดอร์	10	
9	นายเทียนฮิว	10	
10	นายบุญ	10	
11	นายช้อยกี	10	
11	นายสาระชิง	10	
12	นายเจื้อนัย	6	
13	นายแก้วมา	6	
14	นายจอนันตา	5.50	
15	นายเกปาราม	5.25	
16	นายทอง	5	
17	นายอากรมา	5	
18	ยี่หื้อหยงเสงฮวด	5	
19	นายลอง	5	
20	นายหงอ	4	
21	ยี่หื้อเคงเสง	4	
22	นายแสะลิว	4	
23	นายทองคำ	4	
24	นายก้อน	4	
25	นายแกะ	4	
26	พญาเทพผู้ออกเงินคนละ 2 บาท 28 คน	4	
27	ผู้ออกเงินคนละ 3 บาท 4 คน	17	
28	ผู้ออกเงินคนละ 2 บาท 28 คน	56	
29	ผู้ออกเงินคนละ 1.50 บาท 3 คน	4.50	
30	ผู้ออกเงินคนละ 1 บาท 39 คน	39	
31	ผู้ออกเงินต่ำกว่า 1 บาท 18 คน	7.75	504.50

ที่มา: หจข. คค. 6.1/19 "สร้างสะพานในมณฑลมหาสารบุรี" (10 มิถุนายน 2462 - 20 กรกฎาคม 2463)

5.2 บทบาทของกลุ่มผู้นำในสังคมเมือง กับการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น

ในการก่อตัวของ “เมืองแบบใหม่” ที่มีข้าราชการและพ่อค้าเป็นกลไกสำคัญในสังคมภายหลังจากการเข้ามาของระบบราชการและเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีเป้าหมายทางการผลิตเพื่อการค้า ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของกลุ่มชนดั้งเดิมในสังคม โดยเฉพาะ เจ้านายพื้นเมืองและไพร่ ให้กลายเป็นประชาชนในประชาคมเมือง ที่มีฐานะทัดเทียมกันในสังคม

ขณะเดียวกันการแพร่กระจายของระบบราชการและเศรษฐกิจแบบใหม่ได้ทำให้ประชาชนในเมือง เริ่มปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับประชาคมแบบใหม่ โดยเฉพาะประชาคมที่ผ่านระบบการศึกษา ได้สร้างความหลากหลายทางอาชีพ ในฐานะแรงงานอิสระ ตลอดจนเข้าไปมีบทบาทในระบบราชการและระบบเศรษฐกิจมากขึ้น จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต แนวคิดและโลกทัศน์ของตน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงออกถึงความทันสมัยตามแบบกรุงเทพฯ

เมื่อประชาคมเมืองแบบใหม่ในท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากเดิมเป็นแบบประชาธิปไตยจากกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลให้เกิดการแสดงออกและการสร้างสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของประชาคมเมือง ผ่านการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัด ตามแบบและวิถีชีวิตที่ตนเองต้องการอันนำไปสู่การสร้างสรรค์การทำงานของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับแนวคิดของประชาคมเมือง ในการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานประโยชน์ของกลุ่มชนต่างๆ ในเมืองและธำรงรักษาผลประโยชน์ของท้องถิ่นตนเอง

5.2.1 บทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อสำนึกท้องถิ่นในรูปจังหวัด

การเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ใน “เมืองแบบใหม่” ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และการเรียนรู้ถึงสถานภาพและบทบาทตนในด้านต่างๆ เช่นกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนพร้อมๆ กับการยอมรับสถานภาพที่เสื่อมสลายลงหรือบรรดาชาวนาที่ผ่านระบบการศึกษาแบบใหม่ก็เข้ามามีบทบาทในระบบราชการ ระบบธุรกิจการค้า และเรียนรู้ถึงบทบาทของตนเองในฐานะของกลุ่มชนกลุ่มใหม่ในสังคมเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 ได้ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวในกลุ่มชนต่าง ๆ ภายในเมืองในด้านค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษา ความสามารถในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามความชำนาญและเทคนิคเฉพาะด้านในระบบของสังคมเมืองแบบใหม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในสังคมอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกรุงเทพฯ คือการล้มล้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของกลุ่มคณะราษฎร ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นการปกครองระบบประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ครั้งสำคัญแก่ท้องถิ่น คือ ประชาชนมีสิทธิในการเลือกผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรกในปี

พ.ศ. 2476 อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งในครั้งนั้น ยังคงเลือกโดยผ่านการเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกผู้แทนราษฎรอีกครึ่งหนึ่ง เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขต ถือเป็นราษฎรสองแสนคนต่อผู้แทนราษฎรหนึ่งคน²⁹

การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2476 ได้สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากผู้แทนตำบลในการเลือกตั้งครั้งแรกของเมืองลำปาง แพ้ว น่าน ซึ่งก็ยังเป็นกลุ่มที่มีประวัติส่วนตัว และภูมิหลังที่มีความสัมพันธ์อยู่กับกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองเช่น นายสรอย ณ ลำปาง เป็นเชื้อสายเจ้าเมืองลำปาง นายวงศ์ แสนศิริพันธ์ เป็นเชื้อสายเจ้าเมืองแพ้ว นายจรัส มหาวงศ์นันท์ เป็นลูกเขยเจ้าเมืองน่าน

การที่บรรดาเชื้อสายเจ้านายพื้นเมืองในบริเวณล้านนา ในเมืองลำปาง แพ้ว น่าน ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทางอ้อมผ่านผู้แทนตำบลน่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัย 2 ประการคือ

ประการแรก บรรดาเชื้อสายเจ้านายพื้นเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งต่างเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต โดยเข้าสู่ระบบธุรกิจตามกระแสของการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในอาณานิคมดังกล่าว ดังกรณี นายวงศ์ แสนศิริพันธ์ได้เข้ารับเป็นลูกช่งในกิจการป่าไม้จากบริษัทตะวันตกที่ได้รับสัมปทานในเขตเมืองแพ้ว หรือนายจรัส มหาวงศ์นันท์ ก็ได้เข้ารับเป็นลูกช่งในกิจการป่าไม้เช่นเดียวกัน

ประการที่สอง เนื่องจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นการเลือกตั้งจากประชาชนทั้งจังหวัด ซึ่งประชาชนบางกลุ่มที่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนตัวเองเข้าสู่สังคมแบบใหม่ก็ยังคงให้ความไว้วางใจ และยกย่องเจ้านายพื้นเมืองอยู่ ดังกรณีของ นายสรอย ณ ลำปาง และนายจรัส มหาวงศ์นันท์ ยังคงได้รับความเคารพจากชาวชนบทที่อยู่รอบนอก

ในขณะเดียวกันการแสวงหาฐานคะแนนและสร้างความนิยมจากประชาชนในสังคมเมืองแบบใหม่บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมักจะอธิบายถึงความสามารถในการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคอันอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคมแบบใหม่ ดังปรากฏในใบปลิวเลือกตั้งเมืองลำปางของนายสรอย ณ ลำปาง ในปี พ.ศ.2480 ตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าขอออกพี่น้องชาวลำปางทั้งหลายโดยย่อๆ ว่า ข้าพเจ้าได้ร่วมมือกับรัฐบาลทำประโยชน์แก่จังหวัดลำปางเพื่อพี่น้องชาวลำปางที่สำคัญๆ มาแล้วมีดังนี้
สร้างโรงงานน้ำตาลที่อำเภอเกาะคาสิ้นเงิน 1,400,000 บาท

²⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รวมรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2475-2530. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2531), หน้า 7.

สร้างเหมืองฝายที่บ้านแสง อำเภอเมือง

สร้างโรงพยาบาลโรคจิตที่บ้านนาแก้ว อำเภอเมือง

ตั้งโรงสีฯ ชาวเอง โดยรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา โดยตรง โดยทุน
500,000 บาท ขณะนี้กำลังสร้างฉางข้าวที่สถานีทางสัตว์อยู่เพื่อเก็บข้าวที่
รับซื้อจากราษฎรชาวนา

ลดเงินรัชูปการจาก 4 บาทเป็น 3 บาท และลดภาษีนาให้แก่ราษฎร³⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับประชาชนในเขตจังหวัดลำปาง แพร่ และน่าน จากเอกสารใบปลิวเลือกตั้งได้แสดงออกมาในลักษณะเดียวกันคือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคน พยายามอธิบายหน้าที่ของตนในลักษณะความร่วมมือกับรัฐบาล เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่จังหวัดของตน โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ระดับแรกการคือ สร้างสรรค์งานแก่ประชาคมเมือง ดังปรากฏในใบปลิวเลือกตั้งปี พ.ศ. 2480 ของนายทอง กันทาธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดแพร่ เช่น การเสนอ พ.ร.บ. การควบคุมโรคศิลปะแก่หมอรากไม้ โดยให้ได้จดทะเบียนเป็นหมอมือเพื่อช่วยเหลือประชาชน³¹ ในระดับที่สองคือ การช่วยเหลือราษฎรในการประกอบอาชีพต่างๆ ในชนบทเช่น การทำเหมืองฝาย และการเกษตรกรรมเพื่อผลิตสินค้าส่งออก³²

นอกจากนั้นในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ยังปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนของจังหวัดลำปาง แพร่ น่าน ได้เสนอภาพปัญหาของท้องถิ่นในเขตล้านนา กรณีเฉพาะ หรือ ปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นของตนในลักษณะของอาชีพที่เป็นกิจการเฉพาะท้องถิ่นตน เป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้รัฐบาลหาช่องทางและวิธีการในการแก้ปัญหาของกลุ่มตน เป็นกรณีเฉพาะต่างๆ เช่น ตอนหนึ่งในกระทู้ถามของนายสรอย ณ ลำปาง และบุญศิริ เทพาคำ ส.ส.ลำปางและแม่ฮ่องสอน ระหว่างปี พ.ศ. 2476-2480 ความว่า

“ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ไปหารือกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้แล้วครั้งหนึ่ง คงได้ผลแล้วว่าตามสภิมที่รัฐบาลจะทำต่อไปภายภาคหน้า คือ ใน พ.ศ. 2477 นั้น ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้แทน ข้าพเจ้าก็ได้มาเรียนต่อเจ้าหน้าที่แล้วว่า ป่าไม้ในจังหวัดข้าพเจ้าไม่ได้รับการบำรุงเลย คือว่าหนาทึบที่จับช้อนมากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ได้บอกข้าพเจ้าว่า ตามสภิมของรัฐบาลจะได้กระทำในปีหน้าอย่างแน่นอน ถ้าหากว่ามี

³⁰ หจข. สร. 0201.35.1. "ใบปลิวเลือกตั้งจังหวัดลำปาง" (2580).

³¹ หจข. สร. 0201.35.1. "ใบปลิวเลือกตั้งจังหวัดลำปาง" (2580).

³² หจข. สร. 0201.35.1. "ใบปลิวเลือกตั้งจังหวัดแพร่" (2580).

เงินพอ เมื่อเห็นงบประมาณถูกตัดเสียอีก ถ้าเช่นนั้นแล้วการที่จะทำไปภายหน้านั้นก็
จะสูญไป...”³³

จากการแสดงบทบาทและภาระหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตล้านนา จาก
เอกสารการประชุมและใบปลิวสมัครรับเลือกตั้งดังกล่าว โดยอาจแบ่งระดับของการปฏิบัติภารกิจ
ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตล้านนาเป็น 3 ระดับ คือ ภารกิจประการแรก กิจกรรมของ
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภา ภารกิจประการที่สอง การผลักดันความช่วยเหลือประชาชนใน
ระดับประเทศ ภารกิจประการที่สาม การผลักดันความช่วยเหลือประชาชนในระดับจังหวัด จาก
ใบปลิวเลือกตั้งปี พ.ศ. 2480 ของผู้สมัครสมาชิกผู้แทนราษฎร จังหวัด ลำปาง แพร่ น่าน
เชียงใหม่ เชียงราย ดังปรากฏในตารางที่ 38

จากตารางเปรียบเทียบที่ 38 ได้ทำให้ทราบถึงลักษณะของผู้นำท้องถิ่น ในเขตจังหวัด
ลำปาง แพร่ น่าน ที่แตกต่างจากกลุ่มผู้นำของเมืองเชียงใหม่ เชียงราย โดยเฉพาะการแสดงบท
บาทของผู้นำในกลุ่มที่อดีตเคยเป็นมณฑลมหาสารบุรี มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ “การแสดงบท
บาทของผู้อุปถัมภ์ หรือผู้นำในการช่วยเหลือกิจการต่างๆของจังหวัด มากกว่าประโยชน์โดยรวม
ของประเทศ”นอกจากนั้นการแสดงออกของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในการปกป้องและรักษาผล
ประโยชน์ของประชานิยมในจังหวัดของตนเอง ยังนำไปสู่การสะท้อนทัศนคติและแนวคิดของประชา
ชนที่มีต่อผู้นำท้องถิ่นของตน ในจังหวัดลำปาง แพร่ น่าน ด้วยเช่นกัน ผู้นำที่ประชานิยมต้องการคือ
ผู้นำที่สามารถช่วยเหลือ และประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในเมืองแบบใหม่ได้

สาเหตุที่ประชานิยมเมืองลำปาง แพร่ และน่าน มีการแสดงออกในการเลือกผู้นำท้องถิ่นที่มี
ลักษณะดังกล่าวน่าจะมาจากการที่ประชาชนในเขตล้านนา มีระดับของความแตกต่างทางสังคม
ของกลุ่มประชานิยมเมืองกับกลุ่มประชานิยมที่อาศัยในชนบท คือในสังคมเมือง มีการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพเข้าไปสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้า ทำให้กลุ่มคนในประชานิยม
เมืองมีการเรียกร้องถึงการเพิ่มผลผลิตและการผลิตเพื่อการส่งออก* ส่งผลให้กิจกรรมที่สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรแสดงออกมากคือ การช่วยเหลือในการผลักดันในกิจการที่สัมพันธ์กับสภาพทาง
เศรษฐกิจ เช่น การผลักดันการจัดตั้งโรงงานน้ำตาล การทำวัสดุอุปกรณ์ที่ทำจากไม้เช่น ไม้หมอน

³³ หจช. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ ครั้งที่ 32 พ.ศ. 2476 .

* ดูเพิ่มเติมที่บทที่ 4.2.2 การก่อตัวของสถานภาพ “ประชาชนในสังคมเมือง”

ตารางที่ 38 ตารางเปรียบเทียบภารกิจจากใบปลิวของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มต่างๆ

ภารกิจ	กลุ่มลำปาง แพร่ น่าน	กลุ่มเชียงใหม่ เชียงราย
1. กิจกรรมในสภาผู้แทนราษฎร	1. นายทอง กันทาธรรม เป็นกรรมมาธิการตรวจร่าง พรบ. กรรมมาธิการวิสามัญ ตรวจร่าง พรบ.ระเบียบราชการพลเรือน เสนอร่างพรบ. ระเบียบราชการพลเรือน เสนอพรบ. ประกอบโรคศิลป์	1. นายวรการบัญชา เป็นกรรมมาธิการวิสามัญ แก่กฎหมายธรรมมาธิการตรวจสอบรายงานการประชุมสภาผู้แทน 2. นายอินทร สิงหนตร ร่วมเป็นกรรมมาธิการพิจารณาปัญหาทางพระราชไมตรีใหม่ซึ่งรัฐบาลทำกับต่างประเทศ 3. นายอินทร สิงหนตร เป็นกรรมมาธิการพรบ. สหกรณ์นิคม
2. ช่วยเหลือประชาชนในระดับชาติ	1. นายสรอย ณ ลำปางร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อให้บรรลุหลัก 6 ประการได้สำเร็จจนนำไปสู่ความเจริญของอาณาประชาราษฎร์ทั่วประเทศ 2. นายทอง กันทาธรรม พยายามหาทางลดภาษีค่ารัชูปการ	1. นายวรการบัญชา เน้นการทำงานให้แก่ชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะการเป็นผู้แทน ไม่ได้หมายความว่าทำประโยชน์แต่เฉพาะท้องถิ่น ได้รับเลือกตั้งอย่างเดียว ส่วนราษฎรจังหวัดอื่นๆตายช่างหัวมัน อันราษฎรจังหวัดอื่นๆ คือพี่น้องชาวไทยเหมือนกัน 2. นายอินทร สิงหนตร นำเสนอโครงการขอให้เลิกลดละการปรับทวีคูณเสียโดยลดเงินค่ารัชูปการ 3. นายอินทร สิงหนตรเสนอให้ลดภาษีหมู
3. ผลักดันความช่วยเหลือแก่จังหวัดตนเอง	1. นายทอง กันทาธรรม สนับสนุนในกิจการทำล้อ เป็นสินค้าสำคัญของแพร่ โดยอาศัยความร่วมมือจากรัฐบาล ตลาดจน ทำเหมืองฝาย และกิจการต่างๆของประชาชน 2. นายสรอย ณ ลำปาง พยายามผลักดันโรงงานน้ำตาล เหมืองฝาย โรงพยาบาล โรงเรียนและทำถนนเหมืองแร่ ให้แก่ประชาชนจังหวัดลำปาง 3. นายจ้ำรัส มหาวงศ์นันท์ ช่วยประชาชนทำนาเหมืองฝาย การทำแร่ทองแดง ทำไม้หนุนรางรถไฟ แก่ชาวน่าน ตลอดจนช่วยเหลือการค้าและเกษตรกรรมโดยผลักดันให้รัฐบาลอุดหนุนการเกษตรต่างๆ	1. นายอินทร สิงหนตร เดินทางไปเยี่ยมราษฎรตำบลต่างๆ 2. นายวรการบัญชา เดินทางไปเยี่ยมราษฎร

รถไฟ ล้อเกวียน ในสังคมชนบทยังคงมีวิถีการผลิตแบบยังชีพไม่ได้พัฒนาระบบการค้าเป็นการผลิตเพื่อขาย ยังคงมีความต้องการในการทำเหมืองฝายและช่วยเหลือในภาคเกษตรกรรม

ในขณะที่กลุ่มประชาคมท้องถิ่นในเมืองเชียงใหม่ และเชียงราย มีการพัฒนาระบบการผลิตและการค้าที่สัมพันธ์กับการผลิตข้าวทำให้ปัญหาที่เกิดในเมืองเป็นปัญหาที่มีพื้นฐานแบบเดียวกันกับปัญหาระดับชาติ

การประสานประโยชน์ของกลุ่มคนกลุ่มต่างๆในเมือง ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเมืองลำปาง แพร่ น่าน น่าจะเกิดขึ้นตามสภาวะแวดล้อม ที่หล่อหลอมกลุ่มคนกลุ่มต่างๆไว้ให้เมืองแบบใหม่ โดยเฉพาะการก้าวเข้ามามีอำนาจของกลุ่มข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน ขณะที่กลุ่มเชื้อสายเจ้านายพื้นเมือง เริ่มถูกลดบทบาททางเศรษฐกิจ การเมืองอย่างรุนแรง พร้อมกับการเจริญเติบโตของประชาชนในเมือง ในการแสดงออกถึงบทบาททางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม จึงส่งผลให้บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน แสดงออกในกิจกรรมต่างๆ เป็นไปในลักษณะการประนีประนอม และประสานประโยชน์แก่กลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะบรรดาผู้แทนราษฎรของเมืองลำปาง แพร่ น่าน มีเครือข่ายและสายสัมพันธ์อันแนบแน่นจากอดีตที่มีสายสัมพันธ์อันเกิดจากอำนาจทางเศรษฐกิจ จนนำไปสู่การใช้แนวความคิดที่จะแสดงออกในฐานะผู้ที่รักษาผลประโยชน์ของประชาคมเมือง เพื่อเป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ประชาชนยอมรับและแสวงหาฐานคะแนนเสียงจากประชาชนในเมือง โดยเฉพาะการแสดงออกถึงภาระหน้าที่ในการประสานและช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ของกลุ่มชนต่างๆ ในเมืองดังปรากฏออกมาหลายครั้ง เช่น ในใบปลิวเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2480 ของนาย ทอง กันทาธรรม ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ราษฎรได้รับความเดือดร้อนเมื่อทางอำเภอบังคับให้หาหมุดไม้แก่นมาปักสี่มุมที่ดินและนำไปขึ้นทะเบียนเงินค่าธรรมเนียม ข้าพเจ้าได้พูดจากับเจ้าหน้าที่จนถึงกับทางอำเภอลดอุปราคาและไม่ต้องทำประกาศจนถึงบัดนี้...”³⁴

นอกจากความช่วยเหลือในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ และนายทอง กันทาธรรมยังช่วยเหลือในการเป็นผู้ประสานระหว่าง พ่อค้า นักธุรกิจ กับข้าราชการ ดังกรณี การทำธุรกิจล้อเลื่อน ของกลุ่มโรงเลื่อย ในจังหวัด แพร่ ความว่า

³⁴ หจข. สร. 0201.351 “ใบปลิวเลือกตั้งจังหวัดแพร่”.(2480)

“ ข้าพเจ้าเห็นว่าลื้อเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัดแพร่ ได้พยายามติดต่อให้เป็นสินค้าไปยังจังหวัดอื่นๆกำลังติดต่อเรื่องค่าระวางรถไฟ และติดต่อกับอุตสาหกรรมของรัฐบาลอยู่ เมื่อสำเร็จลื้อเมืองแพร่จะเป็นสินค้าสำคัญสำหรับจังหวัดอื่นๆ”³⁵

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนราษฎรกับกลุ่มชนต่างๆ ในเมืองได้ทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นโดยอาศัยฐานะตัวแทนของสังคมที่มีอำนาจและอิทธิพลต่างๆเข้าไปแทรกแซงการทำงานแทนข้าราชการของรัฐ ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ว่านายจำรัส มหาวงศ์นันท์ ได้ถูกฟ้องร้องเนื่องจากไปแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน อำเภอบ้านม่วง จังหวัดน่าน ซึ่งมีหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.2478 ดังปรากฏความว่า

“ นายจำรัส ได้ตั้งให้นายเล่า อุจันเจียว เป็นผู้ใหญ่บ้าน...ในเรื่องตั้งผู้ใหญ่บ้านนี้ นายจำรัสพูดว่า ได้ตั้งนายเล่า อุจันเจียว เป็นผู้ใหญ่บ้าน แล้วมอบภาพรัฐธรรมนูญ 1 เหรียญ ว่าเป็นเข็มตำแห่งผู้ใหญ่บ้าน...นายเล่าอุจันเจียวไม่รู้หนังสือ จึงเชื่อว่าผู้แทนราษฎรตั้งตนเป็นผู้ใหญ่บ้านจริงๆ...”³⁶

หรือปรากฏในสำนวนสอบสวน ในเดือนกันยายนปี พ.ศ.2478 กรณีที่นายจำรัส มหาวงศ์นันท์ ยุยงให้ราษฎรกระด้างกระเดื่องต่อการปกครอง ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของผู้แทนราษฎรและประชาชนไว้ตอนหนึ่งว่า

“ เรื่องผู้แทนราษฎรยุยงให้ราษฎรกระด้างกระเดื่องต่อการปกครอง จังหวัดชี้แจงว่าได้รับรายงานของคณะกรรมการอำเภอญ่ยนว่านายศรี ทิพย์วัง และนายฮ่วน จิตรไพศาลย์ ตั้งคั้งจับปลาในลำแม่น้ำน่านเป็นการผิดต่อพระราชบัญญัติอากรค่าน้ำ และเป็นการกีดขวางทางน้ำสาธารณะประโยชน์ ผู้ต้องหายอมรับเสียค่าปรับคนละ 2 บาท ตามที่กรรมการอำเภอเปรียบเทียบแต่ขอผลัดหาเงินชำระ ในระหว่างนั้น นายจำรัส ผู้แทนราษฎรไปแนะนำผู้ต้องหาให้กลับคำไม่ยอมเสียค่าปรับ ให้แก่อำเภอส่งไปฟ้องศาล ถ้าค้างปรับจะออกเงินให้ และได้มีหนังสือถึงทนายความขอให้ทนายแก้

³⁵ หจข. สร. 0201.351 “ใบปลิวเลือกตั้งจังหวัดแพร่”(2480).

³⁶ หจข. มท. 5.13/84 “หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่านายจำรัสผู้แทนทำการก้าวภายในกิจกรรมบริหาร”

ต่าง นายศรีและนายฮ่วนจึงไม่ยอมเสียค่าปรับตามที่อำเภอได้ปรับเทียบตกลงแล้ว
นั้น”³⁷

นอกจากนั้นนายจรัสได้แสดงบทบาทผู้รักษามลประโยชน์ของประชาชนในจังหวัดของตน จนบางเรื่องกระทำไปในทางที่ผิดต่อหน้าที่ผู้แทนราษฎรจะพึงกระทำจนอาจผิดกฎหมายบ้านเมืองได้ จนปรากฏว่ามีการสอบสวนถึงปัญหาในกรณีที่นายจรัสได้ขึ้นไปบนที่ว่าการอำเภอบุญยืน กำชับนายศรี แพทย์ประเสริฐ ปลัดอำเภอผู้รักษาการนายอำเภอให้งดการจ้างงานโยธา คนค้างค่า ราชการ สำหรับ พ.ศ. 2469 ถึง พ.ศ. 2475 และจัดให้จดรายนามผู้ค้างเงินราชการที่ถูกจ้างงานโยธา เมื่อพันวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2478 เพื่อจัดการเรียกร้องค่าเสียหายจากรัฐบาลให้แก่ราษฎร นั้นๆ จนนำไปสู่การฟ้องร้องของทางกระทรวงมหาดไทยไปยังสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2479 ถึงการกระทำของนายจรัส ความว่า

“...การกระทำของนายจรัส มหาวงศันันท์ ได้กระทำไปก่อนที่เจ้าหน้าที่ทางอำเภอและจังหวัด ได้รับราชกิจจานุเบกษา ซึ่งประกาศพระราชบัญญัติยกค่า ภาษีอากรที่ค้างบางประการ พ.ศ. 2478 คณะกรรมการจังหวัดเห็นว่า การกระทำของ นายจรัส มหาวงศันันท์ เป็นการก่อให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้น ในระหว่างราษฎรกับ เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารและเป็นการก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่การเก็บภาษีอากรต่อไป

กระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาแล้วเห็นว่า นายจรัส มหาวงศันันท์ผู้ แทนราษฎรจังหวัดน่าน ได้มีการก้าวท้าวกับกิจการฝ่ายบริหารมาหลายครั้งหลาย คราวแล้วอันเป็นการผิดต่อเจ้าหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะพึงกระทำ และ ในบางครั้งปรากฏว่า เป็นการกระทำไปในทางที่ล่วงล้ำมาก จนอาจผิดต่อกฎหมาย บ้านเมือง...”³⁸

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ประชาชนในสังคมเมืองลำปาง แพร่ น่าน มีความสัมพันธ์กับผู้แทนราษฎรของจังหวัดตนเอง เป็นไปในลักษณะที่มีความเชื่อมั่นต่อตัว ผู้แทนราษฎร ว่าจะสามารถประสานประโยชน์ระหว่างคนในสังคมเมืองกับข้าราชการและพ่อค้า ซึ่งเป็นผู้นำของสังคมเมืองแบบใหม่ได้ จนบางครั้งทำให้ผู้แทนราษฎรที่มีอำนาจและอิทธิพลบน

³⁷ หจช. มท. 5.13/84 “หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่านายจรัสผู้แทนทำการก้าวท้าวในกิจการบริหาร” (2478).

³⁸ เรื่องเดียวกัน.

ความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบใหม่ ดังที่กล่าวมาแล้ว ได้แสดงบทบาทของตนอย่างเต็มที่ในฐานะผู้รักษาผลประโยชน์ของท้องถิ่น เพื่อรักษาความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อตนเอง ดังปรากฏในตอนหนึ่งของคำสอบสวนคดี นายจำรัสยุยงให้ราษฎรกระด้างกระเดื่องต่อการปกครอง ในเดือนกันยายน พ.ศ.2478 ความว่า

“...เดิมนั้นเมื่อกรมการประกาศห้ามไม่ให้ตั้งคั้งจับสัตว์น้ำในลำน้ำนานั้น นายศรี นายชวนได้ทราบแล้ว และได้เชื่อฟังประกาศนั้นเลิกทำการตั้งคั้งจับสัตว์น้ำแต่นั้นมา โดยมีได้ฝ่าฝืนแต่อย่างไร

ครั้งต่อมาเมื่อพบนายจำรัสผู้แทนราษฎรไปประชุมเรื่องสร้างถนนบ้านที่นาราชบุรีพร้อมด้วย กรมการจังหวัดและเจ้าพนักงานกรมทาง... ในขณะนั้นนายจำรัสได้พูดกับราษฎรที่ไป ณ ที่นั้นว่า ราษฎรตั้งคั้งจับปลากินได้ไม่ผิดไม่เป็นไร นายศรี หลงเชื่อ เพราะนายจำรัสเป็นผู้แทนราษฎรเป็นหัวหน้าราษฎร เวลาที่นายจำรัสบอกให้ตั้งคั้งจับปลา ที่พักข้าราชการนั้น นายวง, ขุนประพันธ์ ได้อยู่ที่นั้นด้วย ขุนประพันธ์ เป็นนายอำเภอเก่า ...

เมื่อเสร็จที่อำเภอแล้ว นายจำรัสผู้แทนราษฎรมาที่บ้านนายศรีนวล กำนัน และผู้แทนตำบลกลางเวียง อำเภอบุญยืน นายศรี กับนายวง , ขุนประพันธ์ เดินทางมาที่หน้าบ้านนายศรีนวล กำนันฯ ยกเก้าอี้มาให้นายจำรัสนั่งที่ถนนตรงหน้าบ้านกำนันนั้น เวลานั้นนายศรีนวลกำนัน และนายวง ขุนประพันธ์ก็อยู่ตรงนั้น นายจำรัสก็พูดขึ้นอีกว่าต่อไปนี้ราษฎรตั้งคั้งจับปลาในลำน้ำนานได้ ไม่ผิดอะไร...(ขีดเส้นใต้-ผู้เขียน)”³⁹

นอกจากนั้นจากคำวินิจฉัยของตำรวจในการกระทำของนายจำรัส มหาวงศ์นันท์ต่อคดีความดังกล่าว ได้อธิบายถึงการกระทำของนายจำรัส ว่าเป็นการแสดงอิทธิพลที่มีเหนือท้องที่จังหวัดของตนเพื่อที่จะแสวงหาอำนาจ อันจะนำไปสู่การสร้างฐานะคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง ความหมายตอนหนึ่ง ในคำวินิจฉัยของเจ้าหน้าที่เสนอตออธิบดีกรมมหาดไทย ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2478 ความว่า

³⁹ หจข. มท. 5.13/84 “หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่านายจำรัสผู้แทนทำการก้าวภายในกิจกรรมบริหาร”

“...พิเคราะห์ดูคำพยานในตอนนี้ออกจะให้การเกินความจริงอยู่และแตกต่างขัดกันมาก อย่างไรก็ตามแม้จะเชื่อว่า นายจำรัสได้สั่งให้นายเล้าอู ปลุกที่ปักขันธ์ ก็ไม่ปรากฏว่านายจำรัสได้ใช้กำลังบังคับหรือขู่เข็ญให้นายเล้าอูกับพวกต้องจำในการกระทำ หากนายเล้าอูจะกระทำเพื่อเอาน้ำหรือแสดงแก่พวกของตนเพื่อหวังผลในทางอื่น ก็อาจเป็นไปได้ข้อที่ว่านายจำรัสอ้างว่าเป็นเจ้าหลวงนครท่าน บางคนก็ว่านายจำรัสได้อวดอ้าง ว่าตนเป็นเจ้าของพนักงานมีตำแหน่งหน้าที่เพื่อหวังผลตอบแทนอย่างไร นอกจากจะกระทำให้เห็นอิทธิพลในตนในทางอุทริไม่สมควรเท่านั้น...การกระทำของนายจำรัส ในข้อที่น่าจะเป็นด้วยเนื่องจากได้ประกาศพระราชบัญญัติยกค่าภาษีอากรที่ค้างบางประเภท พ.ศ. 2478 ให้อภัยเงินรัชชูปการที่ค้าง พ.ศ. 2469 – พ.ศ. 2475 ... นายจำรัสได้ทราบมติของสภาผู้แทนราษฎรมาก่อนจึงฉวยโอกาส ไปสำแดงเช่นนั้น เพื่อให้คนทั้งหลายเห็นอิทธิพลของตน”⁴⁰

นอกจากนั้นการกระทำของนายจำรัส มหาวงศ์นันท์ ที่ก้าวท้าวกิจการของฝ่ายบริหาร เพื่อจะแสวงหาอำนาจและสร้างการยอมรับในสังคมแล้วนั้น จากเอกสารต่างๆได้แสดงถึงความต้องการในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อช่วยเหลือประชาชนในจังหวัดตน ตลอดจนจะเป็นการศึกษาและแสวงหาฐานเสียงในการเลือกตั้งด้วยดังปรากฏ ในใบปลิวเลือกตั้งชุดที่ 2 ของนายสรอย ณ ลำปาง ในปี พ.ศ.2480 ที่กล่าวถึงการเป็นผู้แทนราษฎรและได้ร่วมงานกับรัฐบาลคืออย่างไร ในช่วงที่เป็นผู้แทนราษฎรระหว่างปี พ.ศ.2476 - 2480ดังความว่า

“...ขอให้พี่น้องชาวลำปางทั้งหลายเข้าใจว่ารัฐบาลคือ ผู้ปกครองแผ่นดินเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทำความสุขความเจริญให้แก่ราษฎรและประเทศชาติ รัฐบาลเป็นรัฐบาลของราษฎรโดยตรง ฉะนั้นถ้าผู้แทนราษฎรคนใดได้รับเลือกให้เข้าร่วมกับคณะรัฐบาลจึงนับได้ว่าเป็นบุญวาสนาของราษฎรที่เลือกมานั้นอย่างยิ่งเพราะได้เลือกเพื่อนเอาคนดีจริงๆ น้อยคนนักที่จะได้รับเกียรติยศให้เข้าร่วมงานกับรัฐบาล ผู้แทนที่ได้รับเลือกเข้าร่วมกับคณะรัฐบาลต้องมีความรู้ดีมีความซื่อสัตย์ที่หวังจะให้ราษฎรและประเทศชาติมีความเจริญจริงๆผู้แทนราษฎรที่รัฐบาลเลือกเพื่อน รับเข้าอยู่ในคณะอย่างข้าพเจ้ามีโอกาส ได้ช่วยเหลือราษฎรได้มากมายกว้างขวาง เพราะรัฐบาลเป็นผู้ถือเงินบำรุงประเทศและราษฎร การเป็นผู้แทนราษฎรอย่างเดียวจะเข้าก้าวท้าว ในวง

⁴⁰ หจข. มท. 5.13/84 “หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่านายจำรัสผู้แทนทำการก้าวท้าวในกิจกรรมบริหาร” (2478).

งานของรัฐบาลไม่ได้ ได้แต่ควบคุมเท่านั้น พูดตรงๆคือไม่ได้ทำกับมือได้แต่ดูเท่านั้นเอง หากจะมีใครพูดเข้าหูกับท่านว่า นายสรอย ณ ลำปาง ผู้แทนฝ่ายรัฐบาลไม่มีอย่างนั้นอย่างนี้ ท่านอย่าเชื่อ และคนๆนั้นไม่มีความรู้เลย ที่ควรหลีกเลี่ยงที่เดียว คนชนิดนี้อาจเป็นผู้รับจ้างคนอื่น ๆ เขามาพูดหลอกเสียและมาก..."⁴¹

จากกล่าวสรุปได้ว่าในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ภายในสังคมเมืองของจังหวัด ลำปาง แพร่ น่าน มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทางอ้อมในปี พ.ศ. 2476 โดยมีผู้สมัครและผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในเมืองทั้ง 3 มีการแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่น "มีลักษณะการจัดสรรผลประโยชน์และเป็นผู้นำท้องถิ่นในการดำเนินกิจการต่างๆของจังหวัดมากกว่าผลประโยชน์โดยรวมของประเทศ" โดยลักษณะเฉพาะที่บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างและแสวงหาฐานคะแนนสำหรับตน โดยมีวิธีการสำคัญ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่งอาศัยความสัมพันธ์กับพ่อค้าและข้าราชการท้องถิ่น ประการที่สอง การแสวงหาและสร้างการยอมรับจากสังคมโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการบริหาร ของรัฐบาล

5.2.2 บทบาทของกลุ่มสมาชิกสภาจังหวัดต่อสำนึกท้องถิ่นในรูปของจังหวัด

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆในเขตล้านนา เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นได้ออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 โดยกำหนดให้ยุบเลิกมณฑลเทศาภิบาลและให้จังหวัดเป็นหน่วยการบริหารส่วนภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาคือ อำเภอ ในปีเดียวกันได้ออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ขึ้น

ซึ่งมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะจุดหักเหทางการเมืองครั้งสำคัญในเขตล้านนา ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนในเมืองลำปาง แพร่ น่าน เพื่อแสดงตัวออกมาตอบรับกับการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองเช่น สภาจังหวัด สภาเมืองหรือสภาเทศบาล ตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่นำโดยกรุงเทพฯ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของรัฐบาลที่จะกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนตามอุดมคติของระบบประชาธิปไตย เมืองลำปาง แพร่ น่าน ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วยเช่นกันคือ ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการจัดตั้งสภาจังหวัดขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 โดยมีฐานะเป็นองค์กรตัวแทนประชาชนในรูปแบบหนึ่งที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่จังหวัด ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 ที่กำหนดให้จังหวัดเป็นหน่วยราชการบริหารส่วน

⁴¹ หจข. สร. 0201.35.1 "ใบปลิวเลือกตั้งของจังหวัดลำปาง"(2480).

ภูมิภาค อำนาจการบริหารงานในจังหวัดอยู่ภายใต้การดำเนินงานของกรมการจังหวัด ซึ่งมีข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นประธาน โดยสภาจังหวัดจึงมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับกิจการของจังหวัดแก่คณะกรรมการจังหวัด

ผลของพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประชาชนในเขตล้านนาด้วยเช่นกัน เช่นการก่อตั้งสภาจังหวัด เพื่อที่จะทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการจังหวัด ทำให้กลุ่มประชาคมต่างๆเริ่มเคลื่อนไหวรวมตัวและแสดงออกถึงพลังของประชาคมของตนเอง โดยการเข้าไปทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและเสนอแนะในกิจการต่างๆของจังหวัด ตลอดจนดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน จากพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสภาจังหวัดไว้ตามมาตราที่ 55 ไว้ 5 ประการ คือ

1. ตรวจสอบและรายงานเรื่องงบประมาณซึ่งตั้งทางจังหวัด และสอบสวนการคลังทางจังหวัดตามระเบียบ ซึ่งจะได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้
2. แบ่งสรรเงินอุดหนุนของรัฐบาลระหว่างบรรดาเทศบาลในจังหวัด
3. เสนอข้อแนะนำรัฐบาลในการจัดเก็บ การเงินและอื่นๆ ของเทศบาล และกิจการในจังหวัด อาทิ คือ การเกษตร การหัตถกรรม การขนส่ง การค้าขาย ความสงบเรียบร้อยศีลธรรมอันดี และกิจการอื่นใดอันจะส่งเสริมสวัสดิภาพราษฎรในจังหวัดนั้น
4. ตั้งกระทู้ถามกรมการจังหวัด ในที่ประชุมสภาในกิจการใดๆ อันเกี่ยวกับงานในหน้าที่แต่กรมการจังหวัดทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่าข้อความนั้นยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของจังหวัด ให้คำปรึกษาในปัญหาสำคัญที่รัฐบาลขอร้อง⁴²

การแสดงออกของประชาคมเมืองที่ปรากฏในรูปของสภาจังหวัดในการเสนอแนะข้อคิดเห็นแนวทางในการปฏิบัติงานแก่กรมการเมือง และข้าหลวงจังหวัดนั้น ไม่ได้เป็นเพียงการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลที่จะกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพียงด้านเดียว แต่เป็นการกระทำที่มีรากฐานและสำนึกร่วมกันมาก่อนหน้านั้น ในเรื่องของความเป็นจังหวัดและท้องถิ่น โดยเฉพาะแนวความคิดในการทำนุบำรุงรักษาและสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของประชาคมเมืองในเขตล้านนา ที่เป็นสำนึกร่วมเพื่อแสดงออกถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในประชาคมเมืองของตน

⁴² เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, ประชุมกฎหมายประจำศกเล่มที่ 46 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลีเมส์, 2478), หน้า 2477

ประชาชนกลุ่มต่างๆ ในเมืองที่ประสบความสำเร็จจากการทำงานมีฐานะทางสังคม ทั้งกลุ่มที่ข้าราชการและพ่อค้า และแรงงานอิสระต่างๆ มักจะแสดงออกถึงสำนึกร่วมกันในฐานะคนกลุ่มหนึ่งในประชาคมเมืองที่ตนอาศัยอยู่ จากรากฐานของสำนึกที่ร่วมกันเกี่ยวกับท้องถิ่นของประชาคมเมืองในเขตลำนานา ซึ่งมีมาก่อนได้ก่อให้เกิดพลังทางสังคม ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดเมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะเมื่อได้จัดตั้งสภาจังหวัดตามมติของ พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ในเมืองลำปาง แพร่ น่าน

เมื่อมีการจัดตั้งสภาจังหวัดขึ้น ได้ส่งผลให้การประชุมสภาจังหวัดเป็นเวทีการเมือง ในการแสดงออกถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนท้องถิ่นอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในการอภิปรายถกเถียง และการทำงานของสมาชิกสภาจังหวัดได้สะท้อนสำนึกของท้องถิ่นอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในรูปของสำนึกเกี่ยวกับจังหวัด เช่นสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ น่าน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 2 กลุ่ม คือสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง 17 คน และจากการเลือกตั้ง 17 คน โดยมีสมาชิกร่วม 34 คน⁴³ ส่วนเมืองลำปางมีสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง 24 คน และจากการเลือกตั้ง 12 คน⁴⁴

โดยอาจแบ่งกลุ่มของสมาชิกสภาจังหวัดเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 สมาชิกสภาจังหวัดประเภทข้าราชการบ้านาญ

กลุ่มที่ 2 สมาชิกสภาจังหวัดประเภทพ่อค้า

กลุ่มที่ 3 สมาชิกสภาจังหวัดประเภทปัญญาชนท้องถิ่น

กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มข้าราชการบ้านาญ พบว่าในจำนวนสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ กลุ่มข้าราชการบ้านาญมีจำนวนสูงที่สุด โดยสมาชิกสภาจังหวัดในกลุ่มนี้มีอาชีพที่หลากหลายมาก โดยมาจากอาชีพต่างๆ เช่น ชุนผจงไปรษณีย์ ซึ่งเป็นประธานสภาจังหวัดแพร่ เคยรับราชการในกรมไปรษณีย์ นายศรีมูล พิณคำ รองประธานเป็นแพทย์ นอกจากนั้นยังมีข้าราชการบ้านาญอีกหลายคน เช่นพระณรงค์ฤทธิ (หิรัญ เสนิงวงศ์) เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่

กลุ่มข้าราชการบ้านาญ อาจกล่าวได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการดำเนินกิจการของสภาจังหวัดดังปรากฏอย่างชัดเจนในคำกล่าวสนับสนุน ชุนผจงไปรษณีย์ เป็นประธานสภาจังหวัดของนายบุตร์ การพจน์ สมาชิกสภาจังหวัดแพร่ในการประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2479 ความว่า

⁴³ หจข. มท 5.16.3/30 "การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดแพร่" (2479)

⁴⁴ หจข. มท .5.16.3/62 "การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดลำปาง" (2479)

“...ท่านเป็นผู้ที่มีอายุสูงเป็นที่เชื่อถือแก่สมาชิกทั่วไป และกว้างขวางในการสมาคม โอบอ้อมอารี ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าท่านสมควรเป็นประธานสภาฯ นี้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอีกหลายประการคือ

1. ท่านเป็นผู้ที่มีอารมณ์สุขุม ตั้งอยู่ในศีลธรรมและถือความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ทั้งเป็นผู้เรียบร้อยกับอีกอย่างหนึ่ง ท่านเคยรับราชการเป็นนายไปรษณีย์จังหวัดแพร่มาโดยเรียบร้อยจนกระทั่งครบเกษียณอายุ ออกรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ

2. ในระหว่างที่รับราชการอยู่ ได้รักษาการงานในหน้าที่ได้เรียบร้อยเจริญขึ้นเสมอ เมตตากรุณาต่อผู้น้อย ให้ความสะดวกเกี่ยวกับกิจการที่ติดต่อกับประชาชน จนเป็นที่เคารพนับถือของราษฎรมาก

3. การปกครองผู้น้อยที่อยู่ในบังคับบัญชาได้เป็นปกติเรียบร้อย จึงเป็นการสมควรมากที่จะรับตำแหน่งนี้”⁴⁵

หรืออีกความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงสมาชิกสภาจังหวัดท่านหนึ่งว่า “ในอดีตเคยเป็นข้าราชการมีตำแหน่งสูงถึงร้อยเอก ตำแหน่งผู้บังคับบัญชากอง เคยปกครองผู้น้อยในบังคับบัญชาซึ่งเป็นจำนวนมากโดยเรียบร้อย จนกระทั่งครบเกษียณอายุออกรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ”⁴⁶

การที่ข้าราชการบำนาญ ได้รับความไว้วางใจในการดำรงตำแหน่งสำคัญๆ อยู่เสมอในตำแหน่งประธานสภาจังหวัด รองประธานสภาจังหวัด และกรรมการจังหวัด เนื่องจากเคยทำงานในระบบราชการ รู้ระเบียบแบบแผนธรรมเนียมราชการและมีความสามารถในการควบคุมและบังคับบัญชาคนจำนวนมากได้ ตลอดจนมีบารมีในระดับหนึ่งจึงทำให้ได้รับความไว้วางใจจากอาชีพต่างๆ ในการทำหน้าที่ควบคุมดูแล และตักเตือนสมาชิกสภาจังหวัดที่ประกอบขึ้นมาโดยอาชีพที่หลากหลาย

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มพ่อค้า กลุ่มพ่อค้า มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือลักษณะที่หนึ่งเป็นพ่อค้าโดยอาชีพ กับลักษณะที่สองคือ เคยทำอาชีพอื่นก่อนและค่อยทำการค้า เช่น สมาชิกสภาจังหวัดอำเภอเด่นชัย นายขุนห่าว โกสีย์ภัทร์ เป็นพ่อค้าคนสำคัญในจังหวัดแพร่ โดยทำอาชีพค้าขายตั้งแต่แรกเริ่ม และพ่อค้าอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในสภาจังหวัดคือ ร.ต.ท. เจียม ภูมมะภูติ เป็นพ่อค้าไม้ มีความรู้ ความสามารถในการค้าจนชำนาญ ตลอดจนถึงสิ่งสำคัญที่สมาชิกสภาจังหวัดหลายๆ

⁴⁵ หจช. มท 5.105/9 “รายงานการประชุมจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 1” (วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2479).

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

ท่านเห็นว่าเป็นความสามารถที่จำเป็นต่อสภาของกลุ่มพ่อค้าโดยเฉพาะในตำแหน่งกรรมการจังหวัด “ที่ต้องเป็นผู้รอบรู้ในกิจการทุกอย่างไม่ว่าสิ่งไร”⁴⁷ คือการที่ ร.ต.ท. เจียม ภูมมะภูติ สามารถพูดภาษาอื่นได้ดี และมีความชำนาญในการค้ามาก⁴⁸

กลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น นับเป็นกลุ่มที่มีจำนวนเป็นอันดับ 2 รองจากกลุ่มข้าราชการบ้านนาญ โดยกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นมีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจคือส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ ทนายความ โดยเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมายอย่างมาก และมีลักษณะร่วมกันคือเคยรับราชการแทบทุกคน นายบุศร์ การพจน์ “มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมายและเคยรับราชการมาแล้ว ขณะนี้ดำเนินอาชีพทนายความ”⁴⁹ หรือ นายครอง ทองถิ่น “เคยรับราชการเป็นแพทย์การมาแล้วด้วยความเรียบร้อยในหน้าที่ราชการ ขณะนี้เป็นทนายความที่มีผู้นิยมนับถือมาก เป็นคนฉลาด ชอบค้นคว้าหาเหตุผลในสิ่งต่างๆเสมอ”⁵⁰

โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น มีบทบาทอย่างมากในการอธิบายถึงปัญหาสำคัญของจังหวัด ตลอดจนเป็นกลุ่มบุคคลที่สะท้อนสังคมของเมืองแบบใหม่อย่างมาก เนื่องจากกลุ่มปัญญาชนเป็นผลพวงของการเปลี่ยนแปลงในสังคมเมือง ที่เน้นความทันสมัยและความเจริญ อันเป็นรากฐานที่หล่อหลอมความคิดและสำนึกที่มีต่อสังคมเมืองของกลุ่มปัญญาชน ออกมาในรูปของปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะสำนึกท้องถิ่นที่ปรากฏในกิจกรรมทางการเมือง

โดยสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของกลุ่มผู้นำทางการเมืองระดับล่างในสังคมเริ่มเกิดขึ้น เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบใหม่ในสังคมล้านนา ได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมระหว่างข้าราชการ และพ่อค้า ในการแสดงออกทางความคิดในการพัฒนาท้องถิ่นของตน ขณะเดียวกันท้องถิ่นได้รับอิทธิพลความเจริญจากศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ ทำให้ความคิดในการพัฒนาท้องถิ่นถูกกำหนดไปในแนวทางเดียวกันที่จะต้องแสดงออกถึงความเจริญ เช่น ถนนหนทาง สถานที่ราชการ สถานีตำรวจ โรงเรียน โรงพยาบาล ดังปรากฏในความคิดเห็นของ วิลเฮล์ม เครดเนอร์ ถึงความเจริญของท้องถิ่นใน ปี พ.ศ.2458 ว่า

“...ความเจริญทางเศรษฐกิจแบบใหม่ของประเทศสยาม และการมีรถไฟไปถึง มีผลทำให้เมืองเก่าอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่นเมืองลำปางซึ่งมีถนน

⁴⁷ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 2” (วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2479).

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

สายสำคัญตัดไปถึงเชียงราย...เปลี่ยนแปลงไปไม่ใช่เพราะความเจริญทางด้าน การค้าอย่างเดียว แต่เพราะมีการติดต่อกับเมืองหลวงได้มากขึ้นเมืองเหล่านี้เจริญ รอยตามกรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองเล็กที่ตกแต่งและรักษาความสะอาดเรียบร้อย มีถนนหนทางตัดใหม่ มีวัดและโรงเรียนที่อยู่ในสภาพดี พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้ทรงตั้ง "สโมสรเสือป่า" ไว้ทุกแห่ง สโมสรเสือป่านี้มีสนาม เทนนิสและตัวสโมสรที่กว้างขวาง เป็นจุดศูนย์กลางของสังคมเจ้าหน้าที่ข้าราชการ ทหารและตำรวจ พ่อค้าที่มั่งคั่งและชาวยุโรปที่ตั้งถิ่นฐานอยู่..."⁵¹

แม้ว่าท้องถิ่นต่างๆจะถูกพัฒนาไปในลักษณะองค์รวมที่คล้ายคลึงกันคือ เจริญตามอย่าง กรุงเทพฯ แต่ผลแห่งการก่อตัวของชุมชนเมืองแบบใหม่ ที่มีพ่อค้าและข้าราชการเป็นกลไกของ สังคมแบบใหม่ ได้รับการพัฒนาและขยายออกไป โดยเฉพาะการสร้าง และหล่อหลอมปัญญา ชนกลุ่มใหม่ขึ้นมา ซึ่งปัญญาชนเหล่านั้นได้กลายมาเป็นกลุ่มคนที่สำคัญในสังคม ที่มีลักษณะ พิเศษของตนคือ การก่อตัวของสำนึกในรูปของ "จังหวัด" โดยเฉพาะสำนึกเกี่ยวกับเรื่องของจังหวัด ได้สะท้อนออกมาเสมอๆในกิจกรรมต่างๆที่ปัญญาชนและกลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมใน การอภิปรายและถกเถียงในสภาจังหวัด ดังกรณีการประชุมสภาจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2479⁵²

แม้ว่าแนวโน้มและรูปแบบการตั้งหัวข้อในการอภิปรายยังคงได้รับการเสนอแนะจากรัฐบาล ดังปรากฏใน การประชุมสภาจังหวัดแพร่ ครั้งที่ 2 ความว่า "ตามหลักการแล้วเป็นหน้าที่สมาชิก เสนอแนวปฏิบัติแต่ในวาระนี้สภาเป็นของเรายังเป็นของใหม่รัฐบาลจึงหาช่องทางการตั้งเป็นหัวข้อให้ เพื่อให้สภาปรึกษาหารือกันแล้วแนะนำรัฐบาลต่อไป"⁵²

แต่ในระยะต่อมากการประชุมสภาจังหวัดแพร่ เนื้อหาส่วนใหญ่จะได้รับการเสนอปฏิบัติจาก สมาชิกสภาจังหวัดมากขึ้นนับตั้งแต่ การประชุมสมัยวิสามัญ ครั้งที่ 1-5 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479 - 2480 ปฏิบัติทั้งหมดเป็นของสมาชิกสภาจังหวัดแทบทั้งสิ้น ดังจะเสนอต่อไปข้างหน้า การนำเสนอใน ปัญหาเรื่องต่างๆของสมาชิกสภาจังหวัดได้สะท้อนภาพการก่อตัวของการรับรู้และสำนึกเกี่ยวกับ สังคมท้องถิ่น ในรูปของจังหวัด

⁵¹ วิลเฮล์ม เครดเนอร์, "ตลาดและเมือง," ใน เยอรมันมองไทย, เคลาส์ เวงค์และเคลลส์ โรเซ็นเบิร์ก, ผู้ รวบรวม (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520), หน้า 141.

⁵² ในบทนี้เอกสารที่เกี่ยวกับสภาจังหวัดจะเป็นการรายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเอกสารที่ค้นพบเกี่ยวกับการประชุมสภาจังหวัดในกรณีศึกษามีเพียงจังหวัดแพร่เท่านั้น แต่อย่างไร ก็ตามได้พยายามหาเอกสารต่างๆของจังหวัดลำปางและน่านมาประกอบเพื่อสร้างภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

⁵² หจช. มท. 5.109/9 "การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 2" (22 กรกฎาคม 2479).

เมื่อแบ่งหัวข้อที่อภิปรายถกเถียงเป็นประเด็นต่างๆพบว่า ในแต่ละเรื่องที่เกี่ยวข้องคือ การแสดงความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน อันเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนภายในสังคม โดยเฉพาะการก่อตัวของเมืองแบบใหม่ในรูปจังหวัด ได้ถูกสะท้อนออกมาจากข้อถกเถียงทางการเมือง ดังจะแบ่งได้ดังนี้

การก่อสร้างถนนหนทางและการคมนาคม การสร้างถนนหนทางในเขตเมืองเพื่อเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอ อำเภอกับอำเภอและเชื่อมต่อภายในเมืองเป็นกรณีที่มีข้อถกเถียงมากที่สุด เพราะเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความสะดวกในการเดินทาง ซึ่งจะมีผลต่อการค้า การลงทุน และการคมนาคมของประชาชนในเมือง ทำให้สมาชิกสภาจังหวัดถกเถียงและอ้างเหตุผลกันอย่างรุนแรง โดยเฉพาะแต่ละคนพยายามที่จะเสนอให้เห็นถึงผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ถ้าได้สร้างถนนสายนั้นสายนี้ ในขณะที่เดียวกันข้อถกเถียงได้สะท้อนสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในรูปของจังหวัดด้วยเช่นกัน ในการประชุมสภาจังหวัดแพร์ครั้งที่ 3 การอภิปรายมีลักษณะร่วมกัน คือการสร้างถนนเพื่อการเชื่อมต่อกับทางรถไฟและถนนสายหลักเพื่อที่จะให้อำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าประชาชนในการขนส่งและติดต่อกับจังหวัด ดังปรากฏความว่า

“การสร้างถนนหมายเลข 3 (สายบ้านป็นไปอำเภอลอง) นั้นก็ควรทำก่อนสายอื่นๆเหมือนกัน โดยเหตุที่เป็นถนนจากอำเภอเมืองลองและตลาด อำเภอตำบลห้วยอ้อไปติดต่อกับทางรถไฟที่สถานีบ้านป็น มีระยะทางเพียง 4 กิโลเมตรเศษเท่านั้น เพื่อสะดวกแก่พ่อค้าประชาชนในตลาดตำบลห้วยอ้อ กับคณะกรรมการอำเภอเมืองลองในการขนส่งสินค้าและทำการติดต่อกับจังหวัดแพร์ด้วย...”⁵³

ในขณะที่เดียวกันบางกลุ่มก็เสนอให้ทำถนนสายอื่นๆเช่น สายบ้านกลาง เนื่องจาก เพราะราษฎรขัดสนและเวลานี้มีสินค้ามาก⁵⁴ ต้องอาศัยเส้นทางคมนาคมในการติดต่อระหว่างอำเภอกับจังหวัด นอกจากนั้นในบันทึกถึงกิจการภายในจังหวัดแพร์ของสภาจังหวัด ยังเน้นถึงการทำถนนเพื่อที่จะเชื่อมต่อกับทางระหว่างตำบลหมู่บ้าน กับจังหวัด โดยการตัดถนนมาจากอำเภอเชื่อมต่อกับถนนสายหลักในจังหวัด ดังความว่า“อันหนึ่งควรที่จะทำทางจากตำบล หมู่บ้านต่างๆ ให้ออกมาประจบกับถนนใหญ่ให้ทั่วทั้งท้องถิ่น”⁵⁵

⁵³ หจข. ม.ท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร์สมัยสามัญ ครั้งที่ 3” (23 กรกฎาคม 2579).

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

เส้นทางทางการคมนาคมขนส่งภายในจังหวัด เป็นเครือข่ายทางที่สำคัญที่จะเชื่อมต่อดินแดนส่วนต่างๆ ของจังหวัดให้เข้ามารวมกันที่ศูนย์กลางของเมือง ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมความทันสมัยและเทคโนโลยีต่างๆ จากกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์กลางการถ่ายเทความทันสมัยไปสู่ดินแดนรอบๆ ดังนั้นการทำถนนเพื่อที่จะเชื่อมต่อขอบเขตของจังหวัดกับศูนย์กลางที่เรียกว่าเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญประการแรก ซึ่งบรรดาสมาชิกสภาจังหวัดแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่น ดังปรากฏในเอกสารการตรวจสอบการทำงานของเทศบาลของสภาจังหวัด ในปี พ.ศ. 2478 ถึงเส้นทางสายต่างๆ ที่เชื่อมระหว่าง สถานีรถไฟ อำเภอบ้านโป่ง เช่น ถนนสายบ้านโป่งไปอำเภอบางแพ หรือเชื่อมต่อระหว่างศูนย์กลางทางการค้ากับแหล่งผลิตสินค้า เช่น กรณีถนนสายสี่แยกบ้านทุ่งที่เป็นชุมทางการค้าน่าจะผ่านถึงพระธาตุช่อแฮผ่านตำบลป่าแดง ซึ่งเป็นสวนผลไม้ขนาดใหญ่ของจังหวัดแพร่ ดังความว่า

“...ใน พ.ศ. 2477 จังหวัดได้ใช้เงินบำรุงทางท้องที่ท่าทางเหล่านี้ คือ

1. สายจากสถานีบ้านโป่งถึงที่ว่าการอำเภอบางแพ ทำงานดินเตรียมกรวดทรายสำหรับถมตลอดสาย ถ้าได้เงินใน พ.ศ. นี้อีก จะทำสะพานและบนถนนให้เรียบร้อย
2. สายจากสี่แยกบ้านทุ่งไปถึงพระธาตุช่อแฮ ซ่อมสะพานไม่ให้ใช้ได้ตลอดสาย ทำงานดินและเตรียมหินสำหรับถมไว้เพียง 3 ก.ม. ถ้าได้เงินเพิ่มใน พ.ศ. นี้อีก จะบนถนนให้เรียบร้อยแล้วทำงานดินและเตรียมหินต่อไปอีก
3. ถนนสายจากอำเภอร้องกวางไปบ้านกลาง ซ่อมสะพานและถนนที่ชำรุดมากพอให้รถยนต์เดินได้ตลอดฤดูแล้ง ปีนี้ถ้ามีเงินจะสำรวจแนวทางให้แน่นอนใหม่ และทำงานดิน เตรียมหิน ทำสะพานและบนถนนต่อไป ทางสายนี้อาจต่อจากอำเภอบ้านกลางไปถึงถนนสายลำปาง เชียงรายที่อำเภอจางจังหวัดลำปางได้ ถ้าต่อกันได้จะมีผลในทางค้าขายมาก”⁵⁶

โดยรวมแล้วข้อถกเถียงข้อเสนอแนะและการตรวจสอบเกี่ยวกับการคมนาคมของสมาชิกสภาจังหวัดกลุ่มปัญญาชน ได้สะท้อนสำนึกร่วมกันของศูนย์กลางของจังหวัด ที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมโดยประชาคมในท้องถิ่น พยายามที่จะผลักดันในท้องถิ่นต่างๆ เชื่อมโยงกับจังหวัดเพื่ออำนวยความสะดวกในการค้า การเดินทาง และการลงทุน เพราะเส้นทางคมนาคมจะชักนำสินค้าจากท้องถิ่นมาสู่จังหวัด ขณะเดียวกันก็กระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ทำให้กลุ่มสมาชิกสภาจังหวัดพยายามที่จะผลักดันเส้นทางคมนาคมสายต่างๆ ให้เชื่อมระหว่าง

⁵⁶ หจข. ม.ท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 3” (23 กรกฎาคม 2579).

ขอบเขตของจังหวัดตามอำเภอต่างๆกับเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าและการคมนาคมของประชาชน

โรงพยาบาลและการสาธารณสุข โรงพยาบาลก็เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ของความเจริญในเมืองแบบใหม่ที่ปรากฏในสังคมเมืองที่เน้นอนามัยความเจริญและความทันสมัย ดังนั้นกิจการสาธารณสุขจึงเป็นเรื่องหนึ่งที่สะท้อนภาพสำนึกเกี่ยวกับเมืองแบบใหม่ออกมาด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในคำกล่าวของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่นที่เป็นสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ได้กล่าวถึง การนำเงินที่ได้จากกองฉลากมาสร้างสุขศาลา เพราะเป็นเงินที่ได้จากน้ำพักน้ำแรงราษฎร ควรจะสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรทั่วไป สมควรแล้วที่จะทำเป็นโรงพยาบาลด้วย⁵⁷ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การสาธารณสุขในจังหวัด ขณะเดียวกันจากคำถามในการอภิปรายของสมาชิกสภาจังหวัดได้ปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสุขศาลา และโรงพยาบาล ว่าอะไรคือสัญลักษณ์ของเมืองแบบใหม่ ในการบริการด้านสาธารณสุขดังกล่าว

“...ทำไมที่ของเราที่ประตูชัยก็มีแล้วที่จะสร้างสุขศาลา ทำไมจะมาสร้างที่โรงเรียนนารีรัตน์อีก...เราต้องการให้ใกล้ที่ชุมนุมชน แต่ไม่ใช่ไปตั้งในหมู่ชุมนุมชน... ของเราไม่ใช่โรงพยาบาล แต่เป็นสุขศาลา...”⁵⁸

จากข้อถกเถียงข้างต้นทำให้ทราบว่าคุณภาพของสังคมท้องถิ่นมีสำนึกต่อโรงพยาบาล คือความทันสมัยความเจริญอันเป็นสัญลักษณ์ของประชาคมแบบใหม่ในเมือง สอดคล้องกับแนวความคิดของมิชชันนารีในเมืองลำปาง และเมืองน่าน ถึงประโยชน์สูงสุดของโรงพยาบาลถ้าตั้งอยู่ในบริเวณเมือง ซึ่งแตกต่างจากประโยชน์ของสุขศาลา ดังปรากฏในคำอภิปรายของสมาชิกสภาจังหวัดถึงผลประโยชน์จากการสร้างสุขศาลา ถ้าสร้างใกล้บริเวณที่เป็นแหล่งชุมนุมชนที่เจริญทางการค้า เช่น บริเวณบ้านทุ่งซึ่งเป็นเขตเชื่อมต่อระหว่างเมืองแพร่กับสถานีเด่นชัย หรือบริเวณชุมทางที่เชื่อมต่อระหว่างเมือง แบบสุขศาลาที่ตั้งอยู่บริเวณประตูชัย⁵⁹ เนื่องจากจะช่วยรักษาพยาบาลในเบื้องต้น

โรงเรียนและการศึกษา หัวใจของระบบราชการและเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีพ่อค้าและข้าราชการเป็นกลไกที่สำคัญนั้น การศึกษาและโรงเรียนเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของชนชั้นต่างๆในสังคม ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองแบบใหม่

⁵⁷ หจข. ม.ท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 3” (23 กรกฎาคม 2579).

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้นการวางรากฐานการศึกษาในระดับต่างๆ จึงเป็นประเด็นปัญหาที่ถูกตั้งคำถามในรูปแบบกระทู้จากสมาชิกสภาจังหวัดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจากกลุ่มปัญญาชนและข้าราชการที่เป็นผลผลิตของการศึกษาแบบใหม่ ได้ตระหนักและวิตกถึงการศึกษาและโรงเรียนในท้องถิ่นของตนอย่างมาก จนปรากฏออกมาจากกระทู้ถามเสมอๆ เช่น ในคำขอปรึกษาหารือของกรรมการจังหวัด เรื่องการสร้างโรงเรียนเกษตร ความว่า

“เวลานี้รัฐบาลมุ่งที่จะบำรุงการเกษตร โดยตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นเพื่อเผยแพร่และแนะนำสั่งสอนกุลบุตร ให้ได้รับความรู้ภาคภูมิ แต่จังหวัดแพร่ยังไม่มีโรงเรียนเกษตรกรรมเป็นหลักฐาน เพราะขาดเงินทางราชการได้ดำริไว้แล้วว่า จะขอเงินทุนศึกษาพลีที่เหลืออยู่นั้นมาใช้ก่อสร้างสถานที่เล่าเรียนซึ่งกะประมาณไว้ว่า จะขอจากอำเภอในจังหวัดแพร่ร้อยละ 10 และถ้าเราไม่ทำหลักฐานใด เตรียมไว้ให้รัฐบาลเห็นแล้ว การที่จะขอเงินอุดหนุนนักเรียนจากรัฐบาลก็เป็นการยากอยู่บ้าง...(ขีดเส้นใต้-ผู้เขียน)”⁶⁰

หรือในข้ออภิปรายของสมาชิกสภาจังหวัดได้กล่าวถึงการศึกษาว่ากรรมการจังหวัดเสนอให้ขยับขยายครูที่อ่อนงานในหน้าที่ออกไป เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอเป็นความผิดนโยบายการศึกษาเพราะจะทำให้เด็กไม่มีที่เรียน⁶¹ ความสนใจในกิจกรรมการเรียนและการสอนของสมาชิกสภาจังหวัดมีอยู่เสมอ และมีสมาชิกสภาจังหวัดจำนวนมากให้ความสนใจต่อการขยายพื้นฐานการศึกษา โดยเฉพาะในการจัดการศึกษาในแผนกวิสามัญเนื่องจากศึกษาสามัญเป็นการศึกษาขั้นต้นที่ให้พออ่านออกเขียนได้ แต่การศึกษาแผนกวิสามัญเป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพแก่เยาวชน จึงส่งผลให้สมาชิกสภาจังหวัดจำนวนมากให้ความสนใจสนับสนุนต่อการศึกษานี้ ดังกรณี หมื่นกล้าผจญกล่าวในที่ประชุมว่า “ข้าพเจ้าขอสนับสนุนเรื่องนี้ด้วยความจริงใจอย่างยิ่ง”⁶²

นอกจากความสนใจต่อการจัดการศึกษาของสมาชิกสภาจังหวัดจะมีอย่างกว้างขวางแล้ว “โรงเรียน” ได้ถูกหยิบยกมาถกเถียงเป็นประเด็นปัญหาอยู่เสมอ เนื่องจากโรงเรียนคือสัญลักษณ์ของความเจริญและความทันสมัยของเมืองแบบใหม่ที่ก่อตัวขึ้นบนพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้เป็นสำนึกร่วมของประชามในสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยของจังหวัด โดยโรงเรียนเป็น

⁶⁰ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 4” (24 กรกฎาคม 2479).

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

⁶² เรื่องเดียวกัน.

แหล่งทางการศึกษาเพื่อผลิตคนไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแบบใหม่ที่มีความหลากหลายของอาชีพในสังคมเมือง เช่น ช่างฝีมือ คนงานก่อสร้าง คนงานในโรงอุตสาหกรรม และงานหัตถกรรม ตลอดจนเจ้านายในห้างร้านต่างๆ ดังปรากฏในคำกล่าว ถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนแผนกวิสามัญศึกษา ว่า การศึกษาแผนกนี้เป็นการแสดงออกถึงความทันสมัยของจังหวัดอย่างมาก แต่จังหวัดแพร่มิได้จัดการศึกษาให้เป็นหน้าเป็นตาของจังหวัดเท่าที่ควรความว่า

“วิสามัญศึกษาก็ต้องการบำรุงอาชีพของราษฎรคือ การเกษตรกรรมที่สำคัญที่สุด เพราะการเกษตรเป็นส่วนหลักของประเทศ การช่างไม้ในที่เรารองเงินน้อยไปก็เพราะเรายังไม่มีสถานที่และเครื่องมือเพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาทำไปก่อน การทอผ้าเราเปิดขึ้น 2 แห่ง คือที่ในเมืองและเหมืองหม้อ ได้ดำเนินมาอย่างขลุกขลัก คือไม่เป็นหน้าเป็นตา ที่ขอเงินไปอยากจะให้แผนกนี้ก้าวหน้าขึ้นอีก การจักสาน เราจะทำเพื่อทดลองดูก่อน และการช่างปั้นนี้ก็ทำนองเดียวกับการจักสาน เราเคยเปิดสอนแล้วที่ตำบลร่องกาด แต่ครูลาออกไปแล้ว จะตั้งครูใหม่เพื่อให้ดำเนินกิจการแผนกนี้ต่อไป... (ขีดเส้นใต้-ผู้เขียน)”⁶³

ความตระหนักถึงการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของเมืองแบบใหม่ที่เป็นของจังหวัด โดยเฉพาะสำนึกที่มีต่อสถานศึกษาว่าเป็นตัวแทนของความมั่งคั่งของท้องถิ่น โดยเฉพาะโรงเรียนสามัญอาจกล่าวได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย และความเจริญของเมือง ดังปรากฏถึงสำนึกที่เกี่ยวกับโรงเรียนได้สะท้อนออกมาจากคำบอกเล่าของแม่ไต้ย จิวะสันติการ* ในเรื่องการส่งบุตรชายคือนายประยูร และนายเชาวน์ บุตรคนโตและคนรองของนางให้เดินทางจากอำเภอเถิน จังหวัดลำปางเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองลำปางโดยนั่งเกวียนจากอำเภอเถิน รอนแรมมาเรียนที่โรงเรียนประชาวิทย์ซึ่งเป็นโรงเรียนจีนประจำเมืองลำปาง เนื่องจากต้องการให้ลูกมีโอกาสทางการศึกษาและเมื่อภายหลังก็ได้ย้ายกลับมาทำการค้าขายที่เมืองลำปางอีกครั้งก็เพื่อที่จะให้ลูกๆ ได้เรียนหนังสือกันทุกคน⁶⁴

จากกระทู้ถามของ สมาชิกสภาจังหวัดแพร่ถึงการสร้างและการจัดการกับปัญหาต่างๆ ในลักษณะของความห่วงใยต่อการก่อสร้างโรงเรียน เนื่องจากภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิด

⁶³ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 4” (24 กรกฎาคม 2479)

* แม่ไต้ย จิวะสันติการ ส่งลูกมาเรียนที่เมืองลำปางในปี พ.ศ. 2486 ซึ่งห่างจากระยะเวลาที่ศึกษาแต่แนวคิดนี้ได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญในขณะนั้นได้จึงยกมาเป็นตัวอย่าง

⁶⁴ สถาบันศิลปวัฒนธรรมโยนก. สถาบันวิจัยโยนก, อัตชีวประวัติแม่ไต้ย จิวะสันติการ, หน้า 13

ขึ้นในเมืองที่เน้นการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนประจำจังหวัดเป็นศูนย์กลางของเมืองแบบใหม่ที่ เป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงสถานะของคนในประชาคมเมืองกลุ่มต่างๆ ดังกรณีการส่งลูก จากอำเภอเถินเข้ามาเรียนโรงเรียนในเมืองของแม่ไต้ย จะะสันติการ ได้สะท้อนความเป็นศูนย์กลาง ของโรงเรียนแบบเดียวกับการเป็น เครือข่ายต่างๆทางการคมนาคม การค้าและเทคโนโลยีต่างๆของ เมืองแบบใหม่ ส่งผลให้มีการดูแลและให้ความสำคัญกับการก่อสร้างโรงเรียน โรงเรียนจึงมีความ สำคัญอย่างมากในสำนึกของผู้นำท้องถิ่น เนื่องจากโรงเรียนคือตัวแทนของเมืองที่มีการศึกษาเป็น เครื่องกำหนดสถานะของประชาชนในสังคม ดังนั้นตัวอาคารเรียนจึงมีความสำคัญในฐานะสิ่งที่ แสดงออกถึงความทันสมัย ดังความตอนหนึ่งของการโต้ตอบระหว่างนายวงศ์ ชมภูมิ่ง สมาชิกสภา จังหวัดแพร่กับกรรมการจังหวัดในการประชุมสภาจังหวัดครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2479 ถึงการดำเนินงานและปัญหาในการก่อสร้างโรงเรียนพิริยาลัยแห่งใหม่ ความว่า

“...ข้าพเจ้าขอตั้งกระทู้ถามคณะกรรมการจังหวัดว่า ผู้รับเหมาทำโรงเรียน พิริยาลัย(ใหม่) ได้ปฏิบัติเป็นไปตามสัญญาที่ได้ทำไว้หรือไม่ ได้ตั้งใครเป็นผู้ควบคุม งานนี้จนตลอดและกรรมการผู้ตรวจงานได้ลงความเห็นว่าเป็นอย่างไรบ้าง

กรรมการจังหวัดตอบว่า การก่อสร้างโรงเรียนพิริยาลัยนี้ผู้รับเหมาได้ปฏิบัติ ไปตามสัญญาที่กรรมการผู้ควบคุมได้ตั้งไว้ แต่กรรมการผู้ควบคุมมีความเห็นว่าบก พร่องเรื่อง การทาสี แต่จะปรับให้ผิดสัญญาก็ไม่ถนัด จึงได้สั่งการให้จัดการแก้ไขให้ เสียใหม่

นายวงศ์ ชมภูมิ่ง ถามว่า การทาสีต่างพร้อยไม่เรียบร้อยและที่เป็นปมเป็นปมก็ ทาสีไม่ชำนาญเป็นที่น่ารังเกียจ เพราะผู้รับเหมาทาสีไม่ชำนาญ ไม่ใช่โชดาไฟและน้ำ มันทาไม้ขัดเสียก่อนจริงไหม

กรรมการจังหวัดตอบว่า ข้อนี้ตอบไปแล้วว่า ไม่ ในระหว่างแก้ไข

นายวงศ์ ชมภูมิ่ง ถามว่า รุตะปุเก่าไม่จัดการอุดและฝาที่เข้าไม่เรียบร้อย ทาง การได้จัดการอย่างไร

กรรมการจังหวัดตอบว่า เป็นธรรมดาที่เขาของเก่ามาทำใหม่แต่ก็ได้พยายาม ทำเป็นอย่างดี

นายวงศ์ ชมภูมิ่ง ถามว่า ทางการได้สั่งให้จัดการอุดหรือเปล่า

กรรมการจังหวัด ตอบว่า ข้าพเจ้าได้ตอบแล้วว่ากำลังพยายามแก้ไขอยู่⁶⁵

⁶⁵ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 7” (29 กรกฎาคม 2479).

จากข้อความข้างต้นได้สะท้อนถึงสำนึกของผู้ผู้นำในประชาคมเมืองที่มีต่อท้องถิ่นในเรื่องการศึกษานอกจากความรู้ความสามารถของประชาชนที่จะได้จากการศึกษา อาคารสถานที่สำหรับเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญภายในเมืองที่มีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครองที่เป็นกลไกที่สำคัญของสังคม ส่งผลให้คนกลุ่มใหม่ที่ผ่านมาผ่านระบบการศึกษาเข้ามาเป็นคนส่วนหนึ่งในสังคมเมือง ได้แสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในรูปจังหวัด ปรากฏภาพของการศึกษาและสถานศึกษาของจังหวัดออกมา จากการดำเนินงานของสมาชิกสภาจังหวัดในการแสดงออกถึงความสำคัญของการก่อสร้างและทำนุบำรุงอาคารเรียน เพื่อที่จะให้โรงเรียนเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนสถานะของประชาชนในประชาคมเมือง

เทคโนโลยีและการผลิตเพื่อการค้า ภายใต้รากฐานทางการค้าของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อการค้าได้ส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าของท้องถิ่น ได้ขยายฐานทางการค้าออกไป ขณะเดียวกันระบบราชการแบบใหม่ได้ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการผลิตเพื่อการค้า จนทำให้ระบบเศรษฐกิจของเมือง ลำปาง แพร่ น่านเป็นแบบการผลิตเพื่อที่จะส่งออก

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองจะเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่อย่างไรก็ตามกลไกทางสังคมที่หล่อหลอมกลุ่มพ่อค้า และข้าราชการ ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญของสังคมเมืองแบบใหม่ ได้กระตุ้นและเน้นย้ำถึงท้องถิ่นของตนที่จะต้องพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อระบบการผลิตแบบใหม่ที่มุ่งทางการค้า

พร้อมกันนั้นการแย่งชิงและพัฒนาท้องถิ่นของตนทางด้านเทคโนโลยีและการผลิตทางการเกษตร ได้สะท้อนสำนึกถึงสังคมท้องถิ่น ในหลายเรื่องที่ปัญญาชนท้องถิ่นได้สะท้อนถึงสำนึกของท้องถิ่นในรูปจังหวัด ดังปรากฏในการอภิปรายถึงการคัดเลือกพันธุ์ข้าว บรรดาสมาชิกจังหวัดได้ถกเถียงถึงความเหมาะสมของพันธุ์ข้าว ที่เหมาะแก่จังหวัดของตนโดยเฉพาะ ตลอดจนมีการเสนอถึงการจัดตั้งสถานีทดลองข้าวของจังหวัด เพื่อหาพันธุ์ที่เหมาะสมต่อจังหวัดของตนเองก่อนค่อยประกาศให้ราษฎรรับรู้⁶⁶ ในความตอนหนึ่งในการอภิปรายของหลวงจรุณชัยสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2479 ความว่า

“...ส่วนข้าวที่นิยมว่าดีในที่บางแห่ง แต่ไม่เหมาะกับพื้นที่ในจังหวัดเราครั้งปลูกลงไปก็ได้ผลไม่คุ้มค่า ควรแนะนำราษฎรว่าข้าวชนิดใดจะเหมาะแก่ที่ดินชนิดใด จะตั้งสถานีทดลองนั้นข้าพเจ้าเห็นด้วย...”⁶⁷

⁶⁶ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 5,” (25 กรกฎาคม 2479).

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

พร้อมกันนั้นสภาจังหวัดยังมีแนวคิดที่จะรักษาและคงพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไว้ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าวพันธุ์พื้นเมืองคงมีไม่มากนัก...ฉะนั้นขอให้พยายามบำรุงพันธุ์ที่ดีของเราซึ่งมีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น เราทำเช่นนี้ได้เหมาะกับภูมิประเทศ แต่จะเอาข้าวที่อื่นมาทดลอง ข้าพเจ้าก็เห็นใจว่าจะไม่สู้ได้ผลนัก นอกจากเราจะมีสถานีทดลองเอง...”⁶⁸

นอกจากการคัดเลือกพันธุ์ข้าวแล้วนั้น ยังมีการประชุมอภิปรายถึงการแนะนำเทคโนโลยีทางการเกษตรต่างๆ ซึ่งกรมเกษตรได้ส่งเครื่องมือแผนใหม่มาแสดง ในงานแสดงกิจกรรมโดยเฉพาะ ไถและคราดหับดิน ควรจะเป็นไปในทางใด ปรากฏว่าในที่ประชุมมีการถกเถียง ตลอดจนแต่ละคนพยายามชี้แจงเหตุผลต่างๆ ถึงความเหมาะสมหรือไม่กับท้องถิ่นของตน กับเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่โดยมีการเปรียบเทียบการใช้เครื่องมือทางการเกษตรแบบพื้นเมือง กับเครื่องมือเกษตรแผนใหม่ เมื่อนำมาใช้กับท้องถิ่นของตนเอง ดังความตอนหนึ่งในรายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ ในครั้งที่ 6 วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2479 ว่า

“...ร.ต.ท. เจียม ภูมมะภูติ กล่าวว่ ข้าพเจ้าเองได้ทดลองใช้ไถพื้นเมืองแล้วในนาแห้งและทำไร่ ใช้ได้ไม่ทนทานนัก แต่ราคาถูกเมื่อหักแล้วเปลี่ยนใหม่ ใช้ได้สะดวกดีไม่เปลืองทั้งแรงงานคนและกระบือ ส่วนไถเกษตรนั้นหนักมากไป ใช้ได้ไม่ค่อยคล่องแคล่วแม้จะใช้คนลากก็ได้ผล ข้าพเจ้าได้ลองแปลงไถเกษตรเป็นไม้ประกอบบุ ก็ได้ผลดีเหมือนกัน...”⁶⁹

ในขณะเดียวกัน ในที่ประชุมสมาชิกสภาจังหวัดท่านอื่นๆ ก็มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันที่จะหาแนวทางในการใช้เครื่องมือการเกษตรแบบใหม่ โดยทดลองกับโรงเรียนกิจกรรมก่อน เนื่องจากเห็นว่า “เครื่องทุ่นแรงบางครั้งใช้ได้ผลดีในภาคกลางแต่อาจจะใช้ไม่ได้ผลทางภาคเหนือก็ได้ ควรมีการทดลองดูก่อนจึงจะแนะนำให้ประชาชนใช้”⁷⁰

จากการแสดงออกของสมาชิกสภาจังหวัด ต่อการคัดเลือกพันธุ์และเทคโนโลยีการเกษตรได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับสังคมเมืองแบบใหม่ ที่มีสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองร่วมกันโดยเฉพาะการ

⁶⁸ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 5,” (25 กรกฎาคม 2479)

⁶⁹ หจข. มท. 5.105/9 “การประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 6” (26 กรกฎาคม 2479).

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

แสวงหาและพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นของตนเองขึ้นมา เลือกลักษณะต่างๆที่เหมาะสมกับทรัพยากร มาพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นของตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองที่เกิดขึ้น

เมื่อนำคำอธิบายเกี่ยวกับ การพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรมาเปรียบเทียบกับความรู้และ เรียนรู้เทคโนโลยีการเกษตรที่มีก่อนหน้านี้ พบว่ามีลักษณะที่แตกต่างจากเดิม คือมีภาพสะท้อน ของการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเดิม ซึ่งแต่ก่อนการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร และการพัฒนาการเพาะปลูกยังคงเป็นการสั่งการจากส่วนกลาง ดังปรากฏในรายงานการสั่งการ ของกระทรวงเกษตร ในปี พ.ศ.2468 ถึงหลวงสุวรรณโกสัย เรื่องการเพาะปลูกในเมืองน่านความว่า

“...ท่านเจ้ากรมเพาะปลูก เคยเสนอว่า การเพาะปลูกในมณฑลนั้นนอกจากข้าว ถ้าเกษตรมณฑลเห็นสมควรจะแนะนำให้ปลูกอะไรก็ให้แนะนำไปถ้าไม่มีพันธุ์กรม เพาะปลูกจะทำให้...”⁷¹ หรือ “...เขตจังหวัดน่าน ไชยภูมิเป็นที่เขาดอน ลำห้วยและเป็น ที่ดอนๆ โดยมากหน้าหนาวจะหนาวมาก ระดับสูงจากทะเลประมาณ 900-1000 เมตรเศษ จะมีฝนพอ เพราะเป็นที่อยู่ในระหว่างเขา และมีลำห้วย,ลำน้ำน่านผ่าน ถ้า จะปลูกกาแฟก็คงจะได้ เพราะเหตุที่ต้นกาแฟเป็นไม้ชนิดที่มีรากยาวจึงขึ้นงามในดินที่ ลึกๆที่ดินนั้นต้องเป็นที่ดินที่ไม่มีน้ำขัง...อีกประการหนึ่งตามตำรากล่าวว่า ถ้าที่ปลูก กาแฟสูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 600-1400 เมตรแล้ว กาแฟที่มีผลในที่นั้นนับว่าดี ตามที่ทราบเรียนนี้เท่าที่ได้เห็นพื้นที่ ของจังหวัดน่านแล้วพอจะทำได้”⁷²

ซึ่งจากข้อความข้างต้นพบว่า การดำเนินงานภายใต้การควบคุมและกำกับของส่วนกลางที่ ได้กำหนดกฎเกณฑ์และแนวทางในการปฏิบัติต่อท้องถิ่น โดยขาดความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นอย่าง แท้จริงหรือคนท้องถิ่นปฏิบัติตามโดยขาดสำนึกถึงท้องถิ่นของตนทำให้ขาดการวิเคราะห์ถึงความ เหมาะสมเพื่อนำมาปฏิบัติ ซึ่งทำให้พบว่าในระยะเวลาต่อมา ความคาดหวังของส่วนกลางเองก็ไม่ ประสบความสำเร็จ ดังปรากฏในบันทึกการตรวจราชการการเกษตรของหลวงสุวรรณโกสัย ในปี เดียวกันว่า

⁷¹ นจข. กส. 1.2/229 “สำเนารายงานตรวจการเพาะปลูกและการขุดเหมืองน้ำฝายของหลวงสุวรรณโก สัย”.(2478)

⁷² เรื่องเดียวกัน.

“...การเพาะปลูกกาแฟที่ข้าพเจ้าได้เห็น ในท้องที่อำเภอบุญยืน คือนายอำเภอคนก่อน ได้รับพันธุ์กาแฟไปจากกรมเพาะปลูกหรือผู้หนึ่งผู้ใดไม่แน่ ได้ไปทดลองปลูกตามตำราการเพาะปลูกกาแฟ แต่เวลานี้ได้ทิ้งไว้โถมหมด ...”⁷³

ในขณะที่การทำงานของสมาชิกสภาจังหวัดพบว่า มีการติดตามการทำงานอย่างสม่ำเสมอในการแสวงหาความเหมาะสมในการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับจังหวัดของตน ซึ่งจากรายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ ปี พ.ศ. 2479 ได้สะท้อนภาพสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ได้ประกาศให้ราษฎรทราบถึงพันธกิจข้าพเจ้าของนายบุศร์ การพจน์ว่าเป็นพันธกิจที่ดีสำหรับท้องถิ่นนี้ ซึ่งได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดในฤดูหนาว และประกวดพืชและสัตว์ ถ้าใครต้องการจะแลกเปลี่ยนหรือซื้อไปทำพันธุ์ก็ขอให้ติดต่อกับนายบุศร์ การพจน์เอง...”⁷⁴

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาเรื่องเทคโนโลยีทางการผลิตเพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตเพื่อการค้าได้รับความสนใจจากสมาชิกสภาจังหวัดอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเรื่องการผลิตเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองมากกว่าการลอกเลียนแบบและรับเทคโนโลยีจากกรุงเทพฯ โดยตรง

สภาพทางเศรษฐกิจและการค้า ในสังคมเมืองแบบใหม่ ตลาด สถานที่ราชการและแหล่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นฐานที่สำคัญของสังคมเมืองที่เพิ่มความสำคัญมากขึ้นกว่าแต่เดิม เนื่องจากประชาคมเมืองแบบใหม่พึ่งพาตลาดมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นตลาดจึงเป็นรากฐานที่สำคัญแห่งหนึ่ง การรับรู้และสำนึกของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อจังหวัดตนเอง ทำให้ภาพของตลาดปรากฏออกมาเสมอๆ เมื่อมีการอภิปรายถึงสภาพทางเศรษฐกิจและการค้าของจังหวัด ดังปรากฏตอนหนึ่งในการกระทู้ถาม ถึงการค้าในเมืองของสมาชิกสภาจังหวัด ในการประชุมสภาจังหวัดสมัยวิสามัญ ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2479 ความว่า

⁷³ หจช. กส. 1.2/229 “สำเนารายงานตรวจการเพาะปลูกและการขุดเหมืองน้ำฝายของหลวงสุวรรณโกสัย”.(2478)

⁷⁴ หจช. มท 5.16.5/39 “รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ สมัยวิสามัญครั้งที่ 2” (4 ธันวาคม 2479).

“ตลาดสดเป็นหัวใจของราษฎร เพราะราษฎรได้อาศัยซื้อหาอาหารต่างๆทั้งที่เป็นเนื้อสัตว์หรือผักดิบตลอดจนอาหารที่ปรุงสำเร็จแล้ว”⁷⁵

ทำให้บรรดาสมาชิกสภาจังหวัดเสนอแนวความคิดที่จะทำความสะอาด และควบคุมตลาดสดให้เป็นระเบียบ ดังปรากฏว่า“เพราะความสกปรกโสโครกต่างๆ เกิดขึ้นในที่ที่มีประชาชนหนาแน่น ทั้งตลาดในเมืองก็สกปรกโสโครกมาก ควรจัดการควบคุมเสีย”⁷⁶ นอกจากตลาดสดแล้วนั้นตลาดต่างๆในเมืองก็ได้รับการเสนอแนะให้ควบคุมด้วยเช่นกันเพราะเป็นเครื่องแสดงความเจริญและความทันสมัย โดยเฉพาะการควบคุมชายของชำและหาบเร่ เพราะจะเป็น “การครหานินทาได้”⁷⁷

การแสดงออกถึงความวิตกกังวลต่อสภาพทางเศรษฐกิจและการค้าในเมืองโดยเฉพาะแหล่งที่ทำเลค้าขาย ในบริเวณบ้านทุ่งและตลาดในเมือง ปรากฏในการอภิปรายถึงการจัดสรรเงินเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น ดังปรากฏว่า นายครอง ทองถิ่น ได้อภิปรายเน้นถึงสภาพของศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในการประชุมสภาจังหวัดครั้งที่ 2 เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2479 ความว่า

“...มีน้ำท่วมเข้าเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2472 และ พ.ศ. 2476 ราษฎรที่อยู่ในเมือง และบ้านทุ่งซึ่งเป็นทำเลค้าขาย และปลูกพืชตลอดจนเลี้ยงสัตว์พาหนะต่างๆ ก็ได้รับความเดือดร้อนมาก คือ ต้องหยุดทำการค้าขาย สัตว์ไม่มีที่อยู่พืชผลที่ไม่ทนน้ำก็ตาย ราษฎรที่บ้านเรือนต่ำๆ ต้องพากันไปทำเพิงและกระท่อมอาศัยอยู่บนเพดานและหลังคา ...”⁷⁸

และกระหู่ของนายไซ่ พิมสาร ก็กล่าวถึง ความเสียหายของน้ำท่วมต่อพื้นที่ทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะ การเน้นย้ำถึง โรงสีและโรงหนังตลอดจน โรงสีไฟต่างๆได้รับผลกระทบอย่างมากจากเหตุการณ์น้ำท่วมจึงควรมหาทางแก้ไข และควรมีมาตรการป้องกันไฟไหม้ในบริเวณชุมชนเมือง โดย

⁷⁵ หจช. มท. 5.16.5/9 “รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ สมัยวิสามัญ ครั้งที่ 2” (4 ธันวาคม 2479).

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁸ หจช. มท. 5.16.5/9 “รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ สมัยวิสามัญ ครั้งที่ 4” (12 ธันวาคม 2479).

เฉพาะ "ตลาด" เพราะเป็นสถานที่สำคัญของเมืองซึ่งล้วนแต่สร้างด้วยไม้ทั้งนั้นอาจเป็นเชื้อเพลิงได้ง่าย⁷⁹

การอภิปรายของสมาชิกสภาจังหวัดได้อธิบายถึงความสำคัญของตลาดและระบบเศรษฐกิจที่มีผลต่อสังคมเมืองแบบใหม่ที่ก่อตัวขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก่อนหน้านี้ ในขณะที่เดียวกันเมื่อสังคมเมืองแบบใหม่เกิดขึ้น ประชาชนเริ่มมีสำนึก และเรียนรู้ถึงความสำคัญตลอดจนมีสำนึกร่วมกันเกี่ยวกับสังคมแบบใหม่ที่มีผลกระทบต่อตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนที่เป็นผลผลิตจากสังคมแบบใหม่ ได้แสดงออกถึงความวิตกกังวลต่อผลกระทบทางธรรมชาติ ที่มีต่อเมืองแบบใหม่ เช่น ตลาดและสถานบันเทิงต่างๆทั้งย่านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม พร้อมกันนั้นกลุ่มปัญญาชนต่างๆก็เร่งรื้อให้เกิดการแข่งขัน และพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นตนเองอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะการเปรียบเทียบกับท้องถิ่นอื่นๆ ดังปรากฏในกระทู้ของนายอุ กันทาธรรม ได้กล่าวถึง สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดแพร่ ในการประชุมสภาวิสามัญครั้งที่ 3 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2479 ว่า

"..ส่วนสินค้าที่ส่งจากต่างประเทศหรือต่างจังหวัดกลับแพงเกินสมควรเพราะไม่มีพ่อค้าไทยรับซื้อสินค้า ถึงมีบ้างก็เป็นลูกมือพ่อค้าคนกลางเสียหมด จึงทำให้ราษฎรยากจน และสภาพการค้าของจังหวัดแพร่จึงเป็นที่ล้าหลัง ไม่ค่อยเจริญทัดเทียมก้าวหน้าเหมือนจังหวัดอื่นๆ..."⁸⁰

นอกจากแสดงความคิดเห็นในการเปรียบเทียบสภาพทางเศรษฐกิจระหว่างจังหวัดต่างๆ แล้ว สมาชิกสภาจังหวัดยังเสนอให้ดำเนินการเกี่ยวกับ การจัดการทางการผลิตและการค้าโดยเฉพาะในกิจการป่าไม้ ในลักษณะรักษามลประโยชน์ของคนท้องถิ่น ก่อนผลประโยชน์โดยรวมของชาติ จากคำอภิปรายของ ร.ต.ท. เจียม ภูมิมะภูติ สมาชิกสภาจังหวัดแพร่ กลุ่มพ่อค้าได้แสดงออกอย่างชัดเจน ถึงกรณีดังกล่าว ปี พ.ศ.2479 ความว่า

⁷⁹ หจช. มท. 5.16.5/9 "รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยวิสามัญ ครั้งที่ 4" (12 ธันวาคม 2479).

⁸⁰ หจช. มท. 16.5/9 "รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่ สมัยวิสามัญ ครั้งที่ 3" (6 ธันวาคม 2479).

“...ไม่สักปาปิด ขอให้รัฐบาลได้เปิดให้คนท้องถิ่นได้ทำก่อนเมื่อคนในท้องถิ่นไม่สามารถ จึงควรให้คนนอกท้องถิ่นหรือคนต่างชาติได้ทำ ...”⁸¹

การแสดงออกของสมาชิกสภาจังหวัดข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับสำนึกต่อสิทธิของคนท้องถิ่นที่มีเหนือกลุ่มอื่นๆ ในกิจการทางเศรษฐกิจและการค้าออกมาอย่างชัดเจนและรุนแรงที่สุดเท่าที่สมาชิกสภาจังหวัดได้แสดงออกมา การแสดงออกถึงสำนึกท้องถิ่นในรูปจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ปรากฏในหนังสือคำร้องเรียนขอ นายเล็ก สุวรรณนิมิตร ชาวบ้านอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใน ปี พ.ศ.2478 ถึงผลประโยชน์ของท้องถิ่นถ้ารัฐบาลยินยอมให้เทศบาล และประชาชนเมืองแพร่ดำเนินกิจการป่าไม้ในจังหวัดก่อนการให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ ดังความว่า

“...เทศบาลต้องมีเทศพาณิชย์เงินที่เทศบาล จักหาได้และเลี้ยงตัวจะหาได้จากเทศพาณิชย์ ชันตันขอป่าไม้ขอคนสักทดลองสักหนึ่งแห่ง...ยุวชนที่ไม่มีงานทำเทศบาลก็หางานให้ดีกว่าให้บริษัทกดหัวและกอบโกยเอาเงินทองออกนอกประเทศปีละหลายล้านบาท ถ้าทำได้ตั้งนี้สัก ๕ ปีเงินทุนจะมีทั้งไม้ที่เหลือเศษจากแพออกก็จะจัดสร้างโรงเรียนหรือสุสานได้บำรุงการคมนาคม หรือตั้งฉางเข้าเก็บจากราษฎรเป็นนายหน้าซื้อขายอีกได้นานาประการโดยไม่ต้องร้องขอทุนจากรัฐ”⁸²

อาจกล่าวได้ว่า การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นได้เกิดขึ้น เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรูปเมืองแบบใหม่ที่มีพ่อค้า และข้าราชการเป็นกลไกในการสร้างพื้นที่ทางสังคม ที่เน้นถึงความสำคัญของ ตลาด สถานที่ราชการ แหล่งอำนาจความสะดวก แหล่งบันเทิงต่างๆ เช่น โรงหนัง สโมสร ร้านอาหารการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ได้สร้างผลผลิตของสังคมออกมา คือกลุ่มคนที่ผ่านการศึกษาระดับสูงและยกฐานะทางสังคมจากการประกอบอาชีพต่างๆในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนท้องถิ่น เป็นผลผลิตที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนสถานะทางสังคมของกลุ่มคนดั้งเดิม เช่น เจ้านายพื้นเมืองและไพร่ กับกลุ่มคนกลุ่มใหม่ เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ไปเป็นกลุ่มปัญญาชนในสังคมเมือง

⁸¹ หจข. มท.16.5/9 “รายงานการประชุมสภาจังหวัดแพร่สมัยสามัญ ครั้งที่ 6” (27 กรกฎาคม 2479).

⁸² หจข. มท.5.12/15 “ร้องเรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเรื่องป่าไม้จังหวัดแพร่” (2478)

เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลให้เกิดการก่อตัวของกลุ่มประชาคมท้องถิ่น เป็นกลุ่มทางการเมือง เช่นสมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยกลุ่มการเมืองเหล่านี้ ได้เริ่มแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่น โดยการตั้งกระทู้ และอภิปรายถึงการทำงานของรัฐบาลและกรมการจังหวัดเสมอในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาคมเมือง การแสดงออกต่อกรณีปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกสภาจังหวัด เป็นเครื่องชี้ให้ทราบถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นกลุ่มผู้นำโดยเฉพาะสำนึกท้องถิ่นในรูปของจังหวัดนิยม ดังปรากฏออกมาเป็นลำดับตามความสำคัญของปัญหาที่ท้องถิ่นได้เผชิญอยู่ ว่าเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเมืองแบบใหม่อย่างไร เช่น กิจการคมนาคม การศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาเทคโนโลยี การเกษตรและเศรษฐกิจการค้า

โดยระดับของการแสดงออกถึงผลประโยชน์ของท้องถิ่นจะสอดคล้องกับการแสดงถึงการรับรู้ และสำนึกที่ประชาคมเมืองมีต่อท้องถิ่นในรูปจังหวัดของตนในลักษณะใด โดยมีระดับความรุนแรงในการอภิปราย และชี้ให้เห็นถึงสำนึกร่วมของประชาคมเมือง ในการเป็นเจ้าของพื้นที่ในจังหวัดเด่นชัดขึ้นเป็นลำดับ โดยอาจแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. การคมนาคมความเจริญของท้องถิ่น
2. การขยายการศึกษาและอนามัยแก่ประชาชนในเมือง
3. การแสดงออกถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ในการรับการพัฒนาจากส่วนกลางกับการพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นขึ้นเองและการเปรียบเทียบสถานภาพของจังหวัดตนเองกับจังหวัดอื่นๆ
4. การแสดงออกถึงสิทธิของคนท้องถิ่นต่อประชาคมอื่นๆ

การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นในรูปจังหวัดจากกรณีเมืองแพร่ เป็นไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของกลุ่มผู้นำในท้องถิ่น ที่มีต่อสำนึกร่วมกันของสังคมเมืองในรูปจังหวัด ที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในมณฑลมหาสารบุรี

5.3 การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นความต่อเนื่องจากวัฒนธรรมเมืองสู่จังหวัด

การแสดงออกเกี่ยวกับสำนึกท้องถิ่นของประชาคมเมือง เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการออกพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่นที่ พ.ศ. 2476 ที่ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งจังหวัดเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคขึ้นแทนมณฑลเทศาภิบาล และจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นต่างๆขึ้น โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาคมเมืองให้เป็นผู้แทนของตนเองในการทำงานที่เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ได้แสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในรูปจังหวัด เช่น แสดงออกของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมืองลำปางแพร่ น่าน ถึงภาระหน้าที่มีต่อประชาคมท้องถิ่น คือ “เป็นผู้จัดสรรผลประโยชน์และเป็นผู้นำในการ

ดำเนินกิจการต่างๆ ของจังหวัดมากกว่าผลประโยชน์โดยรวมของประเทศ" หรือการทำงานของสมาชิกสภาจังหวัดได้สะท้อนถึงสำนึกที่มีต่อท้องถิ่นของตนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาคม เช่น การแสดงออกถึงสิทธิของประชาคมเมืองที่มีต่อพื้นที่ของจังหวัดก่อนประชาคมอื่นๆ

ในขณะที่เดียวกันการแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของผู้ผู้นำในสังคม ย่อมที่จะสะท้อนถึงความต้องการ การรับรู้และการแสดงออกของประชาคมเมืองในระดับหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวเป็นตัวแทนของประชาคมเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งและแต่งตั้งขึ้นมาจากคนในประชาคมเมือง ดังนั้นการกระทำต่างๆ ที่แสดงออกมาของกลุ่มผู้นำในท้องถิ่นที่สะท้อนความคิดเกี่ยวกับสำนึกในเรื่องจังหวัด คือ แนวความคิดของประชาชนในประชาคมเมืองเช่นกัน การก่อตัวของแนวความคิดดังกล่าว จึงไม่ได้เป็นการก่อตัวที่ปราศจากรากฐาน แต่เป็นการแสดงออกที่สัมพันธ์อยู่กับความจริงที่เป็นสภาวะแวดล้อมของสังคมที่ประชาคมกลุ่มต่างๆ ในสังคมเมืองดำรงอยู่ ได้เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับสังคมเมืองแบบใหม่ทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม จึงส่งผลให้ประชาคมเมืองมีความคิดในเรื่องท้องถิ่นของตนเอง ความคิดในเรื่องเกี่ยวกับสำนึกท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในรูปจังหวัด เป็นพัฒนาการที่เชื่อมต่อมาจากสำนึกที่เกิดขึ้นในสังคมของประชาคมเมือง ในเรื่องวัฒนธรรมเมือง ที่ประชาคมเมืองได้แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของเมือง เช่น การสร้างสาธารณสมบัติแก่ท้องถิ่นของตน

ความคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองแบบใหม่ เป็นผลมาจากการรุกเข้าและการกระตุ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของระบบราชการที่ส่งผลให้เกิดการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบใหม่ที่เน้นความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของมนุษย์ในการเป็นเครื่องวัดและเลื่อนสถานะภาพทางสังคมของกลุ่มชนต่างๆ ในสังคมเมืองแบบใหม่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ส่งผลให้กลุ่มคนดั้งเดิมที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ เช่น เจ้านายพื้นเมือง แรงงานอิสระ สามารถที่จะรับความคิดที่ถ่ายทอด และปลูกฝังแนวความคิดในเรื่องของกฎเกณฑ์แบบใหม่ที่เน้นศักยภาพของมนุษย์ที่ผ่านความทันสมัย ความเจริญที่ก่อตัวขึ้นในเมืองแบบใหม่ และแนวคิดนี้ได้กลายเป็นพลังที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของกลุ่มต่างๆ ในสังคมเมืองในมีความสำนึกถึงท้องถิ่นในรูปเกี่ยวกับจังหวัดในระยะเวลาต่อมา

การรับรู้และเปลี่ยนแปลงทางความคิดในเรื่องของกฎเกณฑ์ของสังคมเมืองแบบใหม่ไม่อาจจะมีผลกระทบจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มชนต่างๆ ในประชาคมเมืองได้ถ้าแนวความคิดดังกล่าวไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงทางสังคมที่จะรองรับให้ความคิดดังกล่าวให้มีผลในทางปฏิบัติในสังคมเมือง คือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่ข้าราชการเป็นบุคคลสำคัญที่รับรู้ถึงและทำหน้าที่ส่งผ่านกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความทันสมัย

ที่เกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจให้แพร่กระจายไปในหมู่ของประชาคมเมือง ดังปรากฏถึงภาระหน้าที่ที่สำคัญของข้าราชการที่จะทะนุบำรุงการศึกษา และพัฒนาอาชีพต่างๆ ให้กับประชาชนในประชาคมเมืองเพื่อตอบรับกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ประชาชนในสังคมเริ่มรับรู้ถึงกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบใหม่ที่ก่อตัวขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามความคิดในเรื่องกฎเกณฑ์แบบใหม่ที่ได้รับการส่งผ่านจากข้าราชการในเรื่องของการศึกษา การประกอบอาชีพ ที่เน้นถึงการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ผ่านความทันสมัยเป็นเพียงผลของการกระตุ้นของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่เป็นผู้นำในประชาคมเมืองแบบใหม่ เพราะความคิดในเรื่องของศักยภาพ และความสามารถของมนุษย์ไม่ได้แยกออกจากความคิดอื่นๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ที่ถูกปลูกฝังและถ่ายทอดมาก่อนหน้านี้ คือการดำเนินนโยบายของรัฐบาลสยามที่จะสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นบนอาณาบริเวณเมืองลพบุรี แพร่ น่าน ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2442 คือ แนวความคิดในเรื่องของการชักโยงลาวให้กลายเป็นไทยที่ผ่านกระบวนการด้านการศึกษา ที่มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกัน ความเป็นชาติร่วมกัน มีประวัติความเป็นมาร่วมกัน ตลอดจนมีความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ความสามารถในการอ่านการเขียนภาษาไทยเทียบเท่านักเรียนในสวนกลาง และเน้นย้ำถึงประชาชนทุกคนเป็นพลเมืองของราชอาณาจักรสยาม ความพยายามดังกล่าวของรัฐบาลกลางถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากอุปสรรคและปัญหาต่างๆ แต่การปลูกฝังและการสร้างความรู้สึกร่วมกันของความเป็นพลเมืองของอาณาจักรสยาม ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มที่ผ่านระบบการศึกษามีแนวความคิดและความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวความคิดในเรื่องของความสามารถของมนุษย์ที่มีความสามารถกระทำสิ่งต่างๆ ที่ทัดเทียมกันของกลุ่มต่างๆ โดยถูกถ่ายทอดผ่านแบบเรียน เช่น วิชาจรรยาซึ่งเป็นวิชาที่สำคัญที่เน้นถึงความสามารถของมนุษย์ในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะความสามารถของมนุษย์ที่สัมพันธ์อยู่กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ในสังคมรู้จักการแบ่งงานกันทำตามความสามารถ และศักยภาพของบุคคล ดังปรากฏ ในหนังสือเบญจศีลเบญจธรรมแบบเรียนจรรยา ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปี พ.ศ. 2446 ที่ใช้เป็นแบบเรียนโดยทั่วไป ดังความว่า

“...บ้างเป็นครูฝึกสอนศิลปวิทยา...บางพวกเป็นพาณิชทำการค้าขาย...บ้างประกอบหัตถกรรม ทำของให้สำเร็จด้วยฝีมือมีประการต่างๆ สักสมทรัพย์ที่สุดที่เป็นอุปการะแก่ชีวิตแลความสุขของคนทั้งปวงให้บริบูรณ์ขึ้น บางพวกมีแต่ร่างกายก็เหี่ยวรับจ้างให้เขาใช้ เป็นกำลังยังการงานนั้นๆ ให้สำเร็จ ถ้าพวกใดพวกหนึ่งขาดไปพวกอื่นก็จะมิ

อันตราย หรืออยู่ไปไม่เป็นสุข ความมีอยู่พร้อมเพรียงกันทุกพวกนี้แล เป็นเหตุแห่งความผาสุกของกันแลกันเหมือนเครื่องสัมภาระอันประกอบถูกที่ ควบคุมกันและกัน ตั้งอยู่ได้เป็นเรือนฉะนั้น..."⁸³

การรับรู้ถึงการแบ่งงานกันทำตามความสามารถของมนุษย์และความสามารถของมนุษย์ในหารกระทำส่งต่างๆ ที่ถูกถ่ายทอดผ่านแบบเรียนและการศึกษาให้แก่ประชาชนที่เข้ามามีส่วนสัมพันธกับการศึกษาแผ่นดินใหม่ เริ่มเป็นที่รับรู้และเข้าใจถึงความสามารถของตนเองอย่างแท้จริงเมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญในเขตล้านนาคือการปล่อย "ไพร่" ออกจากการเกณฑ์แรงงานในปี พ.ศ. 2457 และการเปิดเส้นทางรถไฟสายเหนือเข้ามาในเขตล้านนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2455 ในบริเวณเมืองลำปาง แพร่ น่าน ผลกระทบดังกล่าว ได้ส่งต่อความคิดในเรื่อง ความสามารถและศักยภาพของมนุษย์ให้แก่ประชาคมในเมืองเพิ่มมากขึ้น คือ เมื่อแรงงานอิสระต่างๆ ได้เข้าไปสัมพันธกับสังคมเมืองแบบใหม่ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในประชาคมเมือง ประกอบกับการขยายตัวของข้าราชการและระบบราชการที่สัมพันธกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งความทันสมัยและความเจริญให้แก่ประชาคมเมืองผ่านความสัมพันธ์ของกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ในสังคมเมืองแบบใหม่ ทำให้เกิดการยอมรับและขยายแนวความคิดในเรื่องของกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบใหม่ ที่เน้นความสามารถในการทำงานและการพัฒนาความรู้ความสามารถให้เท่าทันความทันสมัยที่เป็นเครื่องวัดและกำหนดสถานภาพทางสังคม

การยอมรับกฎเกณฑ์แบบใหม่ที่เน้นอำนาจของเงินตรา ผ่านความสามารถและศักยภาพของบุคคลที่เป็นผลจากความสำเร็จในการประกอบอาชีพการงานของประชาคมเมือง ที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองแบบใหม่เป็นการรับรู้ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของประชาคมเมืองกับเหตุการณ์ทางสังคมเป็นลำดับด้วยกันคือ การรับรู้ที่เกิดจากรากฐานทางการศึกษาในเรื่องของการแบ่งงานกันทำจากแบบเรียนต่างๆ เป็นการรับรู้ในระดับแรก และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จนนำไปสู่การก่อตัวของเมืองแบบใหม่ที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามามีความสัมพันธ์กับเมืองแบบใหม่มากยิ่งขึ้นในเรื่องการศึกษา และความรู้ที่ได้จากการข้อมูลข่าวสารต่างๆ เนื่องจากเมืองแบบใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญ เทคโนโลยี และความทันสมัยจากกรุงเทพฯ ที่เข้ามาเป็นระดับที่สองและการส่งผ่านของข้าราชการถึงกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบใหม่ที่เน้นความสามารถของมนุษย์เป็นเครื่องวัดสถานภาพของบุคคลในสังคมผ่านความสำเร็จของการประกอบกิจการต่างๆ เป็นประการที่สามและ

⁸³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรม แบบเรียนจรรยา กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 122(พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูล , 2447), หน้า76

ประการสุดท้ายการประสบความสำเร็จทางการค้าของกลุ่มพ่อค้าที่ประกอบกิจการต่างๆ ในเมือง ทำให้กลุ่มชนในประชาคมเมือง ที่เป็นแรงงานอิสระต่างๆที่เข้ามามีส่วนร่วมสัมพันธ์กับเมืองแบบใหม่ เริ่มประจักษ์ถึงความสามารถของมนุษย์ในการประกอบกิจการต่างๆ

แนวความคิดในเรื่องศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ในการประกอบกิจการต่างๆที่ กลายเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่วัดสถานะของคนในสังคมของประชาคมเมืองแบบใหม่ เริ่มเด่นชัด และส่งเสริมให้ประชาชนกลุ่มต่างๆในสังคมเมืองเริ่มเชื่อมั่นในความคิดดังกล่าวมากขึ้น เนื่องมา จากการสูญเสียอำนาจทางสังคมของกลุ่มเจ้านายพื้นเมือง จากการสูญเสียผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากการไร้ความสามารถในการพัฒนาความรู้และความสามารถในการ ดำเนินธุรกิจต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ เริ่มเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในสังคมเมืองแบบใหม่ ดัง ปรากฏเช่นเจ้าศรีนวลต้องขายคัมหลวงเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ หรือการที่กลุ่มเชื้อเจ้านายพื้นเมืองใน ลำปางนำทรัพย์สินสมบัติออกขายแก่พ่อค้าชาวจีนในเมือง ส่งผลให้ประชานิในประชาคมเมืองเริ่มที่จะ รับรู้และเริ่มที่จะปฏิเสธอำนาจทางสังคมของเจ้านายพื้นเมืองในฐานะผู้นำในสังคม และขณะเดียวกัน ประชาคมเมืองก็เริ่มเชื่อมั่นถึงความสามารถของผู้นำทางสังคมกลุ่มใหม่ที่ก่อตัวขึ้นบนพื้นฐาน ของกฎเกณฑ์แบบใหม่ ที่เน้นถึงอำนาจของเงินตราที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสามารถในการ ประกอบกิจการต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเป็นผู้นำทางสังคมแบบใหม่ที่จะประกอบกิจการต่างๆเพื่อ ประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติแทนกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองเดิม

ประกอบกับแนวความคิดดังกล่าวได้ถูกเน้นย้ำอีกครั้งจากรัฐบาลกรุงเทพฯ เมื่อคราวที่พระ บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมายังเมืองแพร่ในปี พ.ศ. 2469 และได้มีพระราชดำรัสกับ ประชาคมในเมืองแพร่ ถึงหน้าที่ของประชาชนทุกคนในสังคมไม่ว่าจะประกอบอาชีพใด ล้วนแต่มี ความสำคัญในการพัฒนาและสร้างความเจริญแก่สังคมทั้งสิ้น โดยเฉพาะพ่อค้าจะมีส่วนอย่างมาก ที่จะช่วยเหลือทำนุบำรุงบ้านเมือง ดังปรากฏความว่า

“...แต่ความเจริญอันจะเกิดมีแก่บ้านเมืองและไพร่ฟ้าประชาชนแม้จะอาศัยพระเดช พระคุณของพระเจ้าแผ่นดินเป็นสำคัญก็จริงอยู่ แต่ยังต้องอาศัยความประพฤติชอบ ของเหล่าพสกนิกรเป็นอุปการะประกอบกัน เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจ ช่วยทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยตามฐานะแห่งตนฯ ที่เป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งที่ บังคับบัญชาผู้น้อย ก็จงตั้งใจทำการงานให้เที่ยงตรงตามหน้าที่ด้วยความกรุณา ปราณีต่อผู้น้อย เหล่าที่ประกอบการค้าขายก็จงพากเพียรหาประโยชน์โดยธรรม และ เผื่อแผ่เจือจานจำพวกอื่นที่ขัดแคลนตลอดจนช่วยทำนุบำรุงบ้านเมืองตามสมควร ที่ เป็นชั้นประชาชนพลเมือง ก็จงหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ และอุตสาห์สวงน

ทรัพย์ไว้ใช้สอยให้เป็นสาระประโยชน์ และประพฤติตามพระราชกำหนด
กฎหมาย คืออย่าเบียดเบียนผู้อื่นเป็นต้น ..."⁸⁴

จากพระราชดำริข้างต้นได้ต่อยอด ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชา
คมเมือง ที่มีความทันสมัยเป็นสัญลักษณ์ของเมืองในฐานะศูนย์กลางของความเจริญที่ผ่านการรับ
รู้ในเชิงประจักษ์ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มชนกลุ่มต่างๆ ในประชาคม ซึ่งเป็นรากฐานที่
สำคัญในการก่อให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในรูปแบบใหม่ โดยมีกลุ่มคนต่างๆในประชาคมเริ่ม
รู้จักและเรียนรู้ถึงบทบาทของตนในสังคมเมืองมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งในอดีตการแสดงออกซึ่ง
สำนึกของความเป็นเมืองมักจะเป็นการกระทำภายใต้การนำของกลุ่มเจ้านายพื้นเมือง กรณีบรรดา
เจ้านายพื้นเมืองได้บริจาคที่ดินและทุนทรัพย์ในการก่อสร้างโรงเรียน เช่น ในจังหวัดลำปางเจ้าบุญ
วาทย์วงษ์มานิต ได้บริจาคที่ดินหน้าคุ้มสร้างเป็นโรงเรียน หรือในจังหวัดแพร่เจ้านายพื้นเมืองได้
บริจาคที่ดินสร้างเป็นโรงเรียนพิริยาลัย แต่การเปลี่ยนแปลงภายในประชาคมเมืองแบบใหม่ส่งผล
ให้กลุ่มคนกลุ่มต่างๆ มีสำนึกรวมกันถึงความเป็นเมืองที่ทุกคนมีส่วนร่วม เช่นการบริจาคที่ดิน ทุน
ทรัพย์ ในการก่อสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สะพาน ถนน ของบรรดาพ่อค้าและข้าราชการ กรณี
พระยาสุเรนทร์ราชเสนา ซึ่งเป็นปลัดมณฑลประจำเมืองลำปางระหว่างปี พ.ศ. 2453-2470 ได้
บริจาคที่ดินเพื่อสร้างถนนสายสุเรนทร์จากบริเวณสายรถไฟลำปางไปเชื่อมต่อถนนในเมืองซึ่งเป็น
สาธารณประโยชน์ของประชาคมที่ตนเองอาศัยอยู่

ภายใต้สำนึกรวมกันของประชาคมในเมืองต่างๆ ในเขตล้านนาถึงความเป็นเมืองที่ทุกคน
เป็นเจ้าของในรูปวัฒนธรรมเมือง ได้ส่งผลให้เกิดการแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน ใน
รูปของจังหวัดนิยมที่เด่นชัดขึ้นโดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน ปี พ.ศ.2475
ได้ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งสภาเมือง และสภาจังหวัด ในการทำงานเกี่ยวกับท้องถิ่นในฐานะองค์กร
การบริหารส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการปกครองลักษณะท้องถิ่นที่ พ.ศ.2476 ที่ให้จังหวัด
เป็นหน่วยการบริหารที่ใหญ่ที่สุดในระดับภาค ส่งผลให้สำนึกร่วมของประชาคมในเมืองดังกล่าวที่
เกี่ยวกับความทันสมัย ความเจริญ อันเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของจังหวัด ได้สะท้อนออกมาจาก
สมาชิกสภาจังหวัด เมื่อเกิดการอภิปรายโต้เถียงถึงประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเมืองและประชา
คมในเมืองแบบใหม่ ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างระบบราชการและการพัฒนาการค้าในการพัฒนา
ความเจริญของท้องถิ่น โดยมีระดับชั้นเกี่ยวกับสำนึกของท้องถิ่นเป็นไปตามความสำคัญและผล
ประโยชน์ของประชาคมในเมืองดังนี้

⁸⁴ บุญเสริม สาทรวาภัย, เสด็จล้านนา 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรพิพัฒนาจำกัด, 2532), หน้า 10

ในขั้นแรกการอภิปรายของสมาชิกสภาจังหวัดได้เน้นถึงสภาพของเมือง โดยกลุ่มสมาชิกสภาจังหวัดซึ่งประกอบไปด้วย ข้าราชการ พ่อค้า และปัญญาชนท้องถิ่นได้อธิบายถึงเครือข่ายการคมนาคมเป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมขนส่งและนำผู้คน สินค้า สิ่งของ เข้ามาในเมืองขณะเดียวกันก็เป็นการกระจายความทันสมัย และความเจริญไปสู่ส่วนต่างๆ ของจังหวัดทำให้สมาชิกสภาจังหวัดเน้นย้ำถึงเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในการเชื่อมต่อส่วนต่างๆ ของจังหวัดกับเมือง การแสดงออกดังกล่าวได้สะท้อนถึงสำนึกของประชาคมเมืองในเรื่องการขยายตัวของขอบเขตของเมืองจากบริเวณกำแพงเมืองไปสู่ส่วนต่างๆ ของจังหวัดอันส่วนสำคัญในการเข้าไปถึงพื้นที่และขอบเขตของจังหวัดของตนในการเชื่อมต่อกับเมืองในฐานะศูนย์กลางของความเจริญ

ในขั้นที่สองสมาชิกสภาจังหวัดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเมืองที่ได้แสดงออกถึงความ เป็นศูนย์กลางของความทันสมัยและความเจริญที่รวมกันอยู่ในเมือง โดย “เมือง” กลายเป็นศูนย์กลางที่ประชาชนในจังหวัดมีความต้องการจะเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมเมืองแบบใหม่ เมื่อมีความต้องการที่จะรับและใช้เทคโนโลยีที่เป็นความทันสมัยที่รวมตัวกันอยู่ในเมือง ขณะเดียวกันการเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมเมืองก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการยกสถานะของประชาชนในจังหวัดผ่านการศึกษาเพื่อที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแบบใหม่ เช่น กรณีของประชาชนในอำเภอต่างๆ ในเขตจังหวัดพยายามส่งลูกหลานเข้าเรียนในเขตเมืองเพื่อที่จะยกฐานะทางสังคมให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเมือง

ขั้นที่สามประชาคมเมืองเริ่มรู้จักเปรียบเทียบความเจริญ เทคโนโลยีของตนเองกับความทันสมัยและเทคโนโลยีที่ได้รับมาจากศูนย์กลางความเจริญอื่นๆ ว่ามีความเหมาะสมแตกต่างหรือเหมือนอย่างไรกับเทคโนโลยีของตน ตลอดจนเปรียบเทียบความเหมาะสมระหว่างเทคโนโลยีกับทรัพยากรของท้องถิ่นว่าเหมาะสมกันหรือไม่ ในการจะนำมาพัฒนาจังหวัดของตน ดังปรากฏข้อเปรียบเทียบของข้าราชการซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มประชาคมในเมืองแบบใหม่ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนากับการค้า โดยพยายามเน้นย้ำให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของการผลิตผ้าพื้นเมืองกับการผลิตเพื่อการค้า ดังปรากฏในคำประติสัณฐานของข้าราชการในเมืองน่าน ในปี พ.ศ. 2479 ความว่า

“...ในเวลาปกติเราเคยทำสินค้าได้เอง เป็นต้นว่าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งในเชิงฝีมืออันแสดง ถึง ความฉลาดในทางศิลปะ ก็ย่อมรับรองกันว่าทำได้ดีพอทัดเทียมกับที่อื่นๆ และผ้าบางชนิดของเราเคยได้รับรางวัลในการแสดงพิพิธภัณฑ์ ในต่างประเทศมาแล้ว แต่ผ้าของเราทอดด้วยมือ ทำให้ราคาค่อนข้างแพง และวิธีจำหน่ายก็ยังอ่อนต่อเชิงการค้า ด้วยมีความรู้สึกเป็นแบบเดียวทั่วไปคล้ายๆ เหมือนกับคิดจะตั้งเนื้อตั้งตัวกันด้วย

การจำหน่ายผ้าแต่เพียงผืนเดียว โดยปกติก็จำหน่ายได้โดยผืนชดอยู่แล้ว ฉะนั้นต่อไป ถ้าเราไม่ขยับขยายวิธีการเสียใหม่ และไม่อดทนพอในการที่จะบำรุงรักษาศิลปะเดิมของเราไว้แล้ว ก็น่าจะตกต่ำไป ตลอดจนเครื่องอุปโภคอื่นๆ ที่ประดิษฐ์ทำได้ในพื้นเมือง ก็เกรงว่าจะตกไปตามกัน...."⁸⁵

ประการสุดท้ายคือ ประชาคมเมืองได้แสดงออกถึงสิทธิของตนในฐานะของคนในสังคมที่มีสิทธิในการครองครองที่ดินการค้า และการเลื่อนสถานะทางสังคมของตนตลอดจนคิดคำนึงถึงการจะจัดสร้างสาธารณประโยชน์ต่างๆ แก่สังคมของตน ถ้าตนเองประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ดังปรากฏในหนังสือคำร้องเรียนของ นายเล็ก สุวรรณนิมิตร ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใน ปี พ.ศ.2478 ถึงผลประโยชน์ของท้องถิ่นถ้ารัฐบาลยินยอมให้เทศบาล และประชาชนเมืองแพร่ดำเนินกิจการป่าไม้ในจังหวัดก่อนการให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ เมื่อประสบความสำเร็จแล้วจะได้นำผลกำไร มาสร้าง โรงเรียน โรงพยาบาล ซึ่งเป็นสิ่งพื้นฐานที่แสดงออกถึงตัวตนของเมืองแบบใหม่ที่มีความทันสมัย

การก่อตัวของสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นค่อยๆ ขยายจากกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองไปสู่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ในเมืองเกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในเมืองแบบใหม่ ขณะที่การแสดงออกของสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อภายหลังการจัดตั้งการบริหารส่วนท้องถิ่น เช่นสภาจังหวัด และสภาเมือง ภายใต้การแสดงออกของกลุ่มสมาชิกสภาจังหวัดซึ่งเป็นตัวแทนของประชาคมเมืองแบบใหม่ ได้แสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนในรูปจังหวัดในลักษณะที่ค่อยๆ สะท้อนถึงสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นและจังหวัดของตนตามฐานของปัญหาที่สัมพันธ์อยู่กับประสบการณ์ จากการสำนึกขั้นพื้นฐานถึงศูนย์กลางของตนในรูปเมืองแบบใหม่ที่มีพลังในการสร้างสรรค์ความเจริญและเป็นแหล่งรวบรวมความทันสมัยและนำไปสู่การแสดงออกถึงเครือข่ายทางสังคมผ่านเส้นทางการคมนาคมที่จะโยงศูนย์กลางความเจริญกับขอบข่ายและขอบเขตของจังหวัดเข้ามายังศูนย์กลางในเขตเมือง การสำนึกรวมทั้งสองประการเกิดขึ้นพร้อมกับการรู้จักเปรียบเทียบถึงความเหมาะสมระหว่างสิ่งที่ได้รับ สิ่งที่เป็นอยู่ในท้องถิ่นว่าเหมาะสมกันหรือไม่จนนำไปสู่การแสดงออกถึงสำนึกในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของพื้นที่ เจ้าของทรัพยากรของจังหวัดตนเอง การตระหนักถึงความสำคัญของประชาคมเมืองในฐานะเจ้าของพื้นที่และทรัพยากรของจังหวัดได้ทำให้กลุ่มประชาคมเมืองบางกลุ่ม โดยเฉพาะข้าราชการและพ่อค้าที่เป็นผู้สร้างสังคมเมืองแบบใหม่ขึ้นมา ที่อาศัยความทันสมัยเป็นเครื่องมือในการชักชวนและรวบรวมผู้คน เข้ามายังศูนย์กลางในเมือง ได้เริ่มตั้งคำถามถึงความทันสมัยที่ตนเองได้สร้างขึ้นมามีอำนาจในการอธิบายถึงการมี

⁸⁵ หจข. มท. 5/48 "ส่งหนังสือเรื่องการประดิษฐ์ฐานกับราษฎร" (2479)

อยู่และตัวตนของท้องถิ่นมากขึ้นแค่นั้นเมื่อต้องเผชิญกับการอธิบายถึงสิทธิของตนบนพื้นที่สังคมดังกล่าว เนื่องจากการแพร่กระจายและเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเขตเมืองที่สะท้อนสำนึกของท้องถิ่นในรูปจังหวัดที่เกิดขึ้นจากการอธิบายการทำงานของสมาชิกสภาจังหวัดขาดความเข้าใจในรากเหง้า และที่มาของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เป็นไปในลักษณะการเลียนแบบ เพื่อแสดงถึงความแตกต่างของกลุ่มชนของตนกับกลุ่มชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมเฉพาะของตน

ดังนั้นแนวความคิดของกลุ่มประชาคมในเมืองบางกลุ่ม ที่เริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน ที่มีรากเหง้า และสามารถอธิบายได้ถึงสิทธิของตนในพื้นที่ทางสังคมในรูปจังหวัดที่จะสามารถเชื่อมต่อกันระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ ดังปรากฏในตอนหนึ่งของคำประติสน์ถ่านกับราษฎรในปี พ.ศ. 2479 ของข้าหลวงเมืองน่าน ถึงคุณค่าของมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้เป็นมรดกแก่ประชาคม ว่า

“...สรุปรวมข้อความซึ่งเป็นอุทาหรณ์ของข้าพเจ้าต่อดวงวิญญาณของชาวน่านทั้งหลายคงมีใจความโดยสังเขปว่า ชาวน่านแต่ก่อนเขาเป็นคนดี เพราะเป็นผู้ขยันขันแข็งต่อการทำงานและมีความสมัครสมานสามัคคีมีไมตรีจิตต่อกันเป็นอันดี เป็นบรรพบุรุษที่น่านับถือเป็นตัวอย่างยิ่งในสมัยที่บ้านเมืองได้เปิดออกอย่างกว้างขวางเช่นนี้ จำเป็นจะต้องหวนระลึกถึงความหลัง รู้สึกถึงคุณค่าของมรดก คือความดีที่ตกทอดมาถึงเราเป็นเครื่องชอบเตือนใจ เพราะในระยนี้ โดยที่เหตุการณ์ใหม่ๆ จะย่างก้าวเข้ามาสู่ในชีวิตแห่งเราอย่างหนาแน่น ถ้าทรงตัวไว้ไม่ดี อาจทำให้เราเสื่อมประโยชน์บางอย่าง เป็นอาทิในทางศีลธรรมและการอาชีพ...(ขีดเส้นใต้-ผู้เขียน)”⁸⁶

นอกจากกลุ่มประชาคมเมืองท้องถิ่นจะตระหนักถึงความสำคัญของมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้อันเป็นรากเหง้าของตนเอง อันจะเชื่อมต่อกับปัจจุบัน พร้อมทั้งได้เสนอแนวทางในการผสมผสานและเลือกรับเทคโนโลยีและความเจริญ ในฐานะผู้ที่มีหลักแห่งความพอดี รู้จักเลือกและผสมผสานความเจริญอย่างลงตัวในท้องถิ่นของตน ดังความว่า

“อนึ่งบุคคลผู้บำเพ็ญตนเป็นคนทันสมัยนั้น ย่อมหมายความว่า เป็นผู้รู้จักการประสานประโยชน์เป็นอย่างดีด้วย เช่น ในการเอาอย่าง ก็รู้จักแบบอย่างที่ดีและไม่ดีและรู้จักเลือกเอาอย่างแต่ที่ดี ในการก้าวหน้า ก็รู้จักก้าวในเมื่อควรก้าวเพราะเห็นประโยชน์อันแน่นอน และไม่ก้าวในเมื่อมีแต่ทางจะนำไปสู่ความเสื่อมและหายนะ

⁸⁶ หจข. มท. 5/48 “ส่งหนังสือเรื่องการประติสน์ฐานกับราษฎร” (2479)

อย่างเดียวกู้จักเปลี่ยนแปลงกล้าที่จะเสียสละความรู้สึกนึกคิด, แบบอย่าง, ขนบธรรมเนียมคิลปะแบบเก่าอันไร้ประโยชน์ เพื่อแลกเอาของใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ และยอมที่จะให้ถูกตรานำว่าล้าสมัย เพราะไม่ทันถามอะไรต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นของแบบใหม่ที่ไม่ม่มีแก่นสาร โดยยืนกรานตามแบบเก่าที่ควรสงวนไว้...⁸⁷

จากแนวความคิดดังกล่าวทำให้ประชาคมในล้านนา มีสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นที่รับมาจากการเปรียบเทียบและมีความต้องการในการแสดงสิทธิของตนบนพื้นที่ทางสังคมแบบใหม่ที่ตนเองได้สร้างขึ้นมาโดยการพยายามที่จะแสดงออกทางกิจกรรมและรูปแบบทางสังคมต่างๆ ที่สะท้อนสำนึกร่วมที่มีมาแต่อดีตของตนเองอันจะแสดงออกถึงสิทธิในพื้นที่ดังกล่าว เช่น ในกรณี สโมสรลำปางสปอร์ตคลับซึ่งเป็นสโมสรของกลุ่มประชาคมในเมืองลำปาง ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ละคอนสปอร์ตคลับ” โดยคณะผู้เปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนชื่อสโมสรได้ให้คำอธิบายในการเปลี่ยนแปลงชื่อสโมสรไว้ว่า “...ซึ่งชื่อเดิมอันจะสะท้อนให้เห็นถึงเกียรติประวัติในการกีฬาของจังหวัดลำปางที่มีมายาวนานตั้งแต่อดีต...”⁸⁸

จากแนวความคิดในการอธิบายตัวตนผ่านอดีตของปัญญาชนท้องถิ่นในล้านนาต่อการเปลี่ยนแปลงชื่อสโมสรการกีฬาของจังหวัดลำปาง ได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวลำปางได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการเปลี่ยนชื่อสโมสรถึง 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2476 ได้เปลี่ยนชื่อสโมสรจาก “ละคอนสปอร์ตคลับ” เป็นสโมสรลำปางสปอร์ตคลับ เนื่องจากกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีบทบาทจากการจัดระบบการปกครองแบบใหม่ ที่ให้ยกเลิกมณฑลและจัดตั้งจังหวัดเป็นศูนย์กลางการปกครองระดับภาค ขณะเดียวได้มีการรวบรวมที่ดินของสโมสรที่กระจัดกระจายได้สำเร็จคณะกรรมการสโมสรได้เปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขณะนั้นที่เปลี่ยนจากชื่อเมืองลำปางเป็นจังหวัดลำปาง

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2481 คณะกรรมการขณะนั้นซึ่งมี มร. เอช.อี.เอ็ม. มาร์ติน เป็นนายกสโมสรได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ละคอนสปอร์ตคลับ” อีกครั้งจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในขณะนั้นที่กระแสของการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นได้เริ่มเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้สะท้อนถึงการเรียกร้องจากกลุ่มประชาคมเมืองในการอธิบายตัวตนอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงชื่อของสโมสรกีฬาในจังหวัดลำปาง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมายจะเชื่อมต่อกับและอธิบายสถาบันในจังหวัดอย่างมีพลวัตจากอดีตสู่ปัจจุบันในขณะนั้น นอกจากการแสดงออกทางความคิดในการรื้อ

⁸⁷ หจข. มท. 5/48 “ส่งหนังสือเรื่องการประดิษฐ์ฐานกับราษฎร” (2479)

⁸⁸ ศักดิ์ รัตนชัย “ประวัติการกีฬานครลำปาง,” ใน น่านนครลำปางอนุสรณ์การแข่งขันกีฬา เขต 5 ครั้งที่ 7 ณ จังหวัดลำปาง (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์สุภา ,2516),หน้า 145.

พื้นที่อดีต อันแสดงอันถึงรากเหง้าและที่มาของตนเองผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กรณีการรื้อฟื้นชื่อ "สโมสรละคอนสปอร์ตคลับ" เป็นกรณีหนึ่งที่แสดงถึงการมีอยู่ของท้องถิ่นของตนเองที่มีรากเหง้ามีที่มา เพื่อเชื่อมต่อกับอดีตที่ยาวนานและผูกพันกัน อันย่อมจะสะท้อนถึงการมีตัวตนและการได้รับการยอมรับในฐานะสิทธิที่เคยมีต่อพื้นที่บนสโมสรแห่งนี้จากอดีตสู่ปัจจุบัน

อาจกล่าวสรุปได้ว่าการแสดงออกของสำนักท้องถิ่นในรูปแบบจังหวัดได้รับการพัฒนาไปตามประสบการณ์ของกลุ่มประชาคมเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะสะท้อนออกมาถึงความเป็นศูนย์กลางของเมืองแบบใหม่ที่กลุ่มคนในประชาคมต่างๆในเมืองสามารถที่จะแสดงออกถึงสิทธิ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของตน ขณะเดียวกันสำนักท้องถิ่นดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดความเปรียบเทียบระหว่างศูนย์กลางของตนกับศูนย์กลางอื่นๆ จนนำไปสู่การแสดงออกถึงสำนักเกี่ยวกับสิทธิของตนในการประกอบอาชีพ การดำรงอยู่ ของประชาคมของตนในเมืองที่คนอื่นไม่มีสิทธิ พร้อมกับนั้นการแสดงออกถึงสิทธิของประชาคมเมืองต่อพื้นที่ทางสังคมที่ตนเองสถาปนาขึ้นโดยอาศัยความทันสมัยเป็นเครื่องมือในหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อการค้า เกิดคำถามจากประชาคมเมืองบางกลุ่มว่าเพียงพอหรือไม่ต่อการแสดงสิทธิดังกล่าว จนนำไปสู่การแสวงหาความเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบันของสิทธิบนพื้นที่ทางสังคมเมืองแบบใหม่ที่กลุ่มของตนได้สถาปนาขึ้นมาเพื่อสร้างการยอมรับในการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มประชาคมเมือง